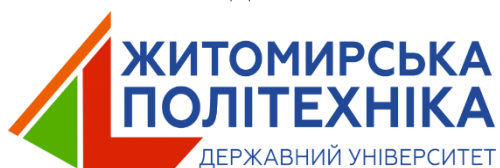

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ОСВІТИ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

АКТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ТРЕНДИ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

Збірник матеріалів Інтернет-конференції молодих науковців

23 листопада 2023 р.

2023

УДК 37.05:101.1

A 43

*Рекомендовано до друку Вченою радою Державного університету
«Житомирська політехніка» (протокол № 15 від 05.12.2023р.)*

Редакційна колегія:

Черниш Оксана Андріївна – кандидат філологічних наук, доцент;
Слюсар Вадим Миколайович – доктор філософських наук, доцент;
Гайдай Ірина Олегівна – кандидат педагогічних наук;
Могельницька Людмила Францівна – кандидат філологічних наук, доцент;
Оксютівч Марина Олександрівна – кандидат філософських наук.

A 43 **Актуальні соціальні тренди як предмет соціогуманітарних та психологічних наук:** матеріали Інтернет-конференції молодих науковців, м. Житомир, 23 листопада 2023 р. / Ред. кол.: О. А. Черниш, В. М. Слюсар, І. О. Гайдай [та ін.] – Житомир : Житомирська політехніка, 2023. – 195 с.

ISBN 978-966-683-635-2

У збірнику вміщено матеріали доповідей учасників Інтернет-конференції молодих науковців «Актуальні соціальні тренди як предмет соціогуманітарних та психологічних наук». Публікації авторів стосуються актуальних питань філософсько-історичних студій та масових комунікацій; ментального здоров'я у трендах психологічної науки; соціальної політики та соціальне забезпечення в Україні; освітніх та безпекових стратегій захисту України.

Збірник адресовано науковцям, практикам, здобувачам вищої освіти у галузях соціогуманітарних та поведінкових наук.

ISBN 978-966-683-635-2

УДК 101.1:81-13:159. 9:37.05

© Житомирська політехніка, 2023

© Автори, 2023

Розділ «ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНІ ТА КОМУНІКАТИВНІ СТУДІЇ»

Ірина Вітюк,

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософсько-історичних студій
та масових комунікацій,
(Державний університет «Житомирська політехніка»),*

Максим Кірієнко,

*здобувач вищої освіти,
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ФІЛОСОФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕРЕМОГИ І МАЙБУТНЄ СВІТУ

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року переважна більшість політичних діячів та науковців давали Україні у цьому протистоянні лічені дні, потім тижні, потім місяці. Аж до моменту, коли героїчний супротив українського народу дав привід для надії на перемогу і став причиною надання допомоги державами-союзниками. Проте навіть від самого початку повномасштабної війни залишався простір для «особливої думки», яка припускала рішучу перемогу України. Цю думку у світовому інформаційному просторі висловив, зокрема, відомий американський філософ, економіст, публіцист японського походження Френсіс Фукуяма.

Україна перебувала у сфері його інтересів ще з часів Помаранчевої революції. Уже в 2012 р. він відзначав той факт, що в Україні сформоване громадянське суспільство, яке може бути прикладом для інших країн на пострадянському просторі. Хоча з іншого боку, зауважив незавершеність процесу демократичних перетворень і «поразку» помаранчевої революції. Проте Україна є

демократичною країною і отже, повинна стати частиною значно більшої демократичної спільноти [1].

Особливу увагу він до себе привернув своїми інтерв'ю після початку повномасштабного вторгнення Росії, де він виражав своє бачення кінця цієї війни, відмінне від загальноприйнятого у світовій політичній думці. У інтерв'ю для журналу «American Purpose» від 25 квітня 2022 р. [2]. Він висловив ряд тез щодо майбутніх перспектив і результатів війни Росії проти України. Найголовніша думка філософа – впевненість у перемозі України і закінченні війни шляхом розгрому російських військ, а не переговорів.

Фукуяма констатує факт недостатньої кількості ресурсів Росії для перемоги над Україною, а також прорахунків російського військового та політичного командування у стратегії і тактиці ведення військових дій. Не обходить увагою і факт недооцінки військового потенціалу України, зокрема людського.

Розмірковуючи над питанням участі НАТО у російсько-українській війні, Фукуяма акцентує на важливості перемоги України без безпосередньої військової участі країн НАТО, щоб уникнути звинувачень з боку Росії.

Водночас перемога України означатиме і важливі зрушення у системі колективної безпеки: Рада Безпеки ООН довела свою марність. Зі свого боку слід додати, що з часів другої світової війни система колективної безпеки світу вже не вперше демонструє свою слабкість. Так, зокрема, можна розцінювати вихід ООН з території Руанди під час геноциду тутсі у 1994 році; геноцид у Боснії; введення радянських військ у Прагу у 1968 р. і ряд заморожених конфліктів у всьому світі.

Очевидним для Фукуями є також те, що війна в Україні є якісно новою, небаченою досі. Це передусім війна технологій, де вирішальна роль на арені бойових дій належить безпілотним засобам.

Для самої країни-агресорки Фукуяма пророкує розгром армії і відповідну втрату влади Путіним та його прибічниками після того: «Президент Росії не переживе розгрому армії» [2].

Фукуяма вважає російсько-українську війну «уроком» для Китаю і Тайваню, засобом попередження можливого військового зіткнення між ними. Китай може переоцінити свої можливості перемогти Тайвань у збройному протистоянні, а Тайваню слід бути добре підготовленим на випадок можливості нападу Китаю [2]. Сам факт зазіхань Китаю на Тайвань у філософа не викликає сумнівів.

І найголовніше значення російсько-української війни і перемоги України в ній – це впевненість у перспективах світової демократії як безальтернативному шляху суспільного розвитку людства [2].

У аналізі такої глобальної теми як повноцінна війна двох країн потрібно враховувати всі деталі, зокрема, питання довіри до влади, корупції, ефективності державного апарату тощо. Не менш важливим є те, як саме війна впливає на вирішення цих проблем. Росія, за Фукуямою, є яскравим прикладом такої корупції, що призвела до провалу цієї воєнної кампанії. Адже коли людина краде у своєї держави, викачує з неї ресурси роками, то це сприяє лише повній поразці. Приклад росії за думкою науковця і сприяв об'єднанню українців: «Це спричинило усвідомлення з боку багатьох українців, що якщо вони будуть красти у держави, вони не виживуть, а їхні сім'ї не переживуть війни» [2].

У кінці 2023 року у ряді інтерв'ю Френсіс Фукуяма розглядає також питання перспектив світового порядку на випадок, якщо Україна не переможе у цій війні. Передусім, він окреслює загрозу для країн, що перебувають на «периферії» Росії, зокрема Грузії, Молдови, півночі Казахстану, на які у РФ є територіальні зазіхання. Філософ підкреслив, що незважаючи на перебування країн Балтії в НАТО, Путін бачить своєю стратегічною метою повернути «Російську імперію» в межі 1991 р. [3]. Це також означатиме небезпечний прецедент для Китаю, заохочення до нападу на Тайвань, а також можливість появи «путіноподібного» лідера в США [4]. Наряду з такими песимістичними перспективами розвитку подій, Фукуяма, однак, загрозу ядерної війни, розпочатої Росією, хоча й не відкидає повністю, проте вважає малоімовірною [3].

Сам факт появи у медіа наративу про можливість перемоги Росії є, на наше переконання, інспірованим російськими агентами впливу. Все частіше на шпальтах найбільш відомих і вагомих світових медіаресурсів з'являються статті про можливу перемогу Росії у війні проти України, втому країн заходу від війни, припинення допомоги Україні. І це породжує ряд питань щодо можливості такого сценарію і його наслідків для України та світу. Проте підняття питання реальності загроз у разі здійснення окресленого сценарію можна розглядати радше як пересторогу і засіб їх запобігання та попередження.

Резюмуючи лише побіжний огляд на проблему російсько-української війни у контексті світових геополітичних процесів, слід відзначити важливість перемоги України не лише для власного виживання і збереження української ідентичності. Саме по території України зараз проходить цивілізаційний поділ між

демократичним світовим порядком та його альтернативами. Перемога України сприймається у контексті сучасних процесів у глобальному світовому співтоваристві як можливість подальшого цивілізаційного поступу людства, у той час як загроза поразки неминуче призведе до кризи демократичних цінностей громадянського суспільства і деградації світопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заліщук С. Френсіс Фукуяма: Помаранчева революція була попередженням для всього світу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2012/07/24/107466/>
2. Francis Fukuyama. Why Ukraine Will Win. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.americanpurpose.com/blog/fukuyama/why-ukraine-will-win/>
3. Радіо Свобода. Френсіс Фукуяма про кінець війни, розпад Росії та деокупацію Криму | Інтерв'ю. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=HYNXzqjdFfo>
4. Факти ICTV. Фукуяма дав шокуючий прогноз! Якщо Путін переможе Україну...[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=EuC0vboKD8s>

Олександр Мосієнко,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософсько-історичних студій
та масових комунікацій
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

Карина Гоша,
здобувач вищої освіти,
факультету національної безпеки,
права та міжнародних відносин
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА НАТО: ЗМІНА СПРИЙНЯТТЯ

74 роки тому, 4 квітня 1949 р., з'явилося НАТО – наймогутніший із нині існуючих військово-політичних союзів. Вважається, що Організація Північноатлантичного договору була створена у відповідь на загрозу з боку Радянського Союзу, але це далеко не єдина причина.

Уже восени 1945 р. всередині антигітлерівської коаліції розгортається боротьба за вплив на світову політику, обумовлена різними підходами до повоєнного облаштування світу.

З одного боку, керівництво СРСР прагнуло використати військові успіхи Червоної Армії та антифашистський рух Опору в Європі та Азії для прискорення «Світової пролетарської революції» та експорту за межі своєї держави сталінської моделі соціалізму. З іншого боку, провідні країни Заходу під керівництвом США прагнули допомогти європейським народам відновити їхню незалежність і демократичні свободи. Суперечності всередині антигітлерівської коаліції та різні підходи до вирішення повоєнних проблем світового устрою поглибили розбіжності, що з'явилися внаслідок жовтневих подій 1917 р. в Росії, та призвели до формування двох антагоністичних світових систем, які на довгі десятиліття розділили Європу та світ загалом. Після розпаду

соціалістичної системи у 1991 р. існування блоку НАТО залишилося актуальним для безпеки Європи та трансатлантичного регіону.

Відносини між Україною й Організацією Північноатлантичного договору почалися 1992 р. Верховна Рада 7 лютого 2019 р. ухвалила Закон «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», ініційований Президентом [1, с.138].

Цим законом вносяться зміни до Конституції України, якими закріплюється незворотність стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Зміни до Конституції, які закріплюють курс України на членство в Європейському Союзі та НАТО з 21 лютого 2019 р. набули чинності.

30 вересня 2022 р. за результатами засідання Ради національної безпеки і оборони Україна подала заявку на вступ до НАТО у прискореному порядку.

Отож, питання бути чи не бути Україні у складі НАТО не стоїть на порядку денному. Проте залишається необхідним інформування населення та насамперед молоді, про цілі, завдання, вигоди та ризики перебування нашої держави у складі блоку. Мета статті: простежити зміни у сприйнятті вступу до НАТО з боку українського суспільства. За 32 роки незалежності настрої українців трансформувалися від неприйняття до схвалення такого кроку.

Протягом періоду незалежності ставлення українського суспільства до зовнішньої політики зазнало змін.

Президент Л. Кучма вперше висловив бажання України вступити до НАТО у 2002 р. Тоді ж Рада нацбезпеки та оборони затвердила Стратегію України щодо НАТО, в якій було визначено кінцеву мету євроінтеграційної політики України – членство в цій організації. Саме з 2002 р. розпочалося відстеження настроїв українців щодо членства в НАТО. Станом на червень того ж року підтримку членства висловили 32% громадян, проти цієї ідеї було майже стільки ж – 32,2% [3].

Українсько-натовські відносини після «Помаранчевої революції» та за часів президентства В.Ющенка активізувалися, набули якісно нового формату, особливо в межах участі у програмі «Партнерство заради миру» [1, с.129].

До лютого 2005 р. членство в НАТО підтримували 18,5% українців, не підтримували – 54,2%. Рекордно низькою підтримка перспективи членства в НАТО була на початку 2006 р.: 15,4% українців «за», 63,9% – «проти».

Дослідники звертають увагу, що питання щодо співпраці України з НАТО, приєднання до ПДЧ та майбутнього членства у 2008 р. завдяки інформуванню населення перейшло з площини емоційної у наукову [2, с.155]. До 2010-2011 рр. підтримка вступу України до Північноатлантичного альянсу зростає до 24%. Водночас 64-65% громадян такої ідеї не підтримували. За рік до анексії Криму та початку війни на Донбасі лише 18% українців хотіли, що країна вступила в НАТО, 67% були проти [3].

На думку респондентів у 90-х – початку 2000-х рр. впливало політичне протистояння, використання антиНАТОВської риторики різними політичними силами, рівень інформованості громадян [2, с. 164].

Після анексії Криму та початку АТО підтримка членства в НАТО зростає у понад 2,5 рази: у вересні 2014 р. 47,8 % українців виступали за вступ до організації, 32,4 % – були проти. Потім підтримка знизилася до 40-43 %, що зумовлювалося замороженням конфлікту та актуалізацією соціально-економічних проблем. Гібридна війна, розпочата Росією, продемонструвала українцям переваги колективної безпеки. Влітку 2021 р. 47,8 % українців підтримали можливий вступ до НАТО – на тлі зростання російської загрози показник повернувся до рівня 2014 р. Проти членства висловились 24,3 % громадян [3].

Схожі тенденції у зміні громадської думки простежуються у скандинавських країнах. Після російського вторгнення в Україну 2022 р. громадська думка у Фінляндії та Швеції різко схилилася на користь вступу до НАТО: більше громадян підтримало членство в НАТО, ніж тих, хто вперше був проти цього. Опитування, проведене 30 березня 2022 р., показало, що близько 61 % фінів виступають за членство в НАТО, проти 16 % і 23 % не впевнені. Опитування, проведене 1 квітня, показало, що близько 51 % шведів виступають за членство в НАТО, проти 27 % [5]. 4 квітня 2023 р. Фінляндія офіційно стала повноправним членом Північноатлантичного альянсу. Вступ Швеції очікується найближчим часом.

Наразі українці рекордно підтримують вступ України до НАТО – якби референдум відбувся у березні 2023 р., 82 % українців підтримали приєднання України до альянсу, свідчить опитування, проведене Центром аналізу та соціологічних досліджень (CISR) Міжнародного республіканського інституту [4].

Сьогодні окремі держави-члени НАТО постачають в Україну озброєння, боєприпаси і різні види легкої та важкої військової

техніки, зокрема, протитанкові комплекси і системи ППО, гаубиці, безпілотні апарати і танки. До того ж військові інструктори НАТО навчають українських військових застосовувати цю техніку. Це змінює розстановку сил на полі бою. У довгостроковій перспективі Альянс готовий і надалі підтримувати Україну, сприяти реформам та взяти участь у повоєнній відбудові нашої країни.

Саме загроза з боку Росії змусила українське суспільство переглянути ставлення до вступу в Альянс. Переважно негативне чи нейтральне ставлення українців до НАТО зумовлювалося недостатньою поінформованістю чи політичними маніпуляціями. Прослідковуючи зміни у соціологічних опитуваннях, помітно, що збільшення підтримки вступу зростало у періоди конфронтації з північним сусідом. Ситуація різко змінилася наприкінці 2021 р. В умовах повномасштабної війни рух України до членства в НАТО став більш пріоритетним для нашої держави, ніж вступ до ЄС. Процес приєднання до ЄС потребує часу, адаптації законодавства, підготовки до об'єднання ринків тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексієвець Л. Трансформація відносин України та НАТО в 1991–2019 рр.: історичний аспект Український історичний журнал. 2020. № 1. С. 126-142.

2. Вступ до НАТО – стратегічний вибір України /За загальною ред. О. І. Соскіна. Київ: Вид-во «Інститут трансформації суспільства», 2008. – 192 с.

3. [Як змінювалося ставлення українців до членства в НАТО.](https://www.slovoidilo.ua/2022/10/03/infografika/suspilstvo/yak-)

[Слово і Діло. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/10/03/infografika/suspilstvo/yak-](https://www.slovoidilo.ua/2022/10/03/infografika/suspilstvo/yak-)

[zminyvalosya-stavlennya-ukrayincziv-chlenstva-nato](#) _____ (дата звернення: 27.11.2023).

4. 82% українців підтримують вступ України в НАТО – опитування. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-opytuvannya-nato/32330749.html> (дата звернення: 27.11.2023).

5. Hansler J., Bertrand N. Finland and Sweden could soon join NATO, prompted by Russian war in Ukraine / CNNPolitics. CNN. URL: <https://web.archive.org/web/20220409004525/https://www.cnn.com/2022/04/08/politics/finland-sweden-nato-membership/index.html> (date of access: 27.11.2023).

Ольга Гордійчук,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософсько-історичних студій
та масових комунікацій
(Державний університет «Житомирська політехніка»),

Юлія Гриценко,
здобувач вищої освіти
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЗАХИСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Українці сьогодні переживають доленосний, критичний період свого існування, виборюючи у війні з росією право на життя, власну державність та європейське майбутнє. Українське суспільство проходить через складну історичну полосу переосмислення, перевизначення, трансформації власної культурно-цивілізаційної ідентичності, формування політичної нації.

Громадянське суспільство характеризується розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами та зв'язками, воно взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії і права [8, с. 646-647], є обов'язковим складником демократичної держави, оскільки його представники впливають як на місцеві, так і загальнодержавні справи, консолідуються з метою захисту своїх прав, інтересів, досягнення певних цілей, створюючи відповідні організації, спілки, установи, волонтерські рухи тощо. Громадянське суспільство становлять громадяни з високим рівнем правосвідомості, освіченості, відповідальності, політично активні, які знають свої права та обов'язки, відстоюють їх у взаємодії з державними інститутами, впливають на життєдіяльність суспільства.

Процес формування громадянського суспільства базується на низці фундаментальних детермінант, серед них засадничі: демократичний режим як необхідна умова існування та зміцнення громадянського суспільства; високий рівень освіченості й політичної грамотності; система цінностей, ідеалів, пріоритетів; доступний до вивчення та подальшого застосування успішний досвід політичної активності; навички, які дозволяють сформувати громадянську позицію та ефективно її відстоювати; бажання громадян діяти – відстоювати свої права й свободи, взаємодіяти з владою та ін.

В Україні громадянське суспільство тривалий час характеризувалося нечисельністю та слабкістю, що є наслідком колоніального минулого – перебування у межах інших державно-політичних утворень, особливо деструктивним та руйнівним був вплив Російської імперії та Радянського Союзу [3, с. 49]. Миролюбивий український народ, користуючись досягненнями демократичного режиму, обирав (або ж навпаки: масово не обирав – не голосував, бо не відчував важливості та впливовості власного голосу) владу, досить часто під впливом пропаганди та власних емоцій, надмірно толерантно трактуючи корупцію та числені зловживання з боку влади.

Водночас історія миролюбного і напрочуд толерантного українського народу рясніє повстаннями проти загарбників, визвольними війнами, досвідом безпосереднього та підпільного протистояння (гасло Організації українських націоналістів, яке вперше прозвучало ще у 1940 році: «Свобода народам! Свобода людині!»), діяльність легендарної УПА (української повстанської армії). За останні десятиліття три загальноукраїнські революції – й усі за свободу: Революція на граніті за свободу від імперії, від

радянської влади (1990 р.), Помаранчева революція за свободу вибору (2004 р.), Революція Гідності за свободу від тиранії і свободу обирати зовнішньополітичний вектор розвитку власної держави (2013–2014 рр.) [4, с. 40]. І війна, яку Росія розпочала у 2014 р. на Сході України, анексією Кримського півострова, а з 2022 р. здійснює повномасштабне вторгнення – це війна за свободу і про свободу. Як влучно підкреслив Ю. Гудименко: «Ніщо так не характеризує українця будь-якого часу, як це слово – свобода» [5].

У Росії люди звикли, що їх можуть знищити, обдурити, вислати в табори чи принизити – фізично, вербально, діями чи бездіяльністю. Українці, як і європейці, вважають насильство неприйнятним та принизливим. Російсько-білоруський наратив про право держави на використання сили проти своїх громадян в Україні не спрацював. Під час всенародних революцій та в умовах війни українці чинять відважний опір, боронять свою свободу навіть ціною життя, чим викликають захоплення всього світу. Саме тому вже легендарним символом військового опору стала відповідь українського військового-пограничника з о. Зміїний (акваторій Чорного моря) російському військовому кораблю на пропозицію здатися (послав у відомому напрямку, куди, зрештою, через кілька місяців корабель і був успішно відправлений влучанням двох українських ракет «Нептун»).

В умовах війни, яку розв'язала росія у 2014 р. на Сході України незаконною окупацією частини територій та анексувавши Кримський півострів, частина українців пішла захищати державу, а українське суспільство самоорганізувалося у потужний волонтерський рух, що допомагав у вирішенні низки проблем, які на той час держава не була в змозі вирішити, і

продовжує й далі допомагати військовим та постраждалим від війни мирним жителям.

Після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року організації громадянського суспільства, звичайні небайдужі громадяни робили й продовжують робити усе можливе, навіть ризикуючи власним життям – від евакуації цивільних з зони бойових дій, розміщення переселенців, надання їм першої гуманітарної допомоги до купівлі форми та всього необхідного для армії, надавали правові консультації, беруть участь у написанні законів та ін. Численні волонтерські ініціативи, що виникли в перші місяці війни, в подальшому вирости у великі громадські організації, благодійні фонди, які продовжують допомагати постраждалим від війни [7].

Тисячі організацій переорієнтували свою діяльність, щоб вистояти та допомогти країні, забезпечити як свої сім'ї, співробітників, так і військових на фронті. А звичайні люди почали активно допомагати, хто чим мав можливість – від консервації та плетіння маскувальних сіток до збирання грошей на сучасну військову техніку, оренду космічних супутників для ЗСУ. Активно включилися діти, що заробляють гроші співаючи у публічних місцях, граючи у шахи/шашки, продаючи на імпровізованих стендах свої іграшки, малюнки, домашню випічку тощо [9]. Долучається й студентська спільнота: влаштовують благодійні ярмарки, купують та передають військовим комплекти термобілизни та ін. [6]. Консолідовані зовнішньою загрозою українці переконані, що кожен, чим має змогу, допомагає й наближає нашу країну до перемоги.

Отже, у захисті національної безпеки України українська громадськість виявляє свої найкращі якості, є не просто вагомим

чинником, а фундаментом оборонного потенціалу України. Переходячи від інформаційної до гібридної війни (2014 р.), а у 2022 р. здійснюючи повномасштабне військове вторгнення російська влада недооцінила аксіологічну домінанту та волелюбність українського народу, те, що ментальність українців базується на архетипах Свободи та особливого сакрального ставлення до власної Землі [1, с. 18]. З часу проголошення незалежності України відбулися й ідеологічні трансформації суспільно-політичної свідомості українського народу – масове переосмислення радянської спадщини як колоніальної, її відкидання у більшості населення, зростаюча підтримка європейського вектору розвитку [2, с. 311].

Україна обов'язково переможе. У її відбудові та реформуванні важливе значення матимуть як міжнародна допомога, інвестиції, так і те, як влада спільно з громадянським суспільством буде розбудовувати демократичну правову державу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гордійчук О. Архетипи української ментальності: соціально-філософський аналіз. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2018. № 1 (84). С. 15–19.
2. Гордійчук О. Ментальність у добу глобалізації: монографія. Житомир, Вид-во «НОВОград», 2021. 372 с.
3. Гордійчук О. Основні детермінанти трансформації української ментальності у 20–90-тих роках ХХ століття. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філософські науки*, 2018. №10 (383). С. 49–54.

4. Гордійчук О. «Революція Гідності» та її вплив на ментальність українців: соціально-філософський аналіз. *Вісник Черкаського університету. Серія: філософія*, 2018. № 2. С. 39–45.
5. Гудименко Ю. Ніщо так не характеризує українця будь-якого часу, як це слово–свобода. URL: <https://uainfo.org/blognews/1611331072-nishcho-tak-ne-harakterizue-ukrayintsya-bud-yakogo-chasu-yak-tse.html> (дата звернення 12.02.2023).
6. Ковальчук О., Тугас А. 10 комплектів термобілизни передали військовим учні 10-В класу наукового ліцею Житомирської політехніки. *Суспільне новини*, 20 жовтня 2022. URL: <https://suspilne.media/299062-10-komplektiv-termobilizni-peredali-vijskovim-ucni-10-v-klasu-naukovogo-liceu-zitomirskoi-politehnik/> (дата звернення 12.02.2023).
7. Луньова А. Роль громадянського суспільства під час війни Росії проти України. *ZMINA*, 9 червня 2022. <https://zmina.info/columns/rol-gromadyanskogo-suspilstva-pid-chas-vijny-rosiyi-proty-ukrayiny/> (дата звернення 12.02.2023).
8. Шемшученко Ю. С. Громадянське суспільство. *Юридична енциклопедія*. К., 1998. Т. 1, 646–647.
9. Як діти допомагають збирати кошти для захисників України. *Ukrainer*. 1 червня 2022. URL: <https://ukrainer.net/dity-koshty-zsu/> (дата звернення 12.02.2023).

Вадим Петроченко,
 здобувач вищої освіти,
 факультету педагогічних технологій
 та освіти впродовж життя
 (Державний університет «Житомирська політехніка»)

Юлія Кондратюк,
 кандидат історичних наук, доцент
 Державний університет «Житомирська політехніка»

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЖИТОМИРА СЕРЕДИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Друга половина ХІХ – початок ХХ століть був досить складним в суспільно-політичному житті як усієї України, так і Житомира зокрема. Однак вагому роль в ньому відігравали польські громадські організації. На середину ХІХ ст. Житомир був осередком польського культурно-просвітницького руху, який протистояв жорсткій державній політиці російського царизму, спрямованої на асиміляцію етносів, пригнічення інших культур, мов та суттєве обмеження їх діяльності. Яскравим прикладом було закриття у Житомирі Польського жіночого гуртка, культурну діяльність якого московська влада розцінювала як поширення національних інтересів [5, с.97]. Така політика спонукала поляків об'єднуватись в благодійні та просвітницькі організації, щоб протистояти існуючій ситуації. Найбільш активними в громадській діяльності були представники польської інтелігенції.

У квітні 1905 року в Житомирі було зареєстровано «Римо-католицьке благодійне Товариство». Воно займалось допомогою малозабезпеченим римо-католикам Житомира. Члени організації відкривали їдальні, бібліотеки, лікарні, розповсюджували літературу релігійного змісту тощо [8, с. 1].

В 1906 році започатковано товариство співаків «Лютня», завдяки якому широкі верстви населення мали нагоду знайомитись з польською музикою. При товаристві було створено хор, який хоч і вважався аматорським, але демонстрував високий рівень майстерності і завжди мав гарні відгуки в пресі [2, с. 115].

У 1907 році засновано Християнське католицьке товариство трудящих жінок «Dzwignia». Створенню сприяли революційні події 1905-1907 рр. Слід зазначити, що офіційно зареєструвалась організація тільки в 1917 році. Учасниці організації дбали про малозабезпечених громадян, збирали гроші для відкриття їдалень та гуртожитків. Зусилля також спрямовувались на інтелектуальний та культурний розвиток польського населення Житомира і покращення рівня їх життя. Організація також активно допомагала з пошуком роботи представникам польської національної меншини [4, с. 219].

У 1907 році було засновано «Товариство християнської жіночої прислуги імені Святої Зіти» [9, с. 1]. Воно захищало права робітників, допомагало їм під час хвороби. Діяльність організації також була спрямована на виховання християнських цінностей: працелюбності, скромності, набожності. У цьому ж році було створено «Союз польських жіночих товариств на Волині», який служив координаційним органом усіх жіночих організацій Житомира та Волині. Союз надавав жінкам знання в політичних, економічних, суспільних галузях. Допомогавав їм брати участь у виборах в органи місцевого самоврядування і в загальнодержавні інституції.

Для відстоювання інтересів польського робочого класу в Житомирі в 1907 р. було створено «Демократично-християнський союз польських робітників» [1, с. 379]. В організації були три групи членів: дорадчі (неповнолітні представники), дійсні (повнолітні) і почесні, ті хто надавав значну матеріальну допомогу. Своєю місією

союз вважав збереження християнської віри, підтримку польського патріотизму і національних інтересів, поширення освіти, матеріальну підтримку робітників. Товариство відкривало бібліотеки, народні будинки, в яких проводили лекції, тощо.

За повне рівноправ'я та ліквідацію всіх гендерних обмежень виступала «Ліга польських жінок на Волині», створена в 1917 р. Організація ставила перед собою завдання підвищити рівень освіти серед дівчат і дорослих жінок, відстоювати материнські права. Для здійснення своїх цілей Ліга проводила збори, робила виступи в громадських закладах щодо прав жінок. Її представниці також відкривали училища, проводили професійні курси для дітей і дорослих [3, с. 97].

В 1917 у зв'язку з Першою світовою війною поляки створили «Товариство допомоги бідним сім'ям поляків, які постраждали від війни» [7, с.1]. Товариством надавалась матеріальна допомога сім'ям військовослужбовців. Кошти зібрані з концертів, річних членських внесків, пожертвувань, заповітів, лекцій йшли на створення притулків для дітей військових .

Найчисельнішою організацією міста була «Польська батьківщина в Житомирі» [1, с. 380], зареєстрована у 1917 році. Її метою було поширення освіти серед польського населення. Організація відкривала культурні та наукові заклади: бурси, народні університети, семінарії, бібліотеки, дитячі садки, прихистки тощо. Вона також займалася виданням журналів, організацією екскурсій по визначних місцях для польського населення і рядом інших культурно-просвітницьких питань.

Серед організацій, які сприяли розвитку освіти серед польського населення особливе місце займав «Союз польських вчителів і вчительок на Волині». Його діяльність була пов'язана виключно з

освітою та наукою [1, с.380]. Своїми діями товариство захищало права діячів науки та освіти, а також проводило багато наукових лекцій і конференцій.

Про діяльність громадських організацій в ті часи люди мали нагоду дізнатися з публікацій в газетах «Трудовая Волянь», «Волянь», «Волянская речь», «Tygodnik Kresowy». В них друкувалася інформація про життя закладів, заснованих польськими товариствами, публікувалися прізвища тих, хто жертвував гроші і які суми, анонси подій та огляди на те, як вони проходили.

Польські організації вирізнялися великою чисельністю учасників, гарною організацією процесів, поважним ставленням до спільноти та своїх національних традицій. Товариства надавали матеріальну та моральну підтримку різним категоріям громадян, розвивали патріотизм та зберігали католицькі традиції.

Встановлення радянської влади звели нанівець діяльність польських громадських організацій, як і всього іншого, що суперечило ідеям комуністичного режиму. Однак вони були яскравим свідченням згуртованості польського народу, який проживаючи на чужій землі зберігав мову, традиції та відзначався значною підтримкою своїх представників.

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білобровець О. Діяльність польських громадських організацій м. Житомира у 1917 році. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/10729/1/%D0%94%D1%96%D1%8F%D0%B%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB.%D0%BE%D1%80%D0%B3.%D0%96%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BC.pdf>. Дата перегляду 27.01.2023

2. Буравський О.А. Поляки Волині у другій половині ХІХ - на початку ХХ століть. Монографія : ТОВ «Інфотекс», 2004. 168 с.
3. Державний архів Житомирської області ф. 405, оп. 1, спр. 7, 365 арк.
4. Кондратюк Ю. Репрезентативність польських громадських об'єднань Волині (1917-1920 рр.). *Studia Politologica Ukraino-Polona*. Вип. 1. Житомир-Київ-Краків: Вид-во Євенка О., 2011. 272 с.
5. Кравченко А. Музична діяльність представників польської громади Житомира в середині ХІХ - на початку ХХ століття. Режим доступу: <https://sm.etnolog.org.ua/zmist/2015/3/96.pdf> <https://sm.etnolog.org.ua/zmist/2015/3/96.pdf> (Дата перегляду 27.09.2023).
6. Рудницький С.В. Інформаційно-аналітичне видання «Полонія Житомирщини». В-во «В.Б. Котвицький», 2008. 220 с.
7. Статут товариства допомоги бідним родинам поляків, які брали участь у Першій світовій війні і бідуючому польському населенню, котре постраждало від військових подій. Типо-літографія «Евг. Тиле преемн.». 1914. 7 с.
8. Статут Житомирського римо-католицького благодійного товариства. Житомир. Типо-літографія М. Розенблата, 1905. 23 с.
9. Статут товариства християнської жіночої прислуги в ім'я Св. Зітвивм. Житомирі. Житомир. Типо-літографія М. Деленмана, 1907. 8 с.

Маргарита Голубовська,
*здобувач вищої освіти,
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя
(Державний університет «Житомирська політехніка»),*

Надія Яблонська,
*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри філософсько-історичних студій
та масових комунікацій,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ПОНЯТТЯ «БРЕНД» У РОЗВИТКУ КОУЧИНГУ ТА КОНСАЛТИНГУ

Інформаційні технології та інформаційні війни породжують у соціумі нове розуміння і впровадження нових фахових понять. Так, із виникненням та розвитку модерних професій з'являється необхідність у деталізації термінології відповідно до певного фаху. Тому актуалізується проблема з'ясувати ключові поняття сучасних спеціальностей.

У площині нашого дослідження особливого значення має поняття «бренд», яке останні десятиліття стало невід'ємною частиною розвитку як сфери маркетингу, мас-медіа, так і коучингу та консалтингу.

Бренд – це потужний, але нематеріальний актив, він формує емоції та проникає у підсвідомість споживачів інформації. Згідно із даними наукових досліджень, етимологія слова «бренд» вказує на його давнє скандинавське походження, де «brandr» означало «горіти». З такою основою слово перейшло в англосаксонську мовну групу, де воно вже означало «ставити мітку», «тавро». Традиція ставити мітки на вироблених товарах існувала ще в V тис. до н.е., однак поява справжніх брендів, що визначають не

виробника, а товар, який вони продають, відноситься до другої половини XIX ст. Тому деталізуємо поняття «бренд», яке є основою нашого дослідження. Наприклад, Ф. Котлер у книзі «Маркетинг 3.0. Від продуктів до споживачів і далі – до людської душі» зазначає, що бренд це – ім'я, назва, торговий знак, що має у собі визначений зміст і відповідні асоціації [8]. А Дж. Грегорі доводить у своїх наукових працях, що бренд це – ментальні конструкції, які можна описати як суму всього досвіду людини, її семантичне сприйняття речі, продукту, компанії або організації [6]. Ч. Браймер пояснює, що бренд це – торгова марка, яка в очах споживача вбирає в себе чіткий та значущий набір цінностей і атрибутів [3]. Леслі Чернатоні про бренд зауважує, що це – ідентифікований продукт, сервіс, місце, особистість або місце, створений таким чином, щоби споживач сприймав унікальну додану цінність, яка відповідає його потребам якнайкраще [9]. Цікавим на нашу думку є визначення поняття «бренд» від М. Ньюмейера: інтуїтивне почуття людини, що виникає у неї по відношенню до будь-якого продукту, послуги чи компанії [2], або як стверджує Пол Фелдвік, що бренд це – набір асоціацій (сприйняття) в уяві споживача [7, с. 76].

Вітчизняні та зарубіжні науковців-практики презентують «бренд» як: невідчутна сума якостей продукту: його імені, упаковки та ціни, історії, репутації та способу рекламування. Бренд також є поєднанням вражень, що він справляє на споживачів та результатом їх досвіду у використанні бренду [11]; запатентований візуальний, емоційний, раціональний та культурний образ, який асоціюється із компанією чи продуктом [9]; переконлива обіцянка якості, обслуговування та цінності на тривалий період, підтверджених випробуваннями продукту,

повторними придбаннями та задоволенням від використання [10, с. 14]; сума всіх очевидних та неочевидних характеристик, які роблять пропозицію унікальною [12]; послідовний набір функціональних, емоційних та виразних обіцянок цільовому споживачеві, вони є унікальними, значущими та складними у плані імітації [1]; інструмент управління, який застосовується в організації і за її межами, що охоплює дилерів, постачальників, інвесторів та клієнтів [5]; сукупність характеристик товару (його атрибутів, уявлень і знань споживачів про товар), елементів торгової марки (логотип, назва та звуковий ряд) і товарного знаку (юридичний захист) [4]; умовний цілісний образ, що складається із низки асоціацій, які перенесені на товар або послугу, мають формувати і підтримувати взаємовідносини зі споживачами шляхом надання їм певної цінності (вигоди), до складу якої входять функціональні, економічні й психологічні переваги [11].

Відмітимо, що в українському законодавстві термін «бренд» не зустрічається, тому його трактування відсутнє. Отже, поняття «бренд» – багатоаспектне, охоплює велику кількість сфер застосування, виконує різноманітні функції та означає складну багатокomпонентну категорію.

Резюмуємо, на основі аналізу визначень науковців, експертів поняття «бренд» у сучасному розумінні рекомендуємо тлумачити як сукупність унікальних характеристик товару чи послуги, які через поєднання вражень та асоціацій створюють образ у споживача, що дозволяє йому впізнавати й обирати певних товар чи послугу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бренд-менеджмент : навч. посібник. С. Ф. Смерічевський, Є. Петропавловська, О. А. Радченко. Київ : НАУ, 2019. 156 с.

2. Бренд-журналістика. 2023. URL. <https://www.piddubny.com/brend-zhurnalistyka/> (дата звернення 02.03.2023).
3. Bennett P. D. AMA Dictionary of marketing terms 2nd edition. USA : NTC BusinessBooks, 1995. 316 p.
4. Велешук С. С. Бренд-менеджмент в стратегічному розвитку підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. К., 2008. 21 с.
5. Гед Т, Розенкрейц А. Створи свій бренд. Київ : Нива, 2004. 191 с.
6. Gregory J. Leveraging the Corporate Brand. McGraw-Hill, 1997. 256 p.
7. Домнін В. Н. Брендинг: нові технології. 2-е вид. Київ : Метро плюс, 2014. 380 с.
8. Котлер Ф. Маркетинг 3.0: від продуктів до споживачів і далі до людської душі. 2023. URL. <http://surl.li/gpamw> (дата звернення: 18.02.2023).
9. ЛеПла Д. Ф. Стратегії розвитку бренду. Оригінальний практичний інструментарій для лідерства вашого бренду / Ф. Дж. ЛеПла, С. В. Девіс, А. М. Паркер; пер. з англ. під ред. О. Б. Максимової. Дніпропетровск: Баланс-Клуб, 2014. 368 с.
10. Мороз О. В. Теорія сучасного брендингу / О. В. Мороз, О. В. Пашенко. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2013. 103 с.
11. Старостіна А. О., Черваньов О. В., Зозульов О. В. Маркетинг : навчальний посібник. Київ : Знання-Прес, 2002. 191 с.
12. Темпорал П. Ефективний брендменеджмент. Харків : Бізнес Принт, 2013. 319 с.

Marina Kosheleva,

*Senior teacher of Faculty of Pedagogic Technologies and Lifelong Learning
(Zhytomyr Politechnic State University),*

Ivan Ponomarenko,

*1st year student
(Zhytomyr Politechnic State University)*

BRIDGING LANGUAGE AND TECHNOLOGY:

EXPLORING TELECOMMUNICATION SYSTEMS IN ENGLISH

In the dynamic world of technology, where innovation and connectivity reign supreme, the interplay between linguistic proficiency and technical expertise has become a defining factor in professional success. Combining the learning of the English language and delving into the intricacies of telecommunication systems creates a synergy that not only enriches communication skills but also empowers individuals to navigate the complexities of an interconnected world. This comprehensive exploration aims to shed light on the symbiotic relationship between language and technology, showcasing how a profound understanding of telecommunication systems is enhanced through proficiency in the English language.

In the realm of telecommunication, where global collaboration is the norm, effective communication stands as the bedrock of successful endeavors. Mastery of the English language goes beyond the basic ability to converse; it becomes a tool for conveying intricate technical concepts with precision and clarity. Professionals armed with strong linguistic skills can articulate ideas, collaborate on international projects, and engage in discussions that transcend linguistic and cultural boundaries [1, p. 230].

Telecommunication systems come with a unique lexicon that intertwines technical precision with linguistic finesse. A robust command of English is not merely a convenience; it is an imperative for understanding and utilizing the specialized terms inherent to the field. Concepts such as «bandwidth», «protocol», «packet switching», and «fiber optics» are not just technical jargon; they are the building blocks of effective communication and collaboration. Language proficiency ensures that professionals can navigate this intricate terminology with ease, fostering clearer communication and documentation [2, p. 165].

In an industry where precision is paramount, language proficiency plays a pivotal role in creating technical documentation and reports. Professionals well-versed in English can produce comprehensive manuals, system specifications, and project reports that not only meet international standards but also resonate across linguistic and cultural barriers. This fluency ensures that technical information is communicated accurately and comprehensively, contributing to the success of telecommunication projects on a global scale.

The telecommunication industry operates on a global scale, often requiring collaboration among professionals from diverse linguistic backgrounds. English serves as the *lingua franca*, the common language that facilitates seamless communication in international projects. Whether through video conferences, email exchanges, or collaborative platforms, linguistic proficiency becomes the catalyst for effective teamwork, fostering the exchange of ideas and insights in a globalized telecommunication landscape.

Access to educational resources is a cornerstone of professional development. Learning about telecommunication systems is greatly

enhanced by proficiency in the English language, opening the doors to a wealth of materials. From online courses and tutorials to research papers and forums, a broader spectrum of knowledge becomes available, providing professionals with insights and perspectives that transcend linguistic boundaries.

Despite the advantages of a common language, professionals in the telecommunication industry may encounter linguistic challenges. Addressing these challenges is crucial for maintaining effective communication in technical discussions. Strategies for overcoming language barriers, such as clear communication practices and cultural sensitivity, ensure that collaboration remains seamless and ideas flow freely in a globalized telecommunication landscape.

Staying abreast of industry trends is vital for professionals in telecommunication. English-language media becomes a valuable source of information, providing articles, podcasts, and presentations that offer insights into the latest advancements. Engaging with such content not only enhances technical knowledge but also refines language skills, creating a dual benefit for professionals seeking to excel in the field.

Innovative approaches to language learning emerge through the integration of telecommunication simulations. Engaging in scenarios where English communication skills are pivotal for troubleshooting, decision-making, and collaboration within simulated telecommunication environments provides a practical and immersive language-learning experience. This dynamic methodology ensures that language learning is not confined to textbooks but extends into the practical applications of real-world scenarios.

Consider an example of how learning English and studying telecommunication systems can intersect in a real-world scenario:

Scenario: International Collaboration on a Telecommunication Project
Background: A multinational telecommunication company is embarking on a project to deploy a cutting-edge communication network that spans across continents. The project team comprises professionals from diverse linguistic backgrounds, and the primary language for communication is English. **Integration of Language and Technology: Communication Skills:** professionals engage in regular video conferences to discuss project updates, challenges, and strategies. English proficiency ensures that each team member can express their ideas clearly and understand the contributions of others, fostering effective communication.

Vocabulary Building: as the project progresses, team members encounter various telecommunication terms such as «satellite communication», «network latency» and «routing protocols». The shared vocabulary facilitates a common understanding, eliminating potential misunderstandings that may arise due to language barriers.

Technical Documentation: English language skills come into play when creating technical documentation, including system specifications, network diagrams, and troubleshooting guides. Clarity in language ensures that the documentation is not only accurate from a technical standpoint but also easily comprehensible for all team members [3].

International Collaboration: the team uses collaborative platforms and communication tools that operate in English. Proficiency in the language enables seamless collaboration, whether it's discussing project timelines, sharing design documents, or providing feedback on technical solutions.

Learning from English Resources: team members leverage English-language resources to stay updated on the latest trends and

advancements in telecommunication. This includes reading research papers, watching webinars, and participating in online forums where discussions about emerging technologies are conducted in English.

Overcoming Language Challenges: language challenges may arise during discussions due to different accents or language nuances. The team adopts strategies such as active listening, seeking clarification when needed, and ensuring that communication remains inclusive and accessible to all members [4].

Simulating Telecommunication Scenarios: the team participates in telecommunication simulations to troubleshoot potential issues that may arise in the deployed network. These simulations involve scenarios where effective English communication is crucial for swift problem-solving and decision-making.

Outcome: The integration of language and technology in this scenario ensures that the telecommunication project progresses smoothly. English proficiency acts as a unifying force, allowing team members to communicate seamlessly, collaborate effectively, and access a wealth of global knowledge resources. The successful deployment of the communication network becomes a testament to the importance of bridging language and technology in the telecommunication industry.

This example highlights how language proficiency in English enhances collaboration and ensures the success of a telecommunication project in an international context. The ability to navigate both technical complexities and linguistic nuances becomes a valuable skill for professionals in the ever-evolving field of telecommunication. In conclusion, the synthesis of learning the English language and studying telecommunication systems builds bridges that transcend linguistic and technological boundaries. The

proficiency in English becomes a catalyst for effective communication, documentation, and collaboration in the dynamic and interconnected world of telecommunication. As technology continues to advance, the harmonious combination of linguistic and technical skills stands as a testament to the adaptability and success of professionals in this ever-expanding industry.

Embracing the symbiotic relationship between language and technology is not just advantageous; it is a strategic imperative for those seeking to thrive in the evolving landscape of telecommunication. The ability to seamlessly navigate both linguistic nuances and technical complexities positions individuals as adept communicators and problem-solvers, essential qualities in an industry where innovation and collaboration are the driving forces of progress. In this rapidly evolving world, the fusion of language and technology is not just a choice; it is a pathway to success.

RESOURCES

1. Копань Т. М. Особливості маркетингу в телекомунікації. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2019. № 4 (1). С. 224 – 233. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnav_ekon_2019_4\(1\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnav_ekon_2019_4(1)_23)

2. Yakovishin K. VIP-personnel for telecommunications. *Proceedings of the National Aviation University*. 2013. № 4. С. 161-164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnav_2013_4_31

3. A Review of Research on Technology-Supported Language Learning and 21st Century Skills. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2022.897689/full>

4. Technology in Language Use, Language Teaching, and Language Learning. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/modl.12302>

Vadym Slyusar,
Doktor der Philosophiewissenschaften, Dozent,
Leiter der Abteilung für philosophische
und historische Studien und Massenkommunikation
(Der Staatlichen Universität «Zhytomyr Polytechnic»)

MANIPULATION UND DIALOGISCHE KOMMUNIKATION IM POSTFAKTISCHEN ZEITALTER

Ein wichtiger Aspekt des Simulakrums des Dialogs im Postfaktischen Zeitalter ist die manipulative Einflussnahme auf die öffentliche Meinung, die durch PR-Technologien imitiert wird. Letztere sehen gerade den Aufbau einer Interaktion durch die Untersuchung der Reaktion der Öffentlichkeit auf relevante Botschaften und die Interpretation von PR-Texten vor. Im Postfaktischen Zeitalter kann es zu einer Nachahmung von PR-Aktivitäten kommen, bei denen es darum geht, einen Diskurs zu schaffen, der leicht zu akzeptieren ist und den Schwerpunkt darauf legt, was die Emotionen und Überzeugungen des Publikums befriedigt, und nicht auf die tatsächlichen Fakten. Der Grund für eine solche Verschiebung könnte in gewisser Weise die Einführung neuer, billigerer Massenkommunikationskanäle, vor allem digitaler Medien, in verschiedene Formen und Arten von PR-Aktivitäten sein [1]. Die Einzigartigkeit digitaler Medien liegt erstens in der Orientierung auf die Gewinnung eines grösstmöglichen Publikums, das zum Objekt potenzieller Werbetreibender wird. Und zweitens produzieren sie Inhalte, die darauf ausgerichtet sind, die Wünsche und Bestrebungen dieses Publikums zu befriedigen. Dies veranlasst dazu, sie unter Einbeziehung spezieller Algorithmen und Programme zu untersuchen, die den Inhalt und die Art der Internetaktivitäten von Verbrauchern

recherchieren. Es fördert auch den Einsatz von Algorithmen in ihren Medienaktivitäten, die Nachrichtenquellen an Suchmaschinen senden, die der Öffentlichkeit das bieten sollen, was sie will [2]. Wie Direktor von «The Guardian» K. Viner betont, bietet diese Situation eine Version der Welt, die wir als Leser jeden Tag finden, wenn wir unsere persönlichen Portale öffnen oder bei Google suchen, und die zuvor für den Verbraucher unmerklich gefiltert wurde seine eigenen Überzeugungen stärken.

Eine solche Analyse ließ sie als praktizierende Journalistin zu dem Schluss kommen, dass sich jeder Einzelne, wenn er in die moderne Medienrealität eintritt, in einer Reihe verwirrender Kämpfe zwischen gegensätzlichen Kräften wiederfindet: zwischen Wahrheit und Lüge, Fakten und Gerüchten, Freundlichkeit und Grausamkeit ... zwischen der offenen Plattform des Internets, wie ihre Architekten es vorhergesagt haben, und den Zäunen von Facebook und anderen sozialen Netzwerken; zwischen einer informierten Öffentlichkeit und einer fehlgeleiteten Gruppe [3]. Dieser Zustand des Funktionierens des Mediendiskurses unter dem Einfluss elektronischer Massenmedien wurde zur Grundlage für die Etablierung der Post-Truth-Ära, da sie auf Kosten der Diskreditierung des öffentlichen Diskurses etabliert wurde. Das heißt, das Publikum erwartet bereits, dass die im Medienraum ausgestrahlten Informationen nicht die ganze Wahrheit vermitteln. Gleichzeitig verliert siean Wert [4, S. 58]. Verliert seinen Wert und seine Freiheit. Dies erklärt sich aus der Tatsache, dass die Wahl (als ihr Attribut) von Informationsquellen und -kanälen durch ihre Unermesslichkeit für die individuelle Wahrnehmung erschwert wird. Und es ist aufgrund der Übersättigung der Informationsflüsse auch unmöglich, den Wahrheitsgehalt der erhaltenen Informationen festzustellen. Und es

ist unmöglich, die Verantwortung für die Überprüfung auf «Spezialisten» zu übertragen.

Dialogische Kommunikation hat unter solchen Bedingungen bereits manipulativen Charakter, sie wandelt sich von Subjekt-Subjekt-Beziehungen zu Subjekt-Objekt-Beziehungen, bei denen das Objekt keine Freiheit hat, er Informationen als «Quasi-Wahrheit» wahrnimmt. Die Antwort basiert nicht auf der Suche nach der Wahrheit, sondern auf der Befriedigung des «erworbenen» Wissens, das als «Quasi-Wahrheit» anerkannt wird, und der Gewinnung zusätzlicher Argumente, die es letzterem ermöglichen, den Status eines unbewiesenen Glaubens an die Wahrheit zu erlangen.

Auf alltäglicher Ebene gilt dies, insbesondere aufgrund des starken Einflusses der destruktiven russischen Propaganda, für ukrainische und postsowjetische Gesellschaften. An den Rändern der Interaktion nationaler Mediendiskurse mit dem Diskurs des Aggressorlandes werden in der Sprache zunehmend Wörter verwendet, die sich auf die Feststellung der Übereinstimmung von Informationen mit der Wahrheit beziehen. Der Dialog verliert seine Bedeutung in den Momenten, in denen Fälschungen entlarvt werden und die Widersprüchlichkeit propagandistischer Mythen mit der Realität festgestellt wird. Dies gilt auch für die Aufdeckung der Unwissenschaftlichkeit pseudohistorischer Aussagen. Dies geschieht auch, wenn man sich auf universelle menschliche Werte, den gesunden Menschenverstand und die Normen des Völkerrechts beruft. In diesem Moment kommt es zu einer internen Verleugnung von Standpunkten, die dem Dialogteilnehmer nicht gefallen, und zur Erklärung der These: «Jeder lügt!».

Auf diese Weise wird die Ablehnung des Wunsches, die Wahrheit zu erfassen, festgehalten. Der Gesprächspartner gibt sich mit «seiner

eigenen Wahrheit» zufrieden, die für ihn eine als Wahrheit getarnte Lüge sein kann. Der russisch-ukrainische Krieg wurde zu einem der Extreme, in denen die Prinzipien der «Post-Truth» zum Instrument des Informationskrieges des Aggressorlandes wurden. Und die Idee, über verschiedene elektronische Medienplattformen einen Dialog auf zwischenmenschlicher Ebene zwischen Vertretern beider Länder zu etablieren, ist nur ein Mittel, um Narrative zu verbreiten, die Aggression im eigenen Mediendiskurs rechtfertigen.

LITERATUR

1. Slyusar V. M., Khrystokin G. V., Yastrebova A. O. Is dialogue possible in the post-truth era? (Media philosophy and social and communication studies) *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*. 2023. № 1 (93). P. 29 – 40. [https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.1\(93\).2023.29-40](https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.1(93).2023.29-40)
2. Slyusar V. Informational Violence in the Symbolic Exchange and Modern Mediareality: the Modus Dimension. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*. 2019. № 1 (85). P. 25 – 35.
3. Camacho J. M. M. La erade la posverdad,la posveracidady la charlatanería. *Palabra*. 2017. Febrero. № 648. Pp. 56 – 59.
4. Viner K. How technology disrupted the truth. *The Guardian*. 12 Jul. 2016. URL: <https://www.theguardian.com/media/2016/jul/12/how-technology-disrupted-the-truth>

Herasymchuk Yu. P.,

Assistant of the Department of Pedagogical Technologies and Language Training, (Zhytomyr Polytechnic State University),

Mikriukova A., Pokhilchenko K.,

*students of the specialty 051 «Economics»
(Zhytomyr Polytechnic State University)*

DIGITAL COMMUNICATION BARRIERS IN THE ORGANISATION

In any organisation, communication barriers can arise due to various factors, such as inefficient information systems, inadequate quality control or low level of employee training, and shortcomings in the organisational structure. The problem is exacerbated by the active use of modern forms of employment, including remote work, which contributes to the emergence of digital barriers to organisational communications [3].

In modern conditions, digital organisational barriers to communication include

- physical, which include the conditions of the organisation's work environment, the technical capabilities of which can generally affect digital communication between employees;

- emotional - seem to be the most common among the others, as the beliefs, attitudes, personal values of the individual employee have a strong influence on how they process (perceive, analyse, classify and store) information. Organisational digital communications often lack tone of voice, facial expressions, body language, or other types of visual or audio cues;

- identities - exist in society and can be reinforced by digital communications. They naturally include gender, race, ethnicity, as well as class, age, disability, social status or other personal, social or cultural identities;

- semantic, arising from different interpretations of words and symbols. In an organisation, this can be seen in the case of «office language», which is not immediately understandable to newly recruited members of the workforce;

- accessibility - often overlooked, although the administration is obliged to make communication in the organisation accessible to all employees, especially to people with special needs;

- attention - may be related to distractions, both online and in the real world, information overload or other unique needs;

- trust, which can hinder digital communications when remote workers question the messages they receive in instant messengers. This is because such digital messages may be misinterpreted by others, and the credibility of the messenger may be questioned, for example, due to outdated protocols for protecting confidential data. For example, fraudsters without proper qualifications can impersonate authorities or influential people and their followers. In addition, various types of manipulation of content on the Internet, such as the use of edited images and deep fakes, are a problem. People sometimes rely too much on technology companies to verify account information, block spam, and protect personal data. In reality, leaks (unauthorised public disclosure) of personal data often occur, raising doubts about the reliability and security of organisational digital communications. In this regard, gaining trust is crucial for establishing effective digital communications [1].

There are negative consequences that an organisation can experience due to digital communication barriers, including: the emergence of conflict situations, a sense of hostility or even the development of a painful corporate culture due to misunderstandings between employees in the office and at remote workplaces; direct

impact on productivity and the quality of online customer service, etc. Although it is difficult to completely eliminate such barriers, there are methods to mitigate their negative impact, in particular by [2]:

- recognition and adaptation to the different communication preferences of employees of different generations (for example, millennials, or representatives of Generation Z who are used to viewing personalised news feeds on social media). These people like to create online communities, share their opinions and seek recommendations on their favourite social channels;

- creation and distribution of personalised content, which is an important element of effective communication. Such content should be distributed in a format that suits people's preferences, such as videos, infographics, webinars, podcasts, etc. The organisation should also segment its internal audience based on various criteria to avoid sharing irrelevant content;

- use up-to-date, comprehensive data and modern digital technologies to better understand, manage and reduce digital communication barriers. This includes consolidating different communication channels into a single communication platform and access to communication data and insights.

Thus, with the emergence and spread of remote forms of employment, digital communication barriers have naturally arisen. There are several methods that can reduce their negative impact. For example, organisations can achieve this by adapting to the diverse preferences of their interlocutors, using flexible types of communication, creating adaptive content, using popular messengers, as well as big data and digital technologies to better understand and overcome or minimise digital communication barriers.

REFERENCES

1. Girardin L. The 7 Barriers to Digital Communication. URL: <https://www.govloop.com/community/blog/7-barriers-digital-communication>. (Date of access: 29.03.2023).
2. Martic K. Top 13 Communication Barriers and How to Tackle Them. URL: <https://haiilo.com/blog/communication-barriers>. (Date of access: 29.03.2023).
3. Organisational Barriers to Effective Communication. URL: <https://www.ifioque.com/communication-barrier/organizational-barrier>. (Date of access: 29.03.2023).

Вадим Слюсар,
доктор філософських наук, доцент
завідувач кафедри філософсько-
історичних студій та масових комунікацій
(Державний Університет «Житомирська політехніка»),
здобувач вищої освіти
(Донецький національний університет
імені Василя Стуса)

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА МЕДІАЦІЇ У ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТАХ НА ҐРУНТІ ІРЕДЕНТИЗМУ

Метод медіації дедалі частіше виступає інструментом розв'язання військових конфліктів. Він передбачає залучення третіх нейтральних сторін у переговорний процес. За визначенням словника «Britannica», медіація в міжнародних відносинах тлумачиться як практика, за якої під час конфлікту використовуються послуги третьої сторони для зменшення розбіжностей або пошуку рішення за умови, що медіатор зазвичай бере на себе більше, ніж за інших методів, ініціативи, пропонуючи конкретні умови врегулювання [1]. У наших попередніх дослідженнях ми розглядали війну як форму насилля у процесі соціальних трансформацій [2: 3: 4]. Військові ж конфлікти, які виникають в результаті реалізації іредентизму як політики акторів (держави, партії чи громадсько-політичного руху) з метою за інтеграцію етнічних груп в один етнос в рамках єдиної держави, є надзвичайно ускладненими, оскільки основна апеляція відбувається до історії становлення етносу.

Труднощі роботи медіатора полягають у тому, що історична пам'ять експлікується одночасно у простір діахронної комунікації суспільства як віддалений у часі зв'язок поколінь і – синхронної комунікації як взаємовідносини у реальному часі, що засновуються на стратегії спільної долі заради майбутнього.

Історична пам'ять, за визначенням О. Стасевської, розуміється як – загальноприйняті уявлення про минуле країни, нації, їхній розвиток, які транслюються, обговорюються в публічному просторі формуючи соціально-культурні ідентичності, сприяючи усвідомленню спільних проблем, цілей, консолідуючи і мобілізуючи представників різних поколінь на їх досягнення [5, с. 125]. Тобто така комунікація апелює до надіндивідуальної пам'яті й містить як раціональні складові у вигляді історичних знань, так й ірраціональні (міфи, легенди, символи і т. д.). Конфлікти ж на основі іредентизму визначають передусім явище «спільної історії», тобто тривалі у часі процеси етно-національної взаємодії, які викристалізуються у різних формах колективного несвідомого. Саме ці чинники суттєво впливають на процеси врегулювання конфліктів. Зокрема поєднання раціональних та ірраціональних складових з домінантою останніх спостерігається у формуванні образів ворога. З одного боку, вони є наслідком агресії однієї держави чи народу відносно іншого, а з іншого – результатом внутрішньої політики як відображення конкретного етапу становлення етносу. Яскравим прикладом є пошук зовнішніх ворогів як підґрунтя національної консолідації у фашистських режимах (це описано у праці У. Еко «Урфашизм» [6]), у періоди міметичних криз (Р. Жирар «Цап відбувайло» [7]). За цих умов базовою позицією для конфлікту є ірраціональна віра в необхідність «повернення історичних земель», «встановлення історичної справедливості», а політиці сучасної росії додається ще ідея заперечення існування української нації й об'єднання її з російським («руським») етносом. У цьому контексті погодимося з Ю. Теміровим, що для теперішньої російської влади політика пам'яті є не стільки інструментом формування національної

ідентичності, скільки інструментом консолідації соціальної бази всередині країни, а також реалізації стратегічної мети зовнішньої політики – відновлення статусу світової держави, що за умов слабкості громадянського суспільства, індивідуалістичних цінностей полегшує для влади формування необхідних складових колективної пам'яті росіян, але водночас робить ефект відносно нетривалим [8, с. 265]. Історична подія стає лише інструментом політики, яка, у свою чергу, як слушно наголошує І. Богінська, «неминуче зазнає трансформації, з часом перетворюється на міфологізований конструкт, що існує в рамках певного нарративу» [9, с. 104]. А відтак, основні переговорні позиції однієї із сторін за таких умов можуть стати безапеляційне відстоювання міфологемних тверджень. Безперспективною є робота медіатора, який вивчатиме ірраціональні доводи, намагаючись надати їм логічно-раціонального пояснення для визначення ймовірних позицій консенсусу. Унеможлиблює роботу медіатора реалізація імперської чи неоімперської політики одного із суб'єктів конфлікту, яка, як правило, ґрунтується на міфічних поясненнях історичних та політичних процесів.

Другою складовою, яка суттєво ускладнює роботу медіатора, є травматичний слід у колективній пам'яті суспільства. Такі історичні події як війни, геноциди та терор знаходять відображення в історичній пам'яті у суспільних та колективних уявленнях. Вони мають інтергенеративний характер, тобто передаються з покоління до покоління, впливаючи не лише на відповідне ціннісне сприйняття історичних подій, постатей, формування збірних уявлень про сусідній етнос, але й визначає поведінку нащадків загалом. Йдеться про утвердження

ментальних рис, в яких відображені також і культурні коди подолання травмогенів.

Враховуючи зазначені складові задачею медіатора є визначення «контрактної зони», тобто з'ясування, чи опоненти досягли кінцевої межі, чи просто блефують, щоб її уникнути; надання сторонам вказівки щодо монокультурних стандартів і норм, які кожна із сторін суб'єктивно вважає, можливим для застосування у переговорах [10]. Тобто відбувається своєрідна раціоналізація історичної пам'яті кожної сторони. А також реалізовується програма створення комунікативної платформи для сторін. В епоху постправди у комунікації утверджується домінування проголошення конкретних тверджень, які стигматизуються як «правда» замість пошуку істини, що, у свою чергу, унеможлиблює діалог [11, С. 29]. Задача ж медійника – здійснити міжкультурне посередництво, тобто комунікативне узгодження культурних цінностей і поведінки, яке показує спосіб, у який культурні передумови адаптуються до конкретних умов спілкування, а переплетені особисті культурні траєкторії виробляються як малі культури [12, с. 320]. Медіатор спонукає кожную із сторін визнати культурне розмаїття, зменшити етноцентричне спілкування, для чого базовим для переговорів мають стати визнання кожної сторони як рівноправного суб'єкта, заперечення можливостей маніпуляції історичними фактами (в т.ч. і вигаданими) в якості аргументів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Слюсар, В. М. Війна як форма насилля у процесі соціальних трансформацій. *Мандрівець*. 2016. № 3. С. 21 – 25.

2. Ślusar W. Problem przemocy i wojny w kontekście transformacji społecznych. Sapeńko R. & Pochyły P. (red.) *Wojna / Pokój. Humanistyka wobec wyzwań współczesności: monografia*. Zielona Góra: morpho, 2017. S. 24 – 51.
3. Слюсар В. М. Насилля: соціально-філософська природа [монографія]. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2017. 450 с.
4. Mediation (international relations) URL: <https://www.britannica.com/topic/mediation-international-relations>
5. Стасевська О. А. Експлікація аксіологічного аспекту концепту «історична пам'ять». *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Філософія*. 2018. № 1. С. 123 – 135.
6. Eco U. Ur-Fascism. *The New York Review of Books*. 1995. June 22. URL: <https://www.nybooks.com/articles/1995/06/22/ur-fascism/> .
7. Girard R. *The Scapegoat*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1986. 215 p.
8. Temirov Y. Фактор «історичної пам'яті» у зовнішній політиці сучасної Росії. *Історичні і політологічні дослідження*. 2018. Історичні і політологічні дослідження. Спеціальний випуск. С. 257 – 266.
9. Богінська І.В. Конфлікти пам'яті в міжнародних відносинах / І.В. Богінська // *Регіональні студії*. – Ужгород, Видавничий дім «Гельветика». Вип. 24. – 2021. – С.103-109.
10. Macharzina K. Mediation in International Negotiations. *Management International Review*. 2001. Vol. 41, Is. 1. P. 3.
11. Slyusar V. M., Khrystokin G. V., Yastrebova A. O. Is dialogue possible in the post-truth era? (Media philosophy and social

and communication studies) *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*. 2023. № 1 (93). Pp. 29 – 40.

12. Baraldi C. A framework for understanding intercultural mediation from the standpoint of a systemic theory of communication. *The Routledge Handbook of Intercultural Mediation*; edited By Dominic Busch, 2022. Pp. 320 – 328. doi: <https://doi.org/10.4324/9781003227441-40>

РОЗДІЛ «СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ СТУДІЇ»

Дзюбанчук О. С.,

здобувач вищої освіти

факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя

(Державний Університет «Житомирська політехніка»)

Науковий керівник:

Дмитро Мельничук

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри психології та соціального забезпечення,

(Державний університет «Житомирська політехніка»)

МОЛОДЬ НА РИНКУ ПРАЦІ ТА ПРІОРИТЕТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

У сучасних умовах розвитку економіки особливо гостро стоїть питання зайнятості населення. Особливе місце займає молодь, оскільки вона є рушійною силою становлення та розвитку усього ринку праці є майбутнім країни.

Молодь України починає свій робочий шлях з раннього віку, коли люди за кордону, для порівняння, ще навіть не закінчили школу, а думки про те щоб почати заробляти з'являються ще раніше. За даними, в середньому молоді українці починають працювати в 20-21 рік, проте це якщо говорити про офіційне працевлаштування [1]. На жаль, в Україні дуже поширена проблема неофіційного працевлаштування, де молодь починає свій робочий шлях. Кожен другий претендент у віці 19-20 років вже мав досвід заробітку: на опитуваннях, роздачі листівок, флаєрів [1].

Таке явище як неофіційне працевлаштування негативно впливає на ринок праці та на стан економіки в Україні в цілому, але цілком зрозуміло чому воно досі існує. Бажання заробляти, умовно з 14 років, не обумовлено благополуччям та хорошим

життям, часто неофіційна робота є єдиним виходом у людей та молоді. З цього випливає, що держава не здатна забезпечити хороші умови для життя вразливих верств населення. У свою чергу роботодавці використовують дітей та молодь як дешеву робочу силу, при цьому уникають сплати податків. Оскільки система соціального забезпечення фінансується податками, зрозуміло що надходжень щоразу недостатньо для забезпечення вразливих верств населення. Через те що даний стаж роботи не являється дійсним, бо не є зареєстрованим, молодь не нараховує собі робочий стаж, не маючи офіційного досвіду роботи знайти далі роботу важко, тому часто і у дорослому віці залишаються працювати неофіційно. Назвати кількість людей, які працюють неофіційно нині неможливо. Вони поза статистикою. Але під час війни, кількість їх значно зростає.

Станом на 1 листопада 2023 року мали статус безробітного 97,3 тис. осіб 23% зареєстрованих безробітних були у віці до 35 років; 1,5 тис. (2%) випускники навчальних закладів [2]. Молодіжне безробіття є природним явищем, хоч і негативним. За роки незалежності, система освіти продовжує розвиватися, проте досі має застарілі програми навчання та методики. Вони зовсім не відповідають запитам на ринку праці. Вимоги роботодавця до майбутнього працівника підвищилися, окрім фахової освіти, потрібний досвід роботи, якого у випускників часто немає. Це призводить до ситуації, що випускники, що мають вищу освіту, шукають будь-яку роботу, тому що не отримали за 6 років навчання потрібних навичок, умінь і досвіду. Результати опитування Київ, 15 листопада 2023 року показали, що близько 40% українців не працюють за спеціальністю [4].

На нашу думку, причиною цього є відсутність робочого альянсу та взаємозв'язку і певною синхронізацією між роботодавцями та ЗВО. До прикладу, студенти стикаються із складнощами навіть при проходженні практики за своєю спеціальністю, яка є обов'язковою на кожному етапі навчання, проте роботодавці часто не мають інформації про проходження студентами практики, не виявляють бажання їх приймати чи просто не проявляють інтерес до процесу навчання. Здавалося б, що цей процес є сприятливим для студентів і корисним для роботодавців, проте реальність зовсім інша. Часто роботодавці не тільки виявляють відсутність бажання навчати молодь, але і проявляють відчуття невдоволення, коли до них приходять студенти для проходження практики. Важливою проблемою є відсутність відомостей у роботодавців про проходження студентами практики та їхні досягнення. Молодь, з одного боку, є відкритим, активним, цілеспрямованим, прогресивним ресурсом, швидко вчиться, більшою мірою соціально мобільна, здатна до професійного зростання та здійснення трудової діяльності протягом тривалішого часового періоду. Однак, з іншого боку, відсутність практичних навичок та професійного досвіду знижує конкурентоспроможність молоді на ринку праці. Криза в економіці, пов'язана з воєнними діями на території України, різко звузила для молодих людей перспективи на ринку праці.

Під час пошуку роботи, для молоді важливим є стабільний дохід, тому більшість обирає найману працю. Проте переважна частка української молоді націлена організувати бізнес у сфері торгівлі, інформаційних технологій або онлайн-комерції. Також актуальними є сфери культури та дизайну, туризму. І

лише 7 % хоче працювати у державних установах і у виробничій сфері (промисловість, сільське господарство, будівництво).

Дослідження групи «Gradus» свідчить, що в складних умовах воєнного протистояння понад 50 % респондентів з-поміж молодіжної аудиторії вважають недостатнім рівень свого доходу, а майже 30 % опитаних – категорично недостатнім. Така ситуація зумовлює підвищення рівня соціально-економічних ризиків у сфері праці, серед яких: нездатність домогосподарств забезпечити гідний рівень життя; зuboжіння; зниження трудової мотивації молодих працівників; відсутність у більшості з них умов для самореалізації; посилення соціальної напруженості в суспільстві [5]. Залучення молоді до трудової активності, створення синхронізації між ринком праці та ВНЗ, оновлення освітніх програм, які будуть робити випускників конкурентоспроможними, розвиток свідомості щодо сплати податків у населення, допомога малому бізнесу та заохочення роботодавців приймати молодь на роботу має бути пріоритетом соціальної політики та інвестицією в майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вінницький обласний центр зайнятості [<https://vin.dcz.gov.ua/publikaciya/molod-na-rynku-praci-kudy-yde-i-skilky-zaroblyaye>]
2. Державний центр зайнятості. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у січні-жовтні 2023 року.

3. Швець П.А. Молодь на ринку праці України: проблеми, тенденції й особливості.

<https://core.ac.uk/download/pdf/197267897.pdf>

4. Опитування Rakuten Viber

<https://thepage.ua/ua/news/blizko-40percent-ukrayinciv-ne-pracyuyut-za-specialnistyu-opituvannya>

5. Українська молодь на ринку праці: ситуація у 2023 році <https://dyvys.info/2023/11/30/sytuatsiya-na-rynku-pratsi-u-2023-rotsi/>

Тетяна Хоценко,
*здобувач вищої освіти,
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ПРОБЛЕМА БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні значно вплинула на соціально-економічні процеси всередині держави. Збереження стабільності економічної системи є складним завданням через значні диспропорції, які відбуваються на ринку праці. Основними проблемами, які призводять до масового безробіття, стали: відтік висококваліфікованих кадрів за кордон, дефіцит окремих категорій працівників у регіонах, скорочення вакансій через неспроможність підприємницьких структур протистояти наслідкам війни, втрата можливості управління попитом на працю. Через всі ці фактори проблема безробіття набула особливого значення, адже зростає рівень інфляції та цін, відбувається скорочення економічної активності громадян, а все більше підприємств зазнають банкрутства. У сукупності це призвело до неминучих змін на ринку праці, що потребує негайної оптимізації ситуації для досягнення прогнозованості і стабільності економіки України.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабне вторгнення РФ 24.02.2022 р. та початок війни на території України призвели до значного руйнування ринку праці. За офіційними даними близько 5 млн. осіб втратили робочі місця. Окупація територій армією країни-агресора та бойові дії, які тривають у цих регіонах, змусили покинути Україну близько 7 млн. осіб, що також суттєво вплинуло на рівень безробіття.

За даними Центру зайнятості України, у лютому 2022 р. було офіційно зареєстровано 317 тис. безробітних осіб, а вже на початку листопада їх кількість становила 214 тис. через виїзд за кордон та знаходження на тимчасово окупованих територіях [3].

Унаслідок збройної агресії РФ в Україні було знищено велику кількість підприємств, зокрема й великих промислових об'єктів. За даними Європейської бізнес-асоціації, 3% її членів на території України перестали працювати взагалі, а 53% здійснюють свою діяльність в умовах обмежених можливостей. У результаті це призвело до того, що 15% підприємств скоротили кількість працюючих осіб або запропонували їм альтернативу у вигляді неоплачуваних відпусток [4].

Оскільки не всі безробітні звертаються до Центру зайнятості, то можна припустити, що кількість безробітних в Україні є набагато більшою за офіційні дані. За оцінками уряду, офіційний ринок праці охоплює лише третину працездатного населення України, тому його дані не можуть у повній мірі відобразити реальні тенденції сектору.

Міністерство економіки України у своїх звітах оцінює кількість безробітних осіб в Україні на рівні 2,6 млн. Ця цифра не включає осіб, які виїхали за кордон через війну, та проживаючих на тимчасово окупованих територіях.

Песимістичними є оцінки Міжнародної організації праці, де вважають, що рівень зайнятості в Україні є на 15,5% меншим ніж у 2021 р. Це означає, що кількість безробітних осіб збільшиться на 2,4 млн. Державна служба статистики України озвучує прогноз у 1,7 млн. осіб. Національний банк України вважає, що кількість безробітних збільшиться на 4,5 млн., а KSE – 3,6 млн [2].

Під час війни зміни торкнулися також системи виплати допомоги по безробіттю, яка виплачується лише протягом 90 днів (раніше цей термін становив 120-360 днів). Розмір виплат по безробіттю не має перевищувати розмір мінімальної заробітної плати (6700 грн у 2023 році). Також виплати припиняються через перебування особи за кордоном понад 30 днів.

Особам передпенсійного віку допомогу по безробіттю будуть виплачувати лише до 360 днів (раніше цей термін становив 720 днів), а чоловікам передпенсійного віку для отримання статусу безробітного необхідно надати довідку з територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки.

Також восени 2022 року урядом було розроблено програму «Армія відновлення», яка передбачає залучення тимчасово безробітних людей до відбудови країни шляхом виконання ними суспільно-корисних робіт, наприклад, заготівля дров для військових чи укріплення блок-постів. Для безробітних перевагою даної програми є можливість отримувати мінімальну заробітну плату у розмірі 6700 грн, отримати тимчасову роботу та допомогти територіальним громадам вирішити нагальні питання [1].

Висновки. Отже, безробіття як соціально-економічна проблема в Україні чинить значний негативний вплив на всі сфери суспільного життя людей, а під час війни є особливо гострим питанням. Пріоритетним завданням держави в таких складних умовах має стати регулювання її рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Армія відновлення»: відповіді на найпоширеніші запитання. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/armiya-vidnovlennya-vidpovidi-na-najposhirenishi-zapitannya>

2. Мільйони українців втратили роботу через війну. Звідки вони беруть гроші на життя?URL:
<https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/8/694732/>

3. Офіційний сайт Державного центру зайнятості України.
URL:<https://www.dcz.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Європейської бізнес-асоціації. URL:
<https://eba.com.ua/>

Ірина Войналович,
кандидат економічних наук
доцент кафедри психології та соціального забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

Ольга Галицька,
здобувач вищої освіти,
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Суспільство є динамічною силою, що сприяє розвитку країни в цілому, а «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [3], тому важливо приділити особливу увагу соціальній безпеці, оскільки саме стабільність у суспільстві є ключовим у загальній системі національної безпеки.

Під соціальною безпекою розуміють стан суспільства, за якого забезпечується номінальний рівень соціальних умов та соціальних благ – матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних тощо, що визначають якість життя людини і суспільства в цілому та гарантують мінімальний ризик для життя, фізичного та психічного здоров'я людей. Виходячи з цього, соціальна безпека пов'язана передусім із дотриманням соціальних стандартів, серед яких найважливішими, з точки зору дослідників, зокрема, Б. Данилишина та В. Куценко, варто назвати:

- стандарти соціальної структури, що пов'язані з подоланням бідності та формуванням середнього класу;
- стандарти зростання людського потенціалу, зокрема зростання тривалості життя та рівня освіти;

- стандарти рівня життя, підвищення купівельної спроможності населення;
- стандарти якості трудового життя;
- стандарти захищеності сім'ї, материнства, дитинства;
- стандарти послуг охорони здоров'я;
- освітні стандарти, що передбачають забезпечення реальної доступності освіти;
- стандарти послуг закладів культури;
- екологічні стандарти тощо [1, с. 21-22].

Таким чином, соціальна безпека в країні – це стан середовища життєдіяльності, при якому відсутня небезпека шкідливого впливу різного роду небезпек, загроз тощо. Соціальну безпеку характеризують показники щодо якості життя населення, його матеріального добробуту, умов проживання, стану соціального середовища, рівня освіти, охорони здоров'я, екологічної ситуації, демографічної ситуації тощо. А тому, як зазначається у Концепції національної безпеки України, пріоритетними напрямками діяльності у сфері соціальної безпеки держави мають стати:

- створення умов для забезпечення гідного рівня життя населення, зміцнення трудового потенціалу, формування середнього класу;
- недопущення надмірної диференціації суспільства за рівнем доходів;
- надання адресної підтримки незахищеним верствам населення;
- забезпечення всебічного розвитку освіти, культури, поліпшення охорони здоров'я, що сприятиме зміцненню людського капіталу – важливого чинника сталого розвитку країни.

Високий рівень соціальної безпеки є одним з головних пріоритетів у розвитку країн і відображає об'єктивні тенденції суспільного розвитку, орієнтовані на покращення умов життя для людей. Це означає прийняття заходів для запобігання небезпеці та мінімізації негативного впливу можливих загроз на людей та суспільство.

У законодавстві України визначено процес формування соціальної безпеки та забезпечення її належного рівня. Вперше визначення соціальної безпеки було здійснено в у 1990 р. в Декларації про державний суверенітет України:

- в 1990 році була прийнята Декларація про державний суверенітет України, в якому було започатковано розуміння суті соціальної безпеки;

- в 1996 році прийнята Конституція України, згідно якої держава забезпечує соціальну спрямованість економіки, що є основою для реалізації соціальних прав громадян, зокрема на соціальний захист та достатній життєвий рівень. Відповідно до Основного Закону України «кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло»;

- Концепція (основи державної політики) національної безпеки України (1997 рік) визначала 7 сфер національної безпеки України, до складу яких включалася і соціальна безпека. Визначено основні загрози національній безпеці України у соціальній сфері та окреслено основні напрямки державної політики щодо питань соціальної сфери;

- в Законі України «Про основи національної безпеки України» за 2003 рік, було визначено основні загрози національним інтересам і національній безпеці України у

соціальної та гуманітарній сферах. Варто зазначити, що серед зафіксованих у законі загроз по кожній сфері простежується їх прямиий вплив на соціальну безпеку;

– у 2007 році вперше ухвалено Стратегію національної безпеки України, де визначено загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Також сформульовано основні загрози та ключові завдання політики національної безпеки у внутрішній сфері, зокрема у соціально-гуманітарній сфері;

– у 2007 році також було затверджено Методику розрахунку рівня економічної безпеки України, де практично вперше на законодавчому рівні, було визначено поняття соціальна безпека: «Соціальна безпека – це такий стан розвитку держави, при якому держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз»;

– у 2012 році було вдруге ухвалено Стратегію національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», де було визначено основні засади захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави;

– у 2015 році затверджено Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, метою яких є визначення рівня економічної безпеки України як однієї з основних складових національної безпеки держави і встановлено перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні порогові значення, а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки. Визначення поняття «соціальна безпека» було більш уточнено: «соціальна безпека – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити

гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни»;

– у 2015 році ухвалено Стратегію національної безпеки України, основними цілями, якої визначалися: «мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах 12 міжнародно-визнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО»;

– у 2015 році також ухвалено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», головною метою якої є «впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі». Як зазначають експерти – це перший не декларативний, а винятково практичний документ, щодо забезпечення національної безпеки, зокрема і в соціальній сфері;

– у 2018 році прийнято Закон України «Про національну безпеку України», який відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. У даному Законі зазначається, що основним документом довгострокового планування, яким визначаються основні напрями державної політики у сфері національної безпеки є Стратегія національної безпеки України.

Українській соціум перебуває в ситуації підвищеного рівня небезпеки і дефіциту стабільності, спричиненій як зовнішніми викликами для незалежності держави, пов'язаними з агресією Російської Федерації, анексією АР Крим, так і внутрішніми чинниками соціально-економічної кризи. Це актуалізує завдання забезпечення національної, воєнної, громадської, соціальної, суспільно-політичної, інформаційної та культурної безпеки. У свою чергу, забезпечення соціальної безпеки людини, суспільства і держави є важливим чинником формування суспільної довіри до діяльності влади, необхідної для успішної реалізації проголошених в Україні реформ.

В умовах військової агресії, глобалізаційних загроз розв'язання соціальних проблем стає ще більш важливим та актуальним. Особливу загрозу в Україні несе війна, яка істотно позначається на стані національної безпеки України, зокрема, соціальної безпеки людини.

Соціальна безпека людини – це стан гарантованої захищеності людини від внутрішніх та зовнішніх загроз, що порушують її життєво важливі інтереси, права й свободи, за якого відбувається підтримання нормальної життєдіяльності, поліпшення матеріального добробуту, а також створення умов для її розвитку й самореалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилишин Б. Соціальна безпека – підґрунтя сталого розвитку / Б. Данилишин, В. Куценко // *Вісник НАН України*. – 2010. – №1. – С. 20-28.

2. *Соціальна складова національної безпеки України*: веб-сайт. URL:

<https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/2822/1/natsionalna%20bezpeka.pdf>.

3. Конституція України. Режим відкритого доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Фармацевтична енциклопедія > Терміни по Алфавіту > Соціальна безпека: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/6639/socialna-bezpeka>.

5. Електронний журнал «Ефективна економіка» *Поняття соціальної безпеки та її роль в системі національної безпеки держави*: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2019/43.pdf.

6. *Поняття соціальної безпеки*: веб-сайт. URL : https://pidru4niki.com/84953/strahova_sprava/sotsialna_bezpeka.

Анна Сітайло,
здобувач вищої освіти
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя
(Державний Університет «Житомирська політехніка»)

Науковий керівник:
Дмитро Мельничук,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціального забезпечення,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО РОЗВИТОК

Розвиток економічного потенціалу України має особливу значущість в процесі реалізації довгострокової національної політики в нових економічних умовах, які характеризуються великою кількістю ризиків: природні та техногенні ризики, ризики політичної нестабільності, економічні та фінансові ризики, виробничі та інші ризики. Мінімізація негативного впливу ризиків є ключовим завданням страхування, як одного із найефективніших методів боротьби з ризиками у сучасному суспільстві. За допомогою страхування можливо вирішити багато соціально-економічних питань, тому розвиток страхової галузі є пріоритетним напрямком в стратегії економічного розвитку України.

Але ефективне функціонування страхового ринку залежить від стратегії й тактики управління економічними та соціальними процесами, які мають місце в механізмі державного регулювання ринку страхових послуг. Держава грає ключову роль у розвитку ринку страхування шляхом формування та забезпечення правових засад діяльності суб'єктів страхових правовідносин, а також координує діяльність учасників системи страхування. Тому особливої актуальності набуває виявлення мети регулювання

державою страхового ринку, оскільки від цього залежить ефективний розвиток страхової справи.

У кожній країні держава намагається регулювати будь-який вид людської діяльності [1], і страхування не є виключенням. Страхування нормалізує пропорції суспільного відтворення й дає можливість підтримати досягнутий рівень добробуту населення. Більш того, за своєю спроможністю впливати на розвиток економіки страхування не уступає іншим складовим фінансово-кредитної системи. Таким чином, страхування займає досить специфічне місце в економіці й тісно пов'язане із системою державного регулювання. Ринок страхових послуг як складова фінансово-кредитної системи є об'єктом державного регулювання і контролю метою якого є забезпечення його стійкого розвитку з урахуванням ролі страхування в процесі суспільного відтворення. Страхову справу виділено в спеціальну галузь господарського законодавства й адміністративного нагляду: державне регулювання ринку страхування відбувається за рахунок впровадження спеціальної податкової політики, ухвалення законів за окремими видами підприємницької діяльності, що відбивають порядок укладення договорів зі страхування і вирішення спорів, що виникають. Також, держава, враховуючі інтереси всього суспільства, встановлює обов'язкові види страхування. Страхування виконує важливу соціальну функцію, та є механізмом захисту страхувальників від несприятливих наслідків, що загрожують їх життю, здоров'ю та майновим інтересам.

В Україні державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється з метою ефективного розвитку ринку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів споживачів згідно зі статтею 35 Закону України «Про

страхування» [1]. В даному Законі передбачено здійснення державного нагляду за страховою діяльністю в Україні Уповноваженим органом (Державна комісія зрегулювання ринків фінансових послуг) та його органами на місцях. Система правового забезпечення страхування налічує низку законодавчих та нормативних актів, що регулюють страхову діяльність. Тому в Україні організація діяльності страховика досить жорстко регламентується з боку держави законодавчими та нормативними актами, Уповноваженим органом державного нагляду за страховою діяльністю, внутрішніми документами страхової організації, вимогами ліцензування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Михайлова Н. В., Кравцова А. І. Теоретичні основи державного регулювання страхової діяльності в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2016. № 4 (76). С. 163-168.

А. О. Прищепа,
здобувач вищої освіти
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя
(Державний Університет «Житомирська політехніка»)

Науковий керівник:
Дмитро Мельничук,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціального забезпечення,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

БЕЗРОБІТТЯ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ТА ВПЛИВ НА СИСТЕМУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Найпоширенішою глобальною та сучасною проблемою в розвитку економіки країни є безробіття. Падіння, що трапляються в сьогоденній стадії економіки країни, спричиняють допущені негативні зміни праці, також, до помітних значних обсягів і рівня безробіття поміж населення, і в результаті чого призводить до неефективного застосування робочої сили, яка відображається на ринку економіки та є нагальною в нинішні часи. Безробіття – це соціально-економічне явище, яке є складовою частиною економічної будови країни, за якою частина здатних та активних громадян не в змозі знайти роботу, яка сприятиме розвитку ринку праці. Людський потенціал є важливим чинником економічної стійкості країни, проблема безробіття виступає як однією з основних проблем, які необхідно вирішити для поліпшення економічної ситуації у період економічної кризи. У наші дні безробіття стало однією з ключових економічних проблем, що викликає структурні зрушення у всіх галузях економіки. Негативні наслідки безробіття включають спад темпів економічного зростання у будь-якій країні, зупинку науково-технічного прогресу, низький рівень програм зайнятості, інфляцію,

недостатній рівень професійної підготовки та перепідготовки, обмежений сукупний попит та недосконале трудове законодавство. Проблема безробіття масштабна і впливає практично на всі соціальні верстви населення, погіршуючи загальний рівень благополуччя та якість життя.

Негативні наслідки можуть призвести до такого як: не виробництво товарів, податкові доходи, дефіцит, зниження трудової активності, зростання виплат на соціальну допомогу, економічна недостатність прибутку країни тощо. Отже, на сучасному етапі розвитку економіки країни стикається з важливою проблемою соціально-економічною нестабільністю, яка виявляється основним чинником через високий рівень безробіття.

У період ринкових умов, соціальна політика стає ключовим аспектом внутрішньої політики держави. Вона гарантує захист прав людини та створює передумови для широкого відтворення її діяльності та стабільності суспільної системи. Соціальна політика будь-якої держави передбачає аналіз глибинних тенденцій розвитку у всіх сферах соціально-політичного життя, що визначає процес розвитку соціального статусу та безпеки людини, а також має на меті цілеспрямований вплив на них з боку суб'єктів регулятивної діяльності. До негативних наслідків можна віднести такі як: зростання соціальних розбіжностей, зменшення працездатності, скорочення виробництва та робочих місць, погіршення соціальних заходів, погіршення фінансової стійкості соціального забезпечення через втрату внесків від працездатних громадян, збільшення фінансового тиску на систему соціального забезпечення у зв'язку із зростанням потреб безробітних, підвищення ризику бідності та соціальної виплати для безробітних

осіб, збільшення обтяження соціальних служб та ресурсів у зв'язку з потребами безробітних у допомозі та підтримці тощо.

Безробіття виробляє відчутний негативний вплив як на економіку, так і на соціальну політику країни. З економічного погляду, воно призводить до зниження загального рівня економічної активності, оскільки безробітні особи втрачають можливість споживати, і це зменшує попит на товари та послуги. У сфері соціальної політики безробіття призводить до збільшення фінансового тиску на систему соціального забезпечення через зменшення внесків в неї та зростання потреб безробітних у соціальних виплатах. У кінцевому підсумку, безробіття стає важливим фактором, який обґрунтовує потребу в ефективних стратегіях економічного та соціального відновлення для забезпечення стійкого розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайман О., Темченко О. Економіка та суспільство. Аналітичне дослідження безробіття як соціально-економічного явища ринкового середовища в умовах економічної нестабільності. Державний університет економіки і технологій. 2023. С. 2-3.

Валерія Омецинська,
здобувач вищої освіти
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

Науковий керівник:
Сергій Ніколаєнко,
к.е.н., доцент психології та соціального забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ОПТИМІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ

У сучасних умовах бізнесу та управління важливим аспектом є підвищення ефективності управління людськими ресурсами. Серед ключових компонентів цього процесу висвітлюється проблема соціального захисту працівників. Оптимізація цього аспекту в системі управління людськими ресурсами має вирішальне значення для досягнення успіху та сталого розвитку підприємства [1].

Одним із головних вимірів оптимізації соціального захисту є розробка та реалізація стратегій, що враховують потреби та очікування працівників. Аналіз основних принципів соціального захисту дозволяє сформулювати комплексні підходи до створення сприятливого робочого середовища та підтримки персоналу [2].

Важливою складовою оптимізації є вдосконалення соціальних програм та пільг для працівників. Інноваційні підходи до цього процесу дозволяють пристосовувати соціальні вигоди до змінних умов ринку праці та індивідуальних потреб працівників. Оптимізація соціального захисту включає у себе використання сучасних технологій та аналітики для моніторингу та оцінки ефективності соціальних заходів. Це дозволяє оперативно

реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства та вдосконалювати соціальний захист з урахуванням реальних потреб колективу.

Невід'ємною частиною оптимізації є взаємодія держави та бізнес-структур у створенні сприятливого законодавчого та соціального середовища. Це включає у себе розвиток партнерських відносин, спрямованих на підтримку стабільності та соціального благополуччя.

Додатковим аспектом оптимізації соціального захисту в системі управління людськими ресурсами є використання інноваційних методів взаємодії з персоналом. Впровадження програм психологічної підтримки та розвитку робочого клімату сприяє підвищенню задоволеності праці та зниженню стресових ситуацій, що може позитивно вплинути на продуктивність колективу [4].

Застосування технологій аналізу даних дозволяє персоналу більш точно визначати індивідуальні потреби та переваги, що в свою чергу може призвести до персоналізованих рішень у сфері соціального захисту. Це стає ключовим елементом створення атмосфери взаєморозуміння та взаємопідтримки серед співробітників [5].

Важливим етапом оптимізації є розвиток системи корпоративної соціальної відповідальності (CSR). Включення підприємства у вирішення соціальних проблем та підтримка громадських ініціатив може сприяти позитивній репутації та створенню привабливого образу для працівників [3].

Оптимізація соціального захисту в системі управління людськими ресурсами є багатоплановим завданням, яке вимагає інтегрованого підходу та постійного аналізу. Врахування

індивідуальних потреб працівників, реалізація інноваційних рішень та партнерство з громадськістю створюють підґрунтя для сталого розвитку організації та забезпечують її конкурентоспроможність на ринку праці.

Удосконалення соціального захисту працівників також передбачає вдосконалення системи освіти та розвитку кар'єри. Забезпечення доступу до навчання та можливостей професійного зростання сприяє підвищенню кваліфікації персоналу та формуванню внутрішнього резерву експертів. Розробка індивідуальних планів розвитку дозволяє працівникам бути більш ефективними та адаптивними у швидкозмінному бізнес-середовищі.

Крім того, акцент на розвиток лідерських якостей серед персоналу сприяє формуванню ефективних команд та забезпечує сталість управлінської структури. Інтеграція програм менторства та coaching дозволяє створювати механізми передачі знань та досвіду, що сприяє навчанню на робочому місці та підвищує мотивацію працівників.

Отже, оптимізація соціального захисту в сучасних умовах вимагає комплексного підходу, орієнтованого на індивідуальні потреби та стратегічні цілі підприємства. Реалізація інноваційних підходів, взаємодія з державою та розвиток корпоративної соціальної відповідальності сприяють створенню здорового та стабільного робочого середовища, що сприяє успішному функціонуванню та розвитку підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балановська Т. І., Михайліченко М. В., Троян А. В. Сучасні технології управління персоналом: навчальний посібник. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2020. 466 с.

2. Бондар М. Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. *Економіка та суспільство*, 2021. 34с.
3. Визначення: корпоративна соціальна відповідальність. URL: <http://csrgender.org.ua/discrimination/53-zagalna-informaciya-pro-ksv-taender.html> (дата звернення: 24.01.2023).
4. Івашко Л. М., Бондар А. В. Підвищення якості управління у соціальній сфері. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 44. С. 27–36. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/44_2020_ukr/7.pdf.
5. Павлюк Т. І. Соціальний захист населення України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 6(17). С. 277-281. URL: <https://sel.vtei.edu.ua/repository/g.php?fname=27687.pdf>.

Дмитро Тараненко,
*здобувач вищої освіти
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя
(Державний Університет «Житомирська політехніка»)*

**Науковий керівник:
Дмитро Мельничук,**
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціального забезпечення,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Соціальний захист населення є одним з основних напрямків соціальної політики держави, який має важливе значення для підвищення рівня життя та стабільності в країні.

Соціальний захист - система принципів, методів, законодавчо встановлених державою соціальних гарантій, заходів і закладів, які забезпечують оптимальні умови життя, задоволення потреб населення [1, с. 401].

Відповідно до наказу Міністерства фінансів України «Про бюджетну класифікацію» від 14.01.2011 розділ видатків «Соціальний захист та соціальне забезпечення» (код 1000) включає в себе такі пункти: 1. Соціальний захист на випадок непрацездатності (код 1010), 2. Соціальний захист пенсіонерів (код 1020), 3. Соціальний захист ветеранів війни та праці (код 1030), 4. Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді (код 1040), 5. Соціальний захист безробітних (код 1050), 6. Допомога у вирішенні житлового питання (1060), 7. Соціальний захист інших категорій населення (код 1070), 8. Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту (код 1080), 9. Інша діяльність у сфері соціального захисту (код 1090) [2, код 1000].

Аналізуючи видатки бюджету в Україні за 2021-2022 рр. (детальне порівняння в таблиці 1) спостерігається зростання виділення коштів держави на соціальний захист: у 2021 р. сума становила 313,0 млрд грн,[3, ст.12 презентації] у 2022 р. – 320,1 млрд грн [4, ст.13 презентації]. Це безпосередньо пов'язано зі зростанням рівня інфляції, безробіттям та великою часткою пенсіонерів, оскільки населення молодого віку мігрували в зв'язку з війною.

	2021 р.	2022 р.
Усього коштів на соціальний захист та соціальне забезпечення	313,0 млрд грн.	320,1 млрд грн
Виплати	195,3 млрд грн – пенсійне забезпечення; 104,1 млрд грн – соціальне забезпечення сімей; 3,1 млрд грн - соціальний захист для ВПО; 2,6 млрд грн – соціальний захист для постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи; 2,2 млрд грн - соціальний захист осіб	200,6 млрд грн – пенсійне забезпечення; 66,6 млрд грн – соціальні допомоги для сімей; 47,6 млрд грн – пільги та субсидії; 3,1 млрд грн – допомога для ВПО; 2,8 млрд грн – допомога для постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи.

	<p>з інвалідністю; 1,7 млрд грн - соціальна підтримка учасників АТО/ООС; 2,1 млрд грн - житло для Військовослужбовців.</p>	
--	--	--

Таблиця 1. Порівняння бюджетних коштів на соціальний захист та соціальне забезпечення 2021-2022 рр.

Вважаю, що наступні заходи, спрямовані на забезпечення ефективного соціального захисту населення, мають включати:

1. Розширення системи соціального страхування та системи соціальної допомоги. Наприклад, зміни в правилах визначення страхового випадку та надання соціальної допомоги (розширити коло осіб, які мають право на страхові виплати та соціальну допомогу), збільшення страхових внесків (збільшити обсяг страхових коштів, які можна використати для виплат), запровадження нових видів соціального страхування та соціальної допомоги.

2. Підвищення рівня доходів населення. Наприклад, створення нових робочих місць та підвищення мінімальної заробітної плати. В Україні рівень доходів населення залишається низьким, недостатнім для забезпечення належного рівня життя.

3. Реформування пенсійної системи. Реформування пенсійної системи України є складним і тривалим процесом, що вимагає значних зусиль та ресурсів, але успішне реформування пенсійної системи дозволить забезпечити громадянам гідний рівень пенсійного забезпечення в майбутньому: рівність у нарахуванні пенсій (громадяни з низьким трудовим стажем або низькою

заробітною платою отримують пенсії, які не забезпечують їх належним рівнем життя), достатній рівень пенсійного забезпечення (середній розмір пенсії є недостатнім для належного рівня життя).

Отже, видатки бюджету на соціальний захист населення в Україні зростають через старіння населення, зростання безробіття та міграції. Для забезпечення ефективного соціального захисту населення варто розвивати систему соціальної допомоги, розширити систему соціального страхування, реформувати пенсійну систему, підвищувати рівень доходів населення. Виконання цих заходів дозволить підвищити рівень життя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головатий М. Ф., Панасюк М. Б. Соціальна політика і соціальна робота: термінологічно-понятійного словника. Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ, 2005. 401 с.
2. Наказ Міністерства фінансів України «Про бюджетну класифікацію» від 14.01.2011. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>
3. Державний бюджет України на 2021 рік. URL:
<https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration>
4. Державний бюджет України на 2022 рік. URL:
https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538

Розділ «ПСИХОЛОГІЧНІ СТУДІЇ»

Дар'я Максимчук,

*здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти,
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»),*

Марина Оксютович,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри психології та соціального забезпечення,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ ПОРУШЕНЬ ДОШКІЛЬНИКІВ

Постановка проблеми. Проблема особистісних порушень у дошкільників є актуальною як у теоретичних, так і у практичних дослідженнях. У сучасному світі людство докладає великих зусиль для того, щоб створити міцний фундамент для розвитку дітей як особистостей. І саме для реалізації цієї мети використовується творчість, адже вона є основою дитячого розвитку, самовираження та самопізнання. Серед провідних психологічних технік і методик, що застосовуються для корекції особистісних порушень з дошкільниками, є арт-терапія.

Виклад основного матеріалу. Арт-терапія є найбільш типовою формою корекції особистісних порушень, яку можна використовувати для зняття психічної напруги та покращення емоційного стану у дітей дошкільного віку, що допомагає дітям краще концентруватися та зосереджуватися на чомусь. Творчість, яка реалізовується дітьми у процесі арт-терапії, дає змогу відтворити внутрішні почуття, висловити переживання, розвіяти певні сумніви, залагодити конфлікти шляхом переживання всіх подій знову, адже спонтанна образотворча діяльність здатна відобразити раніше неусвідомлений зміст психічного життя [2].

Арт-терапевтичні заняття з дошкільниками здатні вплинути на розумовий, мовленнєвий та естетичний розвиток, а також допомагають розвивати креативний підхід до вирішення завдань та комунікаційні здібності. Проведення арт-терапії не вимагає від вихователів дошкільних навчальних закладів особливих вмінь та навичок, але важливо враховувати потреби, вподобання та вік дитини.

Арт-терапія в процесі її проведення вирішує наступні задачі:

- освітні: удосконалення знань та формування навичок у дітей до художньої праці, музичного та образотворчого мистецтва;
- корекційні: корегування особистого «Я» у дитини, налагодження взаємодії з іншими дітьми, поліпшення самооцінки;
- діагностичні: отримання інформації про індивідуальні особливості розвитку дитини;
- психотерапевтичні: створення теплої та дружньої атмосфери серед дітей;
- розвиваючі: створення умов, де дитина зможе відчутти свій успіх та зможе справлятися з різними ситуаціями;
- виховні: навчання дітей бути взаємоввічливими, співпереживати іншим та дбайливо ставитися до оточуючих [3].

На сьогоднішній день для корекції особистісних порушень у дошкільників розвивається велика кількість арт-терапевтичних напрямів, а саме: кольоротерапія – вплив гами кольорів на дитину; ізотерапія – залучення дітей до малювання у різних техніках; пісочна терапія – робота з піском; музикотерапія – прослуховування різних композицій та мелодій; відеотерапія – перегляд відеороликів чи відеофільмів, де персонажам доводиться зіштовхуватися з різними проблемами та вирішувати їх; фото-, денс-, ігроінтеграція – створення колажів, проведення ігор та

танцювальних занять; драматерапія – розігрування певних сюжетів; бібліотерапія – лікування «словом»; казкотерапія – створення нових та аналіз вже існуючих казкових творів [1].

Можливими складнощами під час проведення арт-терапевтичних занять з дітьми дошкільного віку можуть бути вікові особливості дитини та інтерпретація вихователем. Саме тому в даному процесі необхідно забезпечувати час і простір для проявлення дітьми творчих здібностей, цікаво презентувати матеріал занять, підбирати завдання та вправи відповідно до віку дітей, а також у всьому їх підтримувати. Під час заняття вихователю дошкільного навчального закладу заборонено робити оціночні судження стосовно дітей, ставити страшні висновки чи діагнози, а також порівнювати з іншими дітьми [4].

Висновки. Отже, арт-терапія є найбільш вдалим інструментом корекції особистісних порушень дошкільників. Процес проведення арт-терапевтичних занять повинен відбуватися максимально легко та природно. Творчість сама по собі здатна запускати механізми психіки, що допомагають дітям дошкільного віку подолати велику кількість проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арт-терапія: техніки хорошого настрою та підтримки психологічного здоров'я. *На урок*. 2021. URL: <https://naurok.com.ua/post/art-terapiya-tehnikihoroshogonastroyu-ta-pidtrimki-psihologichnogo-zdorov-ya> .

2. *Концептуальні шляхи розвитку освіти та педагогічної науки*. Матеріали науково-практичної конференції (м. Чернігів, 16-17 вересня 2022 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2022. 124 с.

3. Протопопова Н.В., Овчаренко Н.О. Елементи арт-терапії в роботі зі старшими дошкільниками. URL: <https://shag.com.ua/elementi-art-terapiyi-vroboti-zi-starshimi-doshkilenikami.html>

4. Строгова І.О. Особливості використання арттерапевтичних технік у роботі з дошкільниками. *Всеосвіта*. 2021. URL: <https://vseosvita.ua/webinar/osoblivosti-vikoristanna-artterapevticnih-tehnik-u-roboti-z-doskilnikami-429.html>

Анастасія Коротушик,

здобувач вищої освіти,

*факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ПСИХОКОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ПІДЛІТКАМИ ІЗ АГРЕСИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Постановка проблеми. Проблема агресивної поведінки у підлітків є досить актуальною, оскільки продовжується протягом усього періоду життя людства. В останній час агресивна поведінка серед підлітків набуває особливо широкого прояву, а прояви агресивності змінюються на більш жорстокі. Така девіантна поведінка викликає занепокоєння серед педагогічних працівників та практичних психологів, а науковці зі свого боку приділяють дослідженню даної теми все більше уваги.

Виклад основного матеріалу. Головними факторами, які зумовлюють агресивні реакції у підлітків, є:

- характеристики самосвідомості та спрямованості: неадекватна самооцінка та низький рівень сформованості моральних уявлень;

- індивідуально-психологічні: високий рівень тривожності, емоційна нестабільність, недостатність навичок самоконтролю поведінки та низький інтелект;

- соціально-психологічні (низький рівень соціальної адаптації, статус підлітка в колективі одноліток, несприятливі стосунки в родині, система виховання, вплив соціальних мереж та засобів масової інформації) [1].

Психокорекційні заходи для роботи з підлітками із агресивною поведінкою можуть допомогти:

- соціалізувати природні емоційні переживання, які характеризуються особливим рівнем ставлення підлітка до оточення та навколишнього світу;

- сформувати у підлітка вміння виявляти причино-наслідкові зв'язки своїх агресивних реакцій та емоційних ставлень;

- навчити аналізувати закономірність переживань і взаємовідносин у колективі;

- оцінювати власні дії та дії оточуючих як з позиції високих етичних норм, так і з власної позиції [2].

Для корекції агресивної поведінки у підлітків можна запропонувати програму, яка включає в себе такі блоки:

1. Діагностичний блок (знайомство учасників групи, засвоєння правил групової взаємодії та налаштування на взаємодію).

2. Реконструктивно-формульальний блок (подолання негативних рис характеру, поглиблення адекватного самосприйняття, оцінювання власного емоційного стану та стану інших людей, опанування методів саморегуляції) [3].

Висновки. Отже, психокорекційна робота з агресивними підлітками може включати запропоновану систему засобів і форм психопрофілактики агресивності підлітків в умовах активного соціально-психологічного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мазоха І .С., Індивідуально-психологічні особливості агресивності особистості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец.19.00.01 Загальна психологія, історія психології. Одеса, 2008. 19 с.

2. Афанасьєва В.В., Соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки підлітків у діяльності загальноосвітньої школи : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 Соціальна педагогіка. Луганськ, 2011. 22 с.

3. Журавель Т. В., Сергєєва К. В., Шаровара О. Г. Зупинись! – Посміхнись!: методичний посібник з профілактики агресивної поведінки підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації. Київ: ФОП Буря, 2013. 122 с.

Ольга Кулаківська

*здобувачка вищої освіти,
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

**Науковий керівник:
Дмитро Мельничук,**

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціального забезпечення,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОНЛАЙН-КОНСУЛЬТУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

У реаліях сьогодення, коли буття України поділилось на до та після 24 лютого 2022 року, кількість громадян, які потребують психологічної допомоги, невпинно зростає. Окремою категорією серед них є військовослужбовці та члени їх сімей.

За час ведення російсько-української війни у період з 2014 по 2022 роки підрозділи Збройних Сил України склалися переважно з особового складу, який проходив військову службу за контрактом, і для більшості – військово, умови перебування та реалії війни були свідомим вибором. У 2022 році, після повномасштабного вторгнення росії та оголошення в Україні мобілізації, військовослужбовцями стали громадяни, яких вилучили з їхнього звичного середовища, і як наслідок: атмосфера безпосередньої небезпеки для життя, постійного напруження, відсутність можливості повноцінного відпочинку. Багато хто був неготовим до цього. В результаті – порушення сну, емоційна нестійкість та виснаженість, а подекуди й зміни особистості. Наразі, ці люди відгороджені від суспільства дуже щільною стіною, не можуть сприймати «фарби життя», не схильні ні з ким ділитися своїми переживаннями, занурені у себе, важко знаходять своє місце у суспільстві. Кожен п'ятий учасник бойових дій страждає

на нервово-психічні розлади, а серед поранених – таким є кожен третій [1, с. 4]. Військовослужбовці не встигають повною мірою адаптуватись до реалій повномасштабної війни, що є причиною виникнення низки проблем та запитань у сфері ментального здоров'я, вирішення яких потребує звернення за допомогою до спеціалістів. Окрім іншого, такий перебіг подій суттєво позначається на рідних та близьких військовослужбовців, які часто не знають як правильно себе поводити, що і про що говорити при спілкуванні.

Зважаючи на викладене та спираючись на результати обробки емпіричних даних, можемо стверджувати, що онлайн-консультування військовослужбовців та членів їх сімей наразі має бути одним з основних способів надання психологічної допомоги, а враховуючи залучення військовослужбовців до виконання завдань у районах ведення бойових дій та віддаленість від кваліфікованої психологічної допомоги, – одним з небагатьох доступних. В еру сучасних технологій навіть найвіддаленіший підрозділ час від часу має доступ до стабільної Інтернет-мережі. Втім, існує ряд особливостей, з якими стикаються психологи-консультанти у роботі з військовослужбовцями та членами їх сімей.

Варто відмітити, що у зв'язку з гендерними характеристиками військового колективу, частка осіб чоловічої статі, які звертаються за допомогою до психолога-консультанта, є значно вищою. При цьому, під час роботи із військовослужбовцями спостерігається опір консультуванню, почасти, пов'язаний з особою психолога, котрий не входить до звичного кола спілкування воїна, етап встановлення психологічного контакту вимагає більшого часу і зусиль з боку психолога-консультанта, наявності певного досвіду і

навичок спілкування з даною категорією клієнтів. Враховуючи результати проведеного дослідження, до роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей, пропонується залучати та надавати перевагу кваліфікованим консультантам з числа ветеранів, учасників бойових дій та профільних спеціалістів серед діючих військових.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Практикум з індивідуального психологічного консультування військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей : навчально-методичний посібник / Хоружий С. М., Лозінська Н. С., Пішко І. О., Олійник В. О., Сириця М. В. Київ: Центр учбової літератури, 2023. 90 с.

Світлана Титаренко,

*Здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

Науковий керівник:

Олег Матеюк,

*професор кафедри психології та соціального забезпечення,
доктор психологічних наук, професор,
Державний університет «Житомирська політехніка»*

ДОСЛІДЖЕННЯ КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ СТУДЕНТА У ПРОЦЕСІ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ НАВЧАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

Умови, що виникли внаслідок військової агресії росії проти України, визначають нестабільність українського студентського життя в економічному, політичному та соціальному вимірах. Це призводить до проблем дезорієнтації особистості студента в соціальному контексті та ускладнює можливість точного прогнозування його майбутнього. У таких обставинах особливо важливими стають аспекти функціонування, адаптації та розроблення ефективних стратегій подолання ситуацій емоційного напруження, невизначеності та стресів. До основних чинників, які це спричиняють, можна віднести інформаційне та емоційні перевантаження, високий динамізм життя, нестачу часу, складність додання проблемних ситуацій в умовах воєнного стану. Так само, сюди можна віднести наявність щоденних стресових ситуацій від перманентних бомбардувань українських міст, а також особливостей організації освітнього процесу у вищих закладах освіти.

У студентів психологічна адаптація у разі стресу відбувається, переважно, у вигляді двох механізмів: психологічного захисту та копінг-механізмів. Психологічний захист являє собою комплексні форми поведінки, що спрямовані на

зменшення емоційного напруження, що може викликати психічну травму. Тоді як процеси та способи подолання стресових життєвих ситуацій відомі у психології як копінг-поведінка, стратегії та моделі якої позначаються як копінг-стратегії – інструмент, за допомогою якого здійснюється регулювання внутрішньої та зовнішньої психічної діяльності особистості.

У психологічній літературі «coping» інтерпретують як адаптивну «долаючу поведінку» або «психологічне подолання». Теорія «копінгу» отримала широке визнання, найбільш деталізованою є концепція Р. Лазаруса. Він розглядав «копінг» як засіб психологічного захисту, який формується особистістю під впливом психотравматичних подій, що змінюють її ситуативну поведінку [4].

Долаюча (копінг) поведінка є сукупністю усвідомлених когнітивних, поведінкових і емоційних зусиль, спрямованих на зміну чи/або розв'язання критичної ситуації, які дають змогу або звикнути до неї, терпіти її вплив, або відхилитися від вимог, які вона висуває [3].

Копінг-стратегії аналізуються у поведінковій, когнітивній і емоційній сферах, поділяючись на ефективні, неефективні та відносно ефективні. Ефективними вважаються ті стратегії, що спрямовані на активне вирішення проблем, відносно ефективними – ті, що розв'язують проблему тимчасово, а неефективними – ті, що призводять до відмови від вирішення проблем.

Дослідники сформулювали три стратегії долаючої поведінки: стратегія, що сфокусована на оцінці; стратегія, що сфокусована на проблемі; і стратегія, що сфокусована на емоціях. Описані стратегії зосереджені на оцінці ситуації студентом, на вирішенні

його/її практичних проблем й на його/її власному емоційному стані [2].

Загалом, проблема подолання студентом адаптаційної кризи залишається практично не дослідженою [1]. У зв'язку з цим, було досить актуальним вивчення його/її копінг-поведінки у процесі подолання ним/нею кризи навчальної адаптації (для здійснення психологічного супроводу студентів у початковий період навчання у закладах вищої освіти з метою оптимізації їх психічного стану і підвищення продуктивності їх навчальної діяльності). Адже, загалом, копінг-поведінка студента – це стратегії дій, що здійснюються ним/нею в ситуаціях психологічної загрози його/її фізичного, особистісного та соціального благополуччя, проявляються у когнітивній, емоційній і поведінковій сферах функціонування його/її особистості, що й призводить до успішної навчальної адаптації.

Для дослідження копінг-поведінки студентів, згідно визначеної мети, було підібрано відповідні методики та на базі Житомирського технологічного фахового коледжу КНУБА було проведено опитування групи досліджуваних. Виявлено такі результати:

студенти з рівнем емоційного інтелекту, що вищий за середній, частіше, під час виникнення складної життєвої ситуації, намагаються регулювати свої емоції і вчинки;

студенти, які мають середній та нижчий за середній рівень емоційного інтелекту, більш схильні уникати труднощів, зменшуючи значущість подій, що викликали конфлікт, видаючи бажане за дійсне;

студенти зі зниженими ресурсами, меншою впевненістю в собі, зневірені у власних силах, схильні до уникання вирішення проблем, позитивної їх переоцінки, до дистанціювання;

активні студенти з високим емоційним тонусом і стійкістю схильні до конфронтації, прийняття на себе відповідальності, планування. Проте їх дії, що пов'язані з самоконтролем, супроводжуються меншою життєрадісністю;

студенти, які часто переоцінюють ситуацію, шукаючи позитивні аспекти для власного саморозвитку, більше сконцентровані на собі, менш активні і гірше усвідомлюють почуття та емоції інших.

для емоційно зрілих студентів важливими є показники емоційного тонусу, розкутості, спокою, задоволеності, вміння керувати почуттями та емоціями інших людей, здатність розпізнавати та впливати на емоційність інших;

емоційно незрілі студенти вирізняється за потребою соціальної підтримки, високим соціальним тонусом, при цьому, значущими показниками для них є показники за шкалами усвідомлення емоцій, керування емоціями, інтегральний показник емоційної зрілості.

За результатами цього дослідження та на підставі аналізу психологічної літератури були для кураторів студентських груп розроблені рекомендації щодо формування конструктивних стратегій долаючої поведінки і механізмів психологічного захисту у студентів. Загалом, вони полягали у здійсненні постійного психолого-педагогічного супроводу студентів, особливо на початкових етапах навчання у закладах вищої освіти. Перспективною також є розробка тренінгів зі студентами з метою підвищення їх емоційної зрілості. Як засвідчили результати

проведеного дослідження, важливим для студентів є не лише отримання знань про власні емоційні переживання, але й формування власних навичок регуляції емоційної сфери, що дасть їм змогу збільшити та розширити межі своєї копінг-поведінки під час вирішення проблемних ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кордунова Н., Потапчук Л. Психологічні тенденції проявів особистісної зрілості студентів у процесі професійної підготовки. *Психологічні перспективи*. 2015. Вип. 26. С. 167-176.
2. Майстренко, Т. (2005). Особливості рефлексії здібностей студентами психологічних та непсихологічних спеціальностей. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія Психологічні науки*. 2005. №6 (30). Ч.1. С. 115-125.
3. Особистісні кризи студентського віку : зб. наук. ст. / [за ред. Т. Титаренко]. Луцьк : «Вежа»; Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2001. 112 с.
4. Шебанова В. Проблематика механізмів психологічного захисту. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія Психологічні науки*. 2012. № 37. С. 246–249.

Надія Данілевська,
*здобувачка вищої освіти,
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»),*

Марина Оксютович,
*кандидат філософських наук,
доцент кафедри психології та соціального забезпечення,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ САМОПІЗНАННЯ ТА САМОУСВІДОМЛЕННЯ

Мистецтво існує приблизно стільки ж, скільки існує людство, тисячі й тисячі років. Воно є частиною людського досвіду, оскільки акт створення мистецтва та участь у самовираженні важливі для відокремлення людей від усіх інших біологічних видів. Здатність виражати себе через мистецтво є унікальною для людства. Мистецтво дозволяє особистості самовиражатися, допомагає зрозуміти й проаналізувати навколишній світ. Часто мистецтво створюється не задля отримання чогось конкретного й корисного, а для задоволення внутрішньої потреби людини творити, виражати. Процес створення чогось викликає в нас сильні емоції та часто може бути терапевтичним – відчуття звільнення, зцілення, задоволення, натхнення та мотивації. Такі почуття зрештою призвели до зв'язку між мистецтвом і терапією, що зрештою призвело до появи сфери арт-терапії.

Арт-терапія є потужним психологічним напрямком корекції і розвитку особистості. Аналізуючи потенціал арт-терапії та художньої діяльності, можна сформулювати функції даного напрямку:

1. Діагностична. Виявлення індивідуальної картини світу, вивчення неусвідомлюваних або приховуваних потреб, відображення емоційних переживань, діагностика труднощів клієнта, тощо.

2. Комунікативна. Міжособистісне спілкування і засвоєння загально-людських соціально-культурних цінностей.

3. Регуляторна. Зниження втоми, напруги, рівня стресу, негативних переживань.

4. Когнітивна. Усвідомлення себе, прихованих мотивів своїх дій, активне використання фантазії, реалізація творчих здібностей, отримання емоційного досвіду, розвиток духовно-моральної сфери особистості та інше.

5. Розвиваюча. Особистісний ріст, зростання соціальної компетентності, поліпшення комунікативної компетентності [1].

За З. Фройдом, внутрішнє «Я» людини виявляється у візуальній формі кожного разу, коли вона щось малює чи ліпить. Таким чином, творчий продукт є своєрідним «дзеркалом» для індивіда, даючи можливість наочно познайомитись із власними психологічним «драконами» та «скарбами». Невимушеність і природність створення такого «дзеркала» полегшує сприйняття себе, навіть своїх «темних» сторін, а позитивне емоційне тло творчого процесу дає додатковий ресурс для подальшої психологічної роботи, самопізнання і самозміни [2].

У процесі арт-терапевтичної діяльності відбувається загальна активація, залучення різних психічних функцій, усього потенціалу людини для цілеспрямованої реконструкції особистості. У цілому, основна мета арт-терапії пов'язана з гармонізацією особистості через розвиток її здатностей самовираження і самопізнання. Так, згідно феноменологічного підходу, саме в арт-терапевтичному

процесі людина знаходить спосіб вирішення своїх проблем. Вона, розглядаючи створений нею творчий продукт, пізнає себе і самостійно породжує суб'єктивні смисли, які не нав'язуються їй арттерапевтом [3].

Засоби арт-терапії допомагають людині:

- зрозуміти самого себе, свій внутрішній світ, власні мотиви, потреби, протиріччя;
- усвідомити зони емоційних проблем і свої позитивні сторони;
- навчитись розуміти та приймати себе й інших;
- розкрити та розвинути свій творчий потенціал, креативність, комунікабельність, емпатійність та рефлексивність [4].

Арт-терапія відкриває двері у світ внутрішніх почуттів і думок через мову мистецтва. Вона дозволяє людині виразити те, що важко висловити словами, допомагаючи зблизитися з власними почуттями та переживаннями. Цей процес самовираження через творчість може розкрити нові глибини самопізнання та сприяти усвідомленню власної особистості. Творчий процес не тільки допомагає розкрити емоційні стани, але й сприяє їхньому засвоєнню та розумінню через активну участь у створенні мистецьких творів. Таким чином, арт-терапія може бути потужним інструментом для пізнання себе та свого внутрішнього світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Радько О. В. Зцілення мистецтвом, або арт-терапія як напрямок психологічної корекції та розвитку особистості. Publishing House «Baltija Publishing». 2020. URL: DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-80-8-1.39>

2. Подкоритова Л. О. Застосування арт-терапії для самопізнання студентів соціономічної сфери // *Актуальні проблеми психології* Актуальні проблеми психології: Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. Вип. 7. К., 2015. Том IX. С. 261–268. URL: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v9/i7/40.pdf>

3. Іващенко А.І. Особливості впливу арт-терапії на розвиток професійної рефлексії майбутніх психологів. *Інноваційні арт-терапевтичні технології: збірник статей I Всеукр. Наук. Інтернет-конф.* Переяслав-Хмельницький. 2019. С. 62-67. URL: <http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/4330/%20%20%20%20%20%20%20%20%2062-67.pdf?sequence=1>

4. Іващенко А. І., Арт-терапія як метод активізації саморозвитку майбутніх психологів. *Інноваційні арт-терапевтичні технології: збірник наукових статей міжнар. наук. інтернет-конф., 12 березня 2020 р., м. Переяслав. Переяслав (Київ. Обл.).* 2020. URL: http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/5620/Ivashchenko_Artterapiia.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ольга Артемчук,
 здобувачвищої освіти,
 факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя,
 (Державний університет «Житомирська політехніка»)

Науковий керівник:
Дмитро Мельничук,
 доктор економічних наук, професор,
 професор кафедри психології та соціального забезпечення,
 (Державний університет «Житомирська політехніка»)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ТА ЗАСОБИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Постановка проблеми. Життя – це не марафон, а змагання з собою. Важливо знаходити баланс і вчасно визначати, коли треба відпочити, аби не стати жертвою емоційного вигорання.

Синдром емоційного вигорання (СЕВ) - стан фізичного, емоційного та мотиваційного виснаження, часто викликаний стресом, що виникає внаслідок високих вимог на роботі та постійного емоційного напруження, пов'язаного із надмірною відданістю особи своїм професійним обов'язкам. Водночас характерною рисою емоційного вигорання є відчуття втоми та байдужості до сімейного життя чи відпочинку [2].

Останнім часом науковці все більше акцентують увагу на проблемі емоційного вигорання у людей. Тож чим спричинена зацікавленість даним синдромом? Серед основних чинників важливе місце займають психологічні аспекти, особливо пов'язані з професійною діяльністю. Такі фактори можуть призвести до ситуації, коли кваліфіковані спеціалісти не здатні ефективно виконувати свої обов'язки та втрачають інтерес до творчого процесу у своїй професійній діяльності. Паралельно з іншими факторами, одним з головних чинників є складна соціально-економічна ситуація в країні, яка не сприяє психічному здоров'ю

населення та працівників у різних галузях. Це призводить до численних стресогенних впливів у житті людини. Сучасна особа також постійно піддається інформаційному і емоційному перевантаженню, що виражається у емоційному вигорянні, професійній деформації, аномаліях у соматичних або психічних станах. Таким чином, збереження психічного здоров'я особистості стає вкрай важливим завданням у сучасному суспільстві.

Досліджуючи проблему синдрому емоційного вигорання, можемо зазначити, що особливо вразливими до ризику емоційного вигорання на роботі є ті, хто працює в області взаємодії «людина-людина». Серед них лікарі, педагоги, психологи, соціальні працівники, волонтери, менеджери, керівники різних сфер.

Постійна необхідність бути на зв'язку, слухати та підтримувати інших, висловлювати власні думки, стежити за важливими подіями, виконуючи завдання від керівництва, намагаючись відповідати очікуванням та згодом стати кращим серед конкурентів — ці фактори поступово призводять до того, що в певний момент в людини просто «вимикаються батарейки».

Виклад основного матеріалу. Синдром емоційного вигорання в сучасності широко поширений як реакція організму на тривалий вплив стресорних чинників, що виявляється емоційним, когнітивним та фізичним виснаженням. Людина, яка стикається з цим синдромом, зазвичай виявляє тенденцію вимикати свої емоції внаслідок психотравмуючих факторів або впливів. Американський психіатр Н. VonOncuіl вперше описав цей феномен у 1974 році, надаючи характеристику психологічного стану осіб, які інтенсивно та тісно взаємодіють з клієнтами в емоційно напруженому середовищі під час професійної

допомоги [5]. Психолог К. Мавіас (1976 р.) оцінив цей стан як емоційне та фізичне виснаження, супроводжуючи його негативною самооцінкою, втратою інтересу до роботи, втратою співчуття та розуміння відносно клієнтів, а також відмовою від відповідальності. У літературі з психології вивчається проблема професійного вигорання, яка аналізується в рамках трьох основних підходів: як прояв синдрому хронічної втоми, що виникає внаслідок тривалого перебування в емоційно виснажливих ситуаціях спілкування; як двовимірна модель, яка включає емоційне виснаження та деперсоналізацію; трикомпонентна система, що охоплює емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію особистісних прагнень [3].

На жаль, люди часто не усвідомлюють, що перебувають у стані емоційного вигорання, оскільки ця проблема залишається непомітною напередодні і проявляється лише у разі кризових ситуацій на роботі, коли відновлення стає вже неможливим. Тому після тривалого періоду емоційного вигорання відновлення може зайняти значно більше часу. Відповідно, для подолання цього синдрому важливо проводити профілактичну роботу. Безліч людей запитують себе що робити, як впоратись з емоційним вигоранням? Проаналізувавши інформацію з цього питання, можливо зазначити певні рекомендації, які допоможуть уникнути або подолати стан емоційного вигорання:

1. Більше часу приділяйте тим заняттям, які вам дійсно подобаються. Ви завжди на максимумі і зручні для всіх, можливо саме час для себе врятує Вас? Знайдіть часу на улюблені хобі, яке допоможе уникнути вигорання, адже важливо не лише уникати стресових ситуацій, а й вміти відновлювати свої сили та отримувати позитивну енергію.

2. Взяти коротку перерву - це найочевидніший, але ефективний спосіб. Емоційне вигорання включає виснаження як інтелектуальне, так і фізичне. Навіть при ненапруженій сидячій роботі життєва рутина без перспективи може вести до вигорання. Навіть якщо вам подобається ваша робота і ви розпочинаєте день з ентузіазмом, перерва є необхідною для всіх, а повноцінна відпустка може бути великою допомогою.

3. Турбуйтеся про своє благополуччя. Люди часто можуть бути дратівливими до порад оточуючих, тому важливо самотійно знаходити ефективні методи релаксації на роботі протягом 5 хвилин. Заваріть чашку улюбленого трав'яного чаю, послухайте улюблені пісні, займіться медитацією, прислухайтеся до ваших власних відчуттів. Не забувайте, що робота - це не вовк, а пару хвилин спокою нічого не зіпсують, лише покращать ваше ментальне здоров'я [4].

Висновки. «Не забувайте дбати про себе так, як ви дбаєте про свою роботу. Емоційне вигорання - це нагадування, що ваша сутність також потребує догляду». Найефективнішим методом подолання синдрому емоційного вигорання є використання власних ресурсів. Тільки людина, яка вірить у свої можливості, може контролювати події, діяти активно та подолати труднощі. Важливо навчитися зберігати баланс у всіх сферах свого життя та реагувати на стрес як на показник того, де потрібно відновити цей баланс. Щоб уникнути емоційного вигорання, важливо систематично аналізувати та оцінювати задоволеність власним життям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Емоційне вигорання. URL:
<https://healthcenter.od.ua/psychichne-zdorovya/emocijne-vygorannya>
2. Емоційне вигорання чи втома? URL:
<https://ohoronapraci.kiev.ua/article/medicina-praci/emocijne-vigoranna-ci-vtoma>
3. Павелків Р. В., Василюк В. М., Юджіна Х. В. Змістовий аналіз дефініції «емоційне вигорання в спорті». *Психологія: реальність і перспективи* : збірник наукових праць РДГУ. Випуск 10. 2018. С. 6–13.
4. Самостереження та самоконтроль у профілактиці емоційного вигорання для здійснення ефективної професійної діяльності. URL:
http://nowpal.at.ua/index/profilaktika_profesijnogo_emocijnogo_vigorannja/0-9
5. VonOncuil J. ABC of work related disorders: stress at work. *British Medical Journal*. 1996. Vol. 313. P. 745-748.

Дар'я Нагорська,
здобувач вищої освіти
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

Марина Оксютович,
кандидат філософських наук,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ДИТЯЧА АГРЕСИВНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ ТА КОРЕКЦІЇ

Постановка проблеми. У полі зору спеціалістів у сфері психологічного здоров'я знаходиться проблема агресії у дитячому віці. Розуміння природи та причин цього явища є обов'язковою умовою професійної психологічної допомоги дитині, яка демонструє таку поведінку. Дитяча агресія – проблема, з якою стикаються практично кожні батьки. Вона є найбільш розповсюдженою причиною звернення до дитячого психолога. Проявляючи себе на вербальному і поведінковому рівні, вона призводить до труднощів з адаптацією дитини в дошкільному навчальному закладі та школі, а також призводить до складнощів взаємодії в групі однолітків або в сімейному колі. Внутрішні причини агресії у дітей можуть відрізнятися.

Виклад основного матеріалу. Термін «агресія» часто асоціюється з:

- негативними емоціями (злість і ненависть);
- мотивами (прагнення образити іншого або нашкодити).

Агресію розглядають як «поведінку, спрямовану на заподіяння шкоди або збитку іншій живій істоті, яка має всі підстави уникати подібного до себе з собою ставлення». Виокремлюють такі три основні характеристики агресії:

1) агресія обов'язково включає навмисне, цілеспрямоване заподіяння шкоди жертві;

2) як агресія може розглядатися тільки та поведінка, яка направлена на заподіяння шкоди або збитку живим організмам;

3) жертви мають мотивацію уникнення подібної з собою взаємодії.

У науково-методичній зарубіжній та вітчизняній літературі немає чіткого визначення поняття «дитяча література». Найчастіше тут мається на увазі такий стан дитини, при якому вона силою прагне отримати те, що хоче, або за допомогою сили реагує на неприємності. Часто діти використовують агресію як доступну форму вирішення складних ситуацій. Досягнувши хоч раз успіху таким чином, дитина починає йому віддавати перевагу. Тоді агресивність починає закріплюватись як риса характеру. Саме тому дітям необхідна допомога в засвоєнні загальноприйнятих норм та правил.

Причини появи агресії у дітей:

1. Біологічні чинники

- нервова система
- генетичні впливи
- біохімічні чинники

2. Фрустрація

- гнів
- депривація
- адаптація

3. Соціальне навчіння

- навчіння через спостереження
- сім'я
- субкультура і мас-медія

4. Аверсивні випадки

- біль
- спека
- атакуюча поведінка
- тиснява
- збудження

5. Масова культура

- масова свідомість
- телебачення
- групові впливи

Також до причин виникнення агресивної поведінки може відноситись збільшення кількості дітей з особливостями розвитку. Часто порушення розвитку можуть не проявлятися дуже виражено. Але, коли дитина потрапляє в нові для нього умови в дошкільному навчальному закладі або школі, патологічні прояви можуть ставати більш помітними, тому часто приводять до небажаної і агресивної поведінки.

Для корекції такої поведінки, перш за все спеціаліст-психолог має застосувати методи діагностики, до яких відноситься збір анамнезу, бесіда з дитиною, спостереження, тестове обстеження. Одним з найбільш ефективних методів корекції агресивних проявів у дитини є метод ігрової терапії. Цей метод об'єднує широкий спектр прийомів і корекційних стратегій, які дозволяють працювати з різними варіантами дитячої агресії, включно з випадками патологічної агресії у дітей з ментальними порушеннями.

Висновки. Існує значна кількість досліджень, присвячених вивченню дитячої агресивної поведінки. Однак, багато запитань в цій темі залишаються відкритими. Тому, помітивши у дитини

прояви агресивної поведінки, потрібно одразу звертатись до спеціаліста-психолога. Розібравшись в причині такої поведінки, він почне корекційну діяльність. Варто пам'ятати, що позитивні зміни в агресивній поведінці можуть бути тільки за умови систематичної роботи всіх дорослих в оточенні дитини, включно з батьками та вихователями в дошкільному навчальному закладі або вчителями в школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Психологічні засоби роботи з агресією в дитячому віці : Навчально-методичний посібник / Загурська І.С., Фальковська Л.М., Весельська А.А., Дем'янчук Ю.Ю. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2019. 45 с.

2. Рубель Н., Князев В., Дубашідзе Н. Терапія і корекція агресії : Кишеньковий довідник дитячого психолога. Київ : ДІА, 2020. 96 с.

3. Слюсар В. М. Поняття «агресія» у предметному полі соціальної філософії в контексті дослідження проблем насилля. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки.* 2014. № 18. С. 68 – 79.

Яна Стасюк,
*здобувач вищої освіти
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовжжиття
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

Науковий керівник:
Олексій Сабадуха,
*кандидат філософських наук
доцент кафедри психології та соціально-забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

КРИТЕРІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ

Анотація: Розглядається психологічна сторона стосунків між подружжям, поняття готовності та психологічні аспекти подружніх стосунків, визначення критеріїв в психологічній готовності до сімейного життя.

Психологічна готовність відіграє важливу роль у побудові здорових подружніх відносин та сімейних цінностей. Подружжя має усвідомлювати що перед ними стоїть найважливіший крок у їхньому житті. Це не тільки вміти кохати та показувати свої почуття, які тривають на початковій стадії стосунків, а й вміти підтримувати, вчитися розмовляти, слухати, прощати одне одного. Саме тому сім'я повинна створюватись психологічно готовою, та бути свідомими людьми до цього. Сім'я для молоді несе дуже велику цінність, уявлення в молоді про родину у більшій мірі зв'язані з психологічними аспектами а ніж соціально-побутовою спрямованістю.

Психологічна готовність до подружнього життя – це сукупність особистих характеристик, які впливають на здатність особи до задоволення потреб у стосунках, взаємодії та спільному

житті. Психологічно готова людина вміє впоратись ефективно зі стресом, з конфліктами, негативними емоціями, не втрачаючи здатності до здорових взаємовідносин. Комунікація в стосунках: уміння показувати свої почуття та думки, а найголовніше це слухати свого партнера, це і є ключовим в подружньому житті. Люди повинні бути вмілими в спілкуванні, щоб успішно розв'язувати конфлікти, та проблеми. Можна виділити кілька основних критеріїв психологічної готовності до подружнього життя.

Готовність до компромісів: у подружньому житті важливо бути готовими до узгодження своєї потреб, бажань з потребами та бажаннями свого партнера. Гнучкість та здатність до компромісів є ключовими аспектами збереження відносин.

Готовність до батьківства: якщо планується створення сім'ї, то важливо бути готовим до відповідальності за дітей, та мати реалістичні очікування щодо батьківства та виховання дітей.

Сексуальна готовність: здатність відкрито розмовляти про сексуальні питання, встановлювати здорові межі, та розуміти власні сексуальні потреби.

Оцінка психологічної готовності до сімейного життя є важливим аспектом для багатьох психологів та радників у галузі сімейних відносин. Існує кілька методів та інструментів, які можуть бути використані для визначення та формування готовності до подружнього життя. Ось деякі з них:

Психологічні тренінги та ігри: використання різних психологічних ігор та симуляцій можуть допомогти краще зрозуміти власні реакції та вміння взаємодіяти в парі. Наприклад симуляція сімейного конфлікту, може виявити як людина реагує на конфлікти, та як буде їх вирішувати.

Тести особистості: наприклад такий як тест Minnesota Multiphasic Personality Inventory, або 16 PF, можуть використовуватись для визначення психологічної стійкості.

Групові психотерапевтичні сесії: сімейна терапія може бути корисною для оцінки психологічної готовності, оскільки вони дозволяють спостерігати, як людина взаємодіє з своїм партнером, та реагує на будь-які ситуації.

Як висновок можна сказати, для досягнення щасливого та стійкого подружнього життя важливо бути одне цілим, підтримувати одне одного, шукати компроміси, та йти до спільної мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ»

1. Дьоміна Г.А. Психологічні особливості готовності до шлюбу сучасної молоді. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* 2019.№1.С. 95-105.
2. Мушкаревич М. І., Федоренко Р. П., Дучимінська Т. І., А.І. Магдисюк. Психологія молодої сім'ї. Луцьк: Вежа – Друк, 2018.
3. Лисенко І. П. Психологічний тренінг як засіб підготовки молоді до шлюбно-сімейних відносин. *Дніпровський науковий часопис публічного управління психології, права.* 2021. № 6.

Юлія Кулініч,
*здобувачка вищої освіти,
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

КЛІНІКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОРУШЕНЬ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ

З огляду на збереження тенденції до захворювання на розлади харчової поведінки серед населення, зберігається і потреба у детальному вивченні та розумінні клініко-психологічних аспектів при порушеннях харчової поведінки. Дослідження клінічних аспектів є важливою галуззю вивчення наведеної теми.

Наступні аспекти є важливим для подальшої діагностики та лікування розладів харчової поведінки при клінічному підході вивчення. Класифікація та діагностика: Клінічні дослідження, спрямовані на поглиблене вивчення та підтвердження діагностичних критеріїв, визначених у Діагностично-статистичному посібнику з психічних розладів (DSM-5) [1, с. 329-345] та Міжнародній класифікації хвороб (МКХ-11) [2, код.F50 - F50.90]. Вони допомагають більш точно визначити конкретні порушення і визначити їх характерні особливості.

Фізичні та медичні аспекти: Вивчення фізичних наслідків розладів харчової поведінки допомагає зрозуміти їхній вплив на загальне фізичне здоров'я, включаючи проблеми з фертильністю, втрату ваги та інші медичні проблеми. Когнітивні та емоційні аспекти: Дослідження впливу розладів харчової поведінки на когнітивні функції та емоційний стан дають змогу зрозуміти їхній вплив на психічне здоров'я та благополуччя. Вивчення психологічних аспектів йдуть в комплексі з клінічними для розкриття повної суті проблеми.

Аналізуючи дослідження різних вчених, можна вивести наступні психологічні особливості людей з розладами харчової поведінки, наприклад: низька самооцінка, переважання депресивного настрою, істеричних проявів, схильність до самотності, підвищену вимогливість до себе та оточуючих, пов'язану з відокремленням від групи, фіксацію на необхідності сховатися від боку оточуючих, схильність до накопичення, перфекціонізм, компенсація недоліків в одній сфері досягненнями в іншій тощо [4, с. 5-6]. Також для повноцінного аналізу важливим є соціокультурний аспект. Соціокультурний вплив визначає розвиток розладів харчової поведінки, формуючи стандарти краси та ідеали тіла. Засилля медіа, зокрема соціальних мереж та телебачення, активно створює стереотипи та нереальні стандарти, що часто спонукають до дієт та обмежень у харчуванні. Культурні норми впливають на харчові звички, визначаючи важливість певних продуктів та способів харчування. Наприклад, культура, яка підкреслює соціальне значення харчування, може сприяти виникненню проблем, пов'язаних із споживанням їжі в суспільстві. [3, с. 183-184].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 2013, American Psychiatric Publishing
2. Міжнародна статистична класифікація хвороб і проблем, пов'язаних зі здоров'ям. Десятий перегляд (МКХ-10). 2021, Всесвітня організація охорони здоров'я.

3. Кульчицька А., Федотова Т. Соціально-психологічні аспекти формування харчової поведінки. *Psychological Prospects Journal*. 2019.

4. Абсалямова А. Соціально-психологічні фактори, що впливають на харчову поведінку людини. Вісник Львівського університету. 2020.

Артем Запорожець,
*здобувач вищої освіти,
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»),*

Олексій Сабадуха,
*кандидат філософських наук
доцент кафедри психології та соціального забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

КОРЕКЦІЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Пізнавальний розвиток молодших школярів є ключовим етапом їхнього навчання та формування особистості. У цьому віці діти активно опановують нові знання та навички, розвивають пам'ять, увагу, мислення та інші пізнавальні функції. Вони перетворюються на вищі психічні функції, які доволіно використовують. Їм сприяє основні види діяльності дитини у школі чи вдома: спілкування, ігри, праця.

При вступі у школу дитина має вже певний рівень розвитку та розуміє певні види діяльності, предмети, кольори. У школі дитина стикається з новими обставинами, які потрібно опанувати та мати певні навички до її сприймання. Для засвоєння нових знань потрібно мати певну усвідомленість та довірливість. На перших етапах діти сприймають все за зовнішніми ознаками. Їх приваблюють зовнішні предмети, які характеризуються певною яскравістю. Таким чином вони не можуть зосередитися та побачити, що саме цей предмет виконує. Знаючи ці моменти потрібно розвинути в них сприймання, прослуховування та огляд. Завдяки цьому розвивається довірливість, вибірковість, усвідомленість. Уже з першого класу

школяр сприймає предмету відповідно до його інтересу використовуючи попередній досвід.

Наприкінці шкільного віку спостереження стає головним пріоритетом та розвивається ,як риса характеру. У молодшому шкільному віці, особливо 1-2 класі провідною залишається мимовільна увага, що заважає проникнути у суть явищ та подій. У них починає вже формуватись доцільна увага. Таким явищем сприяє чітка організація їх дій за зразком і дій, які вони можуть керувати та використовувати. При виконанні домашнього завдання вони виправляють особисті помилки та помилки однокласників. Таким чином вони спрямовують свою доцільну увагу. Одночасно з доцільною увагою розвивається і мимовільна, яку вони вже застосовують не за зовнішньою ознакою предмета для привабливості, а для спрямування інтересу у навчанні. Тобто спрямовувати увагу на навчання та інші інтереси оточуючих вже йде цілеспрямовано більше за інтересами, але тримати увагу все ж таки довго не можуть.

Пам'ять також є основним інструментом школяра, яка допомагає відтворювати певну інформацію. Дитині легше використовувати короткочасну пам'ять ніж тривалу, оскільки є складнощі у відтворенні певної інформації. Тому потрібно створювати певні умови, що легше відтворювати та зміцнювати. Не менш головним є і уява, мислення та мовлення. За допомогою уяви молодший школяр активно створює образи. Ігри, творчі завдання та читання стимулюють розвиток уяви, що важливо для розуміння світу та вирішення творчих завдань.

Мислення молодшого школяра характеризується переважанням конкретного та об'єктного способу мислення. Діти вчаться розрізняти та класифікувати об'єкти, вирішувати прості

завдання логічного характеру. Важливо підтримувати розвиток мислення через вправи, які сприяють логічному вивченню матеріалу та вирішенню проблем. Інтелектуальний розвиток молодшого школяра охоплює різні аспекти, включаючи аналіз, синтез та абстракцію. Діти набувають навичок самостійного розв'язання проблем, розвивають аналітичне мислення та здатність до критичного мислення. Важливо стимулювати інтелектуальний розвиток через цікаві та викликові завдання. Мовлення молодшого школяра є ключовим для вивчення та спілкування. Діти розвивають словниковий запас, вдосконалюють мовні структури та вміння виражати свої думки. Читання, обговорення текстів та участь у викладанні сприяють розвитку мовлення.

Мета корекційної роботи для дитини сприяння розвитку пізнавальних процесів та відновлення функцій з забезпеченням повноцінного розвитку. Перші заняття спрямовані на визначення рівня розвитку дитини: слухової пам'яті, уваги, конструктивних здібностей. Далі йдуть заняття на розвиток концентрації та уваги з удосконаленням до розподілу уваги. Також використовується для розвитку поліпшення пам'яті. До форм та методів роботи застосовується: ігрові вправи, корекційно-розвивальні вправи, ілюстрації та інше. До застосування корекційних методів відносять: Блоки Дьенеша, Палички Кьюізенера, чотири стихії, впіймай звук, умовний знак та інші. Ці методи та ігри допомагають розвивати в дитини пізнавальні функції такі, як: Концентрацію уваги, розвинення логічного мислення, розвинення сприйняття, дрібної моторики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Москалець В.П. Загальна психологія. Київ:Ліра,2020, 564 с.
2. Гіперактивні діти. URL: <https://naiu.org.ua/hiperaktyvni-dity/>

3.Гавришко С.Г. Ознаки та основні причини виникнення гіперактивності в учнів початкової школи. *Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів*: збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції (16–17 травня 2019 р., м. Мукачево).

Богдана Бабій,
*здобувачвищої освіти,
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

**Науковий керівник:
Олексій Сабадуха,**
*кандидат філософських наук
доцент кафедри психології та соціального забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ТІЛЕСНІ ТА ПСИХІЧНІ ПРОЯВИ ТРИВОЖНОСТІ У ПІДЛІТКІВ

Проблема дослідження полягає у ретельному вивченні та розумінні тілесних та психічних проявів тривожності у підлітків. Поширення цього явища серед молоді є загрозою її фізичному та психічному здоров'ю, а також може вплинути на загальну якість життя та соціальну адаптацію. Виявлення тісного взаємозв'язку між фізичними та психічними аспектами тривожності у підлітків є важливим для розробки ефективних стратегій профілактики та лікування. Недостатнє розуміння цих проявів може призвести до неправильної діагностики та надання неадекватної підтримки, що підкреслює актуальність вивчення цієї проблеми в контексті здоров'я та благополуччя підлітків.

Зазвичай підлітки вередливі та дратівливі, занадто стурбовані своєю зовнішністю та прагнуть усамітнитися. Але для такого віку це цілком нормально. Однак іноді така поведінка може свідчити про психічні розлади. Проблеми з психічним здоров'ям у підлітків [1] зустрічаються частіше, ніж ми думаємо. Однак, на щастя, більшість з них успішно лікуються. Головне – вчасно помітити і звернутися за допомогою.

Підлітковий вік характеризується передусім сильним прагненням до особистісної експансії, до самовираження. В цьому віці вперше вибудовується життєва стратегія, що базується на рефлексії і співвідношенні своїх індивідуальних здібностей, статусних, вікових та індивідуальних особливостей і домагань з вимогами суспільства [2]. У підлітків провідний тип діяльності – це спілкування. Вони формують референтну групу і часто є занадто залежними від думки однолітків, прагнуть визнання і схвалення. Водночас під впливом різких змін афективних станів вони можуть перебувати в режимі самоізоляції та проводити багато часу в мережі Інтернет та соціальних мережах.

Підлітковий період характеризується появою нових усвідомлень щодо власного образу Я (зростання тіла, його зміна). Проходження цього етапу остаточно визначає структуру психічного апарату, тому його значення важко переоцінити. Не останню роль у цьому відіграє розвиток тілесного Я, де виникає потреба вписати зміну зовнішнього вигляду в психічну реальність підлітка; в свою чергу, наявність хронічних захворювань все це ускладнює, особливо якщо вони безпосередньо пов'язані зі Схемою Тіла [3]. Недосконалість тіла – це розчарування, з яким підліток змушений щось робити за допомогою стратегій подолання (свідомо) або через захисні механізми (несвідомо). Ситуація стає ще складнішою та особливою, коли підліток навчається в середовищі, яке позначає цю тілесну недосконалість, і тому виникає тривожна зустріч із цим фактом не лише в реєстрі реального, а й у реєстрі Символічного (згідно з до Ж. Лакана). Прикладом такої ситуації є підлітки, які навчаються в спеціальних санаторно-інтернатних закладах для студентів з вадами хребта. Це

особливий вибір, психологічних особливостей які ще не вивчені, тому такі дослідження є актуальними.

Тілесні прояви тривоги у підлітків включають прискорене серцебиття, м'язову напругу та порушення концентрації, що може вплинути на їхнє фізичне самопочуття [3]. Психічні прояви тривожності у підлітків проявляються внаслідок підвищеної дратівливості, нервового напруження, страхів і негативних думок, що може призвести до зниження якості їх психічного здоров'я. Тривога у підлітків може проявлятися через зміни сну, такі як безсоння та кошмари, які погіршують загальний тілесних та психічний стан. Тілесні прояви тривоги можуть включати поверхневе дихання, м'язову напругу та підвищене потовиділення. Психічні симптоми можуть проявлятися у вигляді постійних думок про можливі негативні події, труднощів зосередження та неспокою. Тривога також може викликати відчуття втоми і дратівливість, що проявляється на загальному стані людини.

Розуміння та врахування як тілесних, так і психічних проявів тривоги у підлітків є ключовим для розробки індивідуальних стратегій підтримки та ефективних методів лікування.

Висновок. Проблема тілесних і психічних проявів тривожності у підлітків зумовлює актуальність її дослідження з огляду на загрозу тілесному та психічному здоров'ю молоді, а також можливий вплив на якість життя та соціальну адаптацію. Розуміння тісного взаємозв'язку між тілесними та психічними аспектами підліткової тривожності стає ключовим для розробки ефективних стратегій профілактики та лікування. Помилковий діагноз і неадекватна підтримка можуть виникнути через нерозуміння цих проявів. Дослідження спрямоване на розкриття цих аспектів, щоб надати підліткам відповідну допомогу та

стимулювати їх психоемоційний розвиток у цей ключовий період життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горобець О. Теоретичні аспекти дослідження тривожності у навчанні учнів підліткового віку. *Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки*. Збірник статей учасників Третьої Міжнародної наукової інтернет-конференції «Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки» (16 березня 2021 р., м. Дрогобич). Редактори упорядники М.В. Сачин, А.Р. Зимянський. – Дрогобич: «Швидкодрук», 2021.

2. Матохнюк Л.О. Психологія інформаційної компетентності особистості (генеза онтологічного розвитку). Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук, Одеса : Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Національна академія педагогічних наук України. 2019. – 527 с.

3. Шатковська О.І., Кушнір Ю.В. Особливості шкільної тривожності в підлітковому віці як соціально-педагогічна проблема. *«Молодий вчений»*. № 11 (51) . ДНУ листопад, 2017 р. - С. 835-838.

Марія Колесник,
*здобувач вищої освіти,
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»),*

Олексій Сабадуха,
*кандидат філософських наук
доцент кафедри психології та соціального забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ЦИФРОВА РЕАЛЬНІСТЬ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Сучасні технології стали невід'ємною частиною нашого життя, але як вони впливають на наше психічне здоров'я? У нашому цифровому віці, де технології стали не лише зручним інструментом, але і невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Тому важливо розуміти, як це впливає на наше психічне здоров'я. Стаття розглядає виклики, які виникають у зв'язку з розширеним використанням цифрових технологій, та пропонує конкретні стратегії для збереження емоційного благополуччя в цифровому віці.

Першими основним викликом є перевантаження інформацією. За даними Даніела Левітіна, автора книги «Структуроване мислення. Ясний розум в інформаційному хаосі» (оригінальна назва «The Organized Mind», постійний потік інформації може стати причиною стресу та втоми. Щоб подолати цей виклик, важливо вчитися фільтрувати інформацію, обирати здорові дози цифрового споживання та зосереджуватися на важливому [1].

Другим викликом є соціальна ізоляція, викликана віртуальним спілкуванням. Шері Туркл у своїй роботі «Reclaiming

Conversation» розглядає вплив цифрового спілкування на міжособистісні відносини. Він зазначає, що у такому випадку дуже важливо *знаходити баланс* між онлайн та офлайн комунікацією, щоб уникнути соціальної ізоляції та підтримувати здорові відносини з рідними, близькими та соціумом загалом [2].

Третій виклик пов'язаний із впливом алгоритмів. У своїй статті «The Age of the Algorithm», Адам Граціані розглядає, як алгоритми впливають на наше сприйняття інформації та емоційний стан. Розуміння цього допомагає свідомо взаємодіяти з цифровим світом та зберігати психічне здоров'я [3].

Стратегією адаптації до цифрового віку є свідоме використання технологій. Еллен Тоніні, в своїй статті «Digital Minimalism: Choosing a Focused Life in a Noisy World», рекомендує вибіркоче використання технологій, встановлення часових обмежень та свідоме користування гаджетами [4].

Згідно з дослідженнями, проведеними Марією Конрад та іншими вченими у галузі психології, постійна увага до смартфонів та інших гаджетів може викликати синдром вигорання та порушення концентрації. Однією зі стратегій для збереження психічного здоров'я в умовах цифрового перевантаження є практика цифрового відключення, коли ми призначаємо періоди часу для відмови від електронних пристроїв.

З іншого боку, цифрові технології можуть слугувати інструментами для поліпшення нашого психічного здоров'я. Медитаційні додатки, онлайн-психотерапія та інші ресурси можуть стати корисними інструментами для стрес-менеджменту та підтримки емоційного благополуччя. Зокрема, дослідження, проведені Жаклін Лауренс та її колегами, підкреслюють ефективність використання мобільних додатків для підтримки

психічного здоров'я. Регулярне використання таких додатків сприяє зниженню рівня стресу та покращенню загального самопочуття.

Загалом, збереження психічного здоров'я в умовах цифрової реальності вимагає балансу між використанням технологій та свідомою увагою до власних емоцій. Засоби цифрової реальності можуть стати нашими союзниками в дбанні про психічне благополуччя та здоров'я, якщо вміло використовувати їх можливості, одночасно бути свідомим користувачем та не забувати звертати увагу на власні емоції та почуття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левітін Д. Структуроване мислення. Ясний розум в інформаційному хаосі. Наш формат, 2020.
2. Туркл Ш. Reclaiming Conversation: The Power of Talkin a Digital Age. PenguinPress, 2015.
3. Граціані А. The Age of the Algorithm: How it Affects You Every Day. Scientific American, 2019.
4. Тоніні Е. «Digital Minimalism: Choosing a Focused Life in a Noisy World». *Harvard Business Review*, 2020.

Герра Рікардо Мануел Де Алмейда,
*факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»),*

**Науковий керівник:
Дмитро Мельничук**
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціального забезпечення,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ЕКСТРЕМАЛЬНІ СТАНИ У СПОРТІ: ДІАГНОСТИКА ТА ПСИХОКОРЕКЦІЯ

У сучасному світі спорту ставки високі: спортсменам необхідно досягти не тільки фізичної досконалості, а й майстерності в управлінні своєю психікою. Екстремальні стани у спорті представляють собою фізичні та психічні виклики, які виявляються внаслідок інтенсивних тренувань, змагань та стресових ситуацій. Розуміння та ефективна робота з цими станами є ключем до досягнення високих результатів та уникнення негативного впливу на психіку спортсменів. Тема діагностики та психокорекції екстремальних станів у спорті є не тільки актуальною, а й критичною для успішної спортивної кар'єри.

Вивчення екстремальних станів у спорті вимагає глибокого розуміння їхніх теоретичних аспектів. Однією з ключових теорій, що визначають основу дослідження стресу в спорті, є теорія стресу та способів його модифікації Лазаруса та Фолькманна (Lazarus&Folkman, 1984). За цією теорією стрес є результатом оцінки подій або ситуацій як важливих, що викликають емоційну реакцію. У контексті спорту це може бути пов'язано з тривалими тренуваннями, тиском зі сторони команди чи глядачів, чи навіть

власними очікуваннями атлета[1]. Значущим аспектом є також теорія задачі та загрози в станах спортсменів. Згідно з цією теорією, спортсмени можуть переживати стани «задачі», коли вони вбачаються як можливість ідеального, чи «загрози», коли вони сприймають її як можливий негативний результат. Управління цими станами стає ключовим фактором для досягнення успіху в спорті [2]. Дослідження Ловелла та співавторів (2015) глибше розкриває фізіологічний аспект екстремальних станів, вказуючи на важливість розуміння впливу інтенсивного фізичного навантаження на гормональний статус та психічний стан спортсменів [3]. Робота Мартенса та його колег (2013) визначає сучасні методи діагностики тривоги у спорті, акцентуючи увагу на значущості точних та об'єктивних інструментів, таких як тест загальної тривоги (GAD-7), для визначення емоційного стану спортсменів [4]. Ефективні стратегії психокорекції: Робота Гарднера та Мурфі (2018) розширює наше розуміння ефективних стратегій психокорекції в спорті, зокрема висвітлює значення медитації та свідомості для зниження рівня стресу та покращення психічного стану [5].

Розглядаючи теоретичні аспекти та результати дослідження, можна зробити висновок, що інтеграція психокорекційних стратегій та діагностичних методів у тренувальні програми спортсменів є невід'ємною частиною їхнього успіху. Розвиток індивідуальних програм психологічної підготовки, спрямованих на підвищення психічної стійкості та управління екстремальними станами, є необхідним для досягнення високих результатів у сучасному спорті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лазарус Р. С. і Фолкман С. (1984). Стрес, оцінка та подолання. Нью-Йорк: Springer.
2. Джонс, М.В., Мейджен, К., Маккарті, П.Дж., Шеффілд, Д. (2009). Теорія станів виклику та загрози у спортсменів. *Міжнародний огляд психології спорту та вправ*. 2(2). 161-180.
3. Ловелл Д.І., Мейсон Д.Г., Дельфінус Е.М., Маклеллан К.П., Дорінг Т.М. та МакЛеллан К.П. (2015). Чи посилює компресійний одяг активний процес відновлення після високоінтенсивного бігу? *Журнал досліджень міцності та кондиціонування*. 29(10). 2880-2886.
4. Мартенс, М. П., Хорн, Т. С., Геловей, Т., і Ремер, Дж. (2013). Тривога та вживання психоактивних речовин: пом'якшення впливу стресу, подолання та сприйняття ризику. *Психологія адиктивної поведінки*, 27(4), 925.
5. Гарднер, Флорида, і Мур, Зеландія (2018). Моделі уважності та прийняття в спортивній психології: десятиліття фундаментальних і прикладних наукових досягнень. *Psychologie Canadienne*, 59(2), 141-148.

Карина Саюк,
здобувач вищої освіти,
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»),

Марина Оксютович,
кандидат філософських наук,
завідувач кафедри психології та соціального забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

РОЛЬ ОСОБИСТІСНОГО ФАКТОРУ У ВИНИКНЕННІ ТА РОЗВИТКУ ФЕНОМЕНУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ

Постановка проблеми. Більшість людей проводять значну частину свого життя, займаючись професійною діяльністю, і властивості та умови цієї діяльності впливають на їхні особистісні риси. В останній час у багатьох наукових публікаціях (наприклад, В. Є. Орел, Д. Г. Трунов, Дж. Фрейденбергер) наголошується, що для представників багатьох професій можливим є явище, відоме як емоційне вигорання, і воно стає досить поширеним видом професійної деформації. Емоційне вигорання - це психологічний стан, коли особа відчуває емоційну втому, втрату інтересу та задоволення в роботі, а також втрачає ефективність виконання своїх обов'язків через тривалий стрес та негативні емоції, пов'язані з професійною діяльністю. Роль особистісного фактору в виникненні та розвитку феномену емоційного вигорання є важливою та комплексною. Деякі особистісні риси можуть зробити людину більш схильною до емоційного вигорання.

Виклад основного матеріалу. Зацікавлення щодо синдрому вигорання пояснюється зростанням кількості працівників, які відчувають втомленість та емоційне виснаження, що негативно впливає на їхню продуктивність. У міжнародній літературі цей

стан відомий як «burnout» та був вперше описаний американським психіатром Дж. Фрейденбергером у 1974 році. Синдром емоційного вигорання виникає в результаті поєднання фізичного, емоційного і когнітивного виснаження, де ключовим чинником є емоційна втома.

Фрейденбергер проводив дослідження щодо психологічного стану здорових осіб, які постійно взаємодіють з клієнтами або пацієнтами в емоційно напруженому середовищі в рамках надання професійної допомоги. Його дослідження спрямовувалися на вивчення ознак емоційного вигорання та на розуміння сутності психічного здоров'я особистості в цьому контексті.

Дослідник Е. Махер у своєму огляді узагальнив перелік симптомів «емоційного вигорання»: втома, виснаження; психічні та фізичні скарги, безсоння, негативне ставлення до клієнтів; негативне ставлення до самої роботи; нестача репертуару робочих дій; зловживання хімічними речовинами: тютюн, кава, алкоголь, наркотики; втрата апетиту або навпаки, надмірний апетит і негативна «Я-концепція»; агресивні почуття (дратівливість, напруженість, страх, тривога, хвилювання, гнів), почуття провини.

Головним та найважливішим індивідуальним фактором, який сприяє виникненню емоційного виснаження, є відсутність внутрішнього покликання до своєї професійної діяльності. Якщо індивід не відчуває задоволення від своєї роботи або конфліктує з власними особистісними цінностями, це може сприяти розвитку вигорання. Відсутність покликання часто обумовлена недостатніми здібностями для даної роботи, що може призводити до відчуття неспішності та фрустрації. Одна з проблем та причин емоційного виснаження є монотонність — психічний стан,

викликаний одноманітним, зазвичай слабким, тривалим подразником, що виникає в монотонних умовах праці. Це проявляється як нудьга, зниження розумової активності, зниження інтересу до роботи, зниження працездатності та продуктивності, затримка волі, зниження концентрації та стійка втома.

Індивідуальний підхід до стресових ситуацій може впливати на розвиток емоційного вигорання. Люди, які мають низьку стресостійкість або не вміють ефективно впоратися зі стресом, можуть швидше допустити вигорання. Також має велике значення спосіб, яким особа взаємодіє з колегами та реагує на стресові ситуації на роботі. Негативні відносини на роботі, відсутність підтримки від колег або надзвичайні обставини можуть збільшити ризик вигорання. Рівень професійного розвитку та наявність навичок саморегуляції можуть вплинути на здатність особистості управляти стресом та попереджати емоційне вигорання.

Висновки. Особистісний фактор грає важливу роль у виникненні та розвитку емоційного вигорання. Особистісні риси та реакції на стрес можуть значно впливати на те, наскільки людина схильна до вигорання. На основі наведених матеріалів важливо розуміти, що емоційне вигорання може бути наслідком не лише високого професійного навантаження, але і внутрішніх особистісних особливостей. Деякі люди можуть бути більш схильними до цього явища через свої риси характеру та спосіб реагування на стрес. Професійне вигорання - це серйозна проблема, яка може впливати на якість життя та працездатність людини. Розуміння ролі особистісного фактору може допомогти розробити індивідуальні стратегії попередження та керування

вигоранням. Важливо розвивати навички саморегуляції та стресостійкості, а також підтримувати позитивні відносини на роботі для зменшення ризику вигорання. Робота над підвищенням свідомості щодо емоційного вигорання та надання психологічної підтримки працівникам може сприяти попередженню цього явища та підвищенню загального благополуччя на робочому місці. Усі ці аспекти важливі для підтримки психічного здоров'я та підвищення продуктивності в професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зайчикова Т.В. Чинники прояву та передумови формування синдрому «професійного вигорання»у вчителів. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць. Київ, 2020. Вип. 11 (56), сС. 57 – 56.
2. Коць М., Цвігун О. Психологічний аналіз емоційного вигорання у студентської молоді. *Психологія: реальність і перспективи. Збір. наук. пр.* 2020. №14. С. 125-129.
3. Bianchi R.; Schonfeld I. S., Verkuilen J. «A five-sample confirmatory factor an alytic study of burn out-depression over lap». *Journal of Clinical Psychology.* 2020. № 76 (4). Pp. 801 – 821.

Olena Svysiuk,
*Senior Lecturer, Department of
Pedagogical Technologies and Language Training,*

Maryna Davydovych,
*Assistant, Department of
Pedagogical Technologies and Language Training*

THE SIGNIFICANCE OF MENTAL HEALTH PRESERVATION AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT

INTRODUCTION. The significance of mental health preservation and psychological support lies in promoting overall well-being and functioning of individuals. Mental health is a fundamental aspect of human health, encompassing emotional, psychological, and social well-being.

There is a strong connection between mental and physical health. Preserving mental health contributes to better physical health outcomes, as psychological well-being influences behaviours, such as exercise, sleep, and nutrition. Mental health preservation contributes to social harmony by fostering positive relationships and communication. Healthy individuals are more likely to engage in constructive interactions, promoting a supportive and cohesive society.

Preserving mental health and providing psychological support are crucial for several reasons. Firstly, good mental health contributes to a higher quality of life. It allows individuals to cope with stress, build positive relationships, work productively, and make meaningful contributions to society.

Secondly, mental health preservation is essential for optimal cognitive function and productivity. Individuals with good mental health are better able to concentrate, solve problems, and perform effectively in various aspects of life, including work and education.

More over, psychological support helps individuals develop resilience, enabling them to navigate life's challenges more effectively. Resilient individuals can adapt to change, and maintain a positive outlook.

MAIN MATERIAL. Mental health is influenced by a complex interplay of biological, psychological, social, and environmental factors. Understanding these factors is crucial for addressing mental health challenges. Among the biological factors one can distinguish genetics and neurochemical imbalances. On the one hand, certain genetic factors may predispose a person to conditions like depression, anxiety, or bipolar disorder. On the other hand, imbalances in neurotransmitters, such as serotonin and dopamine, can affect mood regulation and contribute to mental health issues.

A number of psychological factors, trauma, stress and personality factors namely, has a significant impact on the person's mental health. Past traumatic experiences, such as abuse, neglect, or violence, can have long-lasting effects on mental health. Chronic stress, whether related to work, relationships, or other life events, can contribute to the development of mental health disorders. Certain personality traits, such as perfectionism or a tendency toward negative thinking, may increase the risk of mental health challenges as well.

Family environment, social support, socioeconomic status as well as cultural and social expectations go hand in hand, influencing our mental well-being. Family dynamics, including the quality of relationships and level of support are of great importance in sustaining a balanced psychological state. Lack of a strong social support system increases the feelings of isolation and loneliness, impacting mental well-being. Poverty, unemployment, and financial stressors find

their reflection in our thoughts and contribute to mental health challenges, while societal expectations and cultural norms affect an individual's perception of mental health and seeking help.

The imperative for proactive measures in mental health preservation cannot be overstated in today's fast-paced and demanding world. Just as we prioritize physical health through regular exercise and balanced nutrition, it is crucial to accord the same level of attention and commitment to our mental well-being.

In a society where stressors abound and the pace of life is relentless, waiting until mental health issues manifest is analogous to treating a wound after it has become infected. Proactive measures involve cultivating habits and lifestyles that foster resilience, emotional well-being, and a robust mental state. By adopting these measures, individuals can build a strong foundation that better equips them to navigate the inevitable challenges of life.

One compelling reason for proactive mental health preservation is the preventive aspect. Just as preventive healthcare measures can ward off physical illnesses, pre-emptive mental health strategies can act as a buffer against the development of more serious conditions. Mental health is not merely the absence of illness but the presence of positive attributes such as emotional resilience, self-awareness, and effective coping mechanisms.

Moreover, proactive measures contribute to increased productivity and overall life satisfaction. A mentally healthy individual is better equipped to handle stress, make sound decisions, and maintain meaningful relationships. By investing in mental well-being before issues escalate, individuals not only enhance their personal fulfillment but also contribute positively to their communities and workplaces.

In the pursuit of mental health preservation, mindfulness, meditation, and various self-care practices emerge as powerful tools to foster well-being and resilience. These practices, rooted in ancient traditions and increasingly supported by scientific evidence, offer individuals a proactive and holistic approach to maintaining mental balance in the face of life's challenges. Incorporating proactive mental health measures is an investment in the future.

CONCLUSION. The profound significance of mental health preservation and psychological support is undeniable in the quest for promoting the overall well-being and functioning of individuals. Mental health, being an integral aspect of human health, extends beyond emotional and psychological dimensions to encompass social well-being. The intricate interplay of biological, psychological, social, and environmental factors underscores the complexity of mental health.

Recognizing the connection between mental and physical health is pivotal, as preserving mental health not only contributes to better physical health outcomes but also influences behaviors crucial to overall health, such as exercise, sleep, and nutrition. Moreover, the societal implications of mental health preservation are vast, as healthy individuals contribute to social harmony by engaging in positive relationships and communication, thereby fostering a supportive and cohesive society.

In essence, the need for proactive measures in mental health preservation is a call to action for individuals, communities, and societies. It is a recognition that mental well-being is not a passive state but an active pursuit that requires continuous effort and attention. By embracing proactive strategies, we pave the way for a healthier, more resilient, and flourishing society. Mental health

preservation and psychological support are crucial for the individual and societal well-being, influencing various aspects of life from personal relationships to work place productivity and overall societal harmony. Prioritizing mental health is an investment in the holistic health of individuals and communities.

REFERENCES

1. Boltivets S. Psychohygiene as a disciplinary direction of psychological science. *Psychology & society*. [S.l.], n. 3, p. 33-52, <http://pis.wunu.edu.ua/index.php/enpis/article/view/1093>
2. Lytvynenko O., Zlatova L., Zasenka V., Prokhorenko L., Lunov V. Adaptive Potential of Young Peoples as a Factor of Mental Health-Preserving. *Journal*. 2020.

Ірина Савчук,
 здобувач вищої освіти,
 факультету педагогічних технологій
 та освіти впродовж життя,
 (Державний університет «Житомирська політехніка»),

Марина Оксютівич,
 кандидат філософських наук,
 доцент кафедри психології та соціального забезпечення,
 (Державний університет «Житомирська політехніка»)

ЕМОЦІЙНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ У ЛЮДЕЙ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ САМОГУБСТВО БЛИЗЬКОЇ ЛЮДИНИ

Одною з поширених проблем як в світі, та психології є проблема самогубства людини. Треба пам'ятати, що самогубство стосується не тільки тих, хто вчиняє його, але й має серйозні наслідки для близьких цієї людини. Втрата близької людини через самогубство створює великий психологічний, емоційний та соціальний вплив на близьке оточення цієї людини, що вимагає специфічного відношення та розуміння цієї проблеми.

Дослідження психології самогубства та його вплив на близьких осіб є дуже важливою галуззю в пошуках допомоги та лікування тим, хто постраждав від цього. Людина яка зіштовхнулася з втратою близької для себе людини через самогубство проходить через складні емоційні та психологічні переживання та виклики, що можуть серйозно впливати на їх здоров'я та якість життя.

Однією з найяскравіших особливостей переживань є бурхливі емоційні реакції. Наприклад це може бути шок, глибока туга, вина, сором, гнів на самого себе та оточуючих, а також відчуття втрати самого себе. Ці переживання та емоційні сплески можуть бути доволі тривалими та інтенсивними, що може впливати на

якість сну, апетит, здатність до прийняття рішень та взаємодію з навколишнім середовищем.

Важливу роль відіграють також психологічні аспекти у переживаннях близьких осіб. Людина може відчувати глибоке розчарування в собі через спроби зрозуміти що вони зробили не так, та чому вони не змогли докласти достатньо зусиль щоб уберегти та врятувати цю людину. Також часто можуть виникати внутрішні спори з приводу прощення в бік самогубця, а також прийняття самої ситуації що трапилась.

Соціальні аспекти такої ситуації включають в себе закриття від соціуму та його відкидання. Відбувається це через те, що оточуючі та суспільство не завжди можуть зрозуміти та правильно підібрати підхід, щоб підтримати близьких, що пережили самогубство. Через це можуть ставатися непорозуміння, образи, поява відчуття самотності та суспільної ізоляції.

Потрібно та важливо розуміти, що люди які пережили самогубство близької для себе людини, доволі часто потребують психологічної допомоги, підтримки та розуміння оточуючих. Важливим чинником в відновленні людині як в психологічному та соціальному характері є надання відчуття безпеки та надання тривалої підтримки, щоб вона змогла краще та швидше адаптуватися до нової реальності та життя.

Дослідження та більш глибоке вивчення подібних ситуацій є важливим аспектом в розробці нових та більш ефективних методів та стратегій допомоги та підтримки людей, що зіштовхуються з подібним. Що допоможе краще розуміти, реагувати та допомагати не тільки психологам, а ще й суспільству та оточуючим, чиї близькі люди потребують подібною підтримки та допомоги.

Вивчення всіх психологічних та емоційних аспектів що пов'язані з втратою близької людини через самогубство, є надзвичайно важливим завданням. Емоційні реакції що супроводжують людину після втрати близької особи через самогубство, це може бути шок, вина, сором, гнів, можуть бути доволі тривалими та інтенсивними, що може спричинити доволі велику шкоду як психічному так і фізичному здоров'ю людини. Доволі частим психологічним аспектом цієї проблеми є розчарування в собі, пошук відповідей на запитання, які вже не мають відповідей і в складності розуміння причин та факторів що призвели до самогубства. Не можна ігнорувати також і соціальні аспекти життя, оскільки такі люди можуть стикатися з рядом проблем, таких як закриття від соціуму, ізоляція та відчуття повної самотності та непорозуміння, що може сприяти додатковому стресу та погіршення психологічного та загального здоров'я людини.

Ключовим фактором в цих ситуаціях є підтримка близьких та психологічна допомога. Люди які переживають втрату близької особи через самогубство, доволі часто потребують психологічної професійної допомоги та розуміння і підтримки з боку родичів, близьких та друзів. Допомога в відновленні відчуття безпеки та надання підтримки є дуже важливими чинниками в подоланні втрати та початку адаптації до нової реальності та життя.

Вивчення цих аспектів, факторів та розуміння самої проблеми є доволі важливим питанням у розробці нових та вдосконалення старих стратегій лікування, допомоги та підтримки для тих людей, що переживають важку втрату через самогубство, а також попередженню подальшим подібним випадкам у майбутньому. Це допоможе не тільки психологам краще

розібратися в подібних ситуацій, а ще й допоможе суспільству краще зрозуміти особливості поведінки та спілкування з людьми, які зіштовхнулися з подібними ситуаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федоренко Р. П. Психологія суїциду : навч. посіб. / Волинський національний університет імені Лесі Українки. Вид. 2-ге, змін. та доп. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 492 с.
2. Сушик Н. С. Соціальна профілактика девіантної поведінки підлітків. *Нова педагогічна думка*. 2018. № 1 (93). С. 83-86.

С. І. Польовий,
*здобувач вищої освіти,
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Беззаперечно, провідна роль на війні належить солдатів. Його бойовий настрій, поведінка та ставлення до військового обов'язку є вкрай важливими аспектами. Військовослужбовці повинні свідомо підходити до власної підготовки, формувати психологічну стійкість, вміння та навички ведення бойових дій у складних умовах обстановки. Особливості дій під час бою, зокрема під час інтенсивного обстрілу противника та за відсутності відпочинку, – це суворе випробування фізичних і психічних сил військовослужбовця, його здатності активно протистояти дії екстремальних, вкрай несприятливих для життя, чинників, зберігати волю і рішучість задля виконання поставленого йому бойового завдання. Водночас, у військовослужбовців протиборчих сторін спостерігається запекле протистояння цілей, мотивів, переконань, настроїв, волі та думок. Тому лише психологічно готовий та психологічно стійкий до бойових дій особовий склад здатен витримувати специфічні психологічні впливи в умовах стресу та високоефективно виконувати поставлені службово-бойові завдання.

Морально-психологічний стан особового складу, його здатності переносити фізичні та психічні навантаження на межі ресурсу власного організму, здатність долати страх у бою та зберігати волю до перемоги – домінуючі характеристики сучасного бою. Як свідчать численні дослідження та досвід

бойових дій, противник намагається активно впливати на моральні та психологічні якості військовослужбовців, їхній психофізичний стан, настрої та бойову активність підрозділу, що є основним чинником наявності численних психогенних втрат. Від того, у якої із протидіючих сторін моральні та психологічні установки будуть краще сформовані та адекватно відповідатимуть вимогам сучасного бою, значною мірою буде залежати її перемога – результат бою. Все це робить актуальною та практично ваговою діяльність командирів, офіцерів структур морально-психологічного забезпечення, штабів щодо організації психологічної підготовки до бойових дій – подолання особовим складом негативного впливу бойових стрес-чинників. Тому нині актуальним постає питання не лише врахування морального чиннику, але й якісної та ґрунтовної методики психологічної підготовки військовослужбовців до бойових дій з урахуванням досвіду ведення російсько-української війни та стандартів підготовки НАТО. До пріоритетних завдань з питань організації морально-психологічного забезпечення діяльності частин у надзвичайних (екстремальних) ситуаціях належить: організація заходів психологічної підготовки, психологічної допомоги та психологічної реабілітації військовослужбовців.

Психологічна підготовка особового складу – цілісний і організований процес формування у військовослужбовців психологічної стійкості і психологічної готовності до дій у бою, у складних і небезпечних умовах, в обстановці, що різко змінюється, під час тривалої нервово-психічної напруги, подолання труднощів, пов'язаних із виконанням військового обов'язку у мирний і воєнний час.

Основними напрямками психологічної підготовки є:

формування мотиваційних основ бойової діяльності військовослужбовців;

інформування особового складу про навчально-бойові завдання, способи і прийоми їх розв'язання;

залучення особового складу до активних практичних дій у процесі бойової підготовки в умовах, близьких до реального бою.

Основними завданнями психологічної підготовки визначено:

формування у військовослужбовців психологічної готовності та стійкості до психотравмуючих чинників сучасних бойових дій;

створення психологічних передумов високої бойової активності особового складу;

формування в особового складу високого бойового духу, психологічної стійкості та набуття фізичної готовності для виконання завдань за призначенням;

підготовка військовослужбовців до виконання бойових завдань; адаптація військовослужбовців до бойових умов, їх навчання основним способам самозахисту;

формування впевненості особового складу в своїх силах, можливості виконувати поставлені завдання;

підготовка військовослужбовців до дій в умовах відриву від основних сил;

навчання особового складу методам попередження психотравмування; набуття навичок у наданні першої психологічної допомоги (самодопомоги).

Вид психологічної підготовки – це визначена сукупність цілей, завдань і засобів їх вирішення в умовах, які склалися. Залежно від цільових установок та ступеня охоплення особового складу розрізняють колективну та індивідуальну психологічну

підготовку, а за рівнями проведення та змістом наповнення – на загальну, спеціальну та цільову.

Загальна психологічна підготовка – вид психологічної підготовки особового складу, завданням якого є формування та удосконалення єдиних для військовослужбовців психологічних якостей згідно з вимогами сучасних бойових дій. Матеріал для планування занять використовується відповідно до стандарту психологічної підготовки. Виконання завдань загальної психологічної підготовки досягається формуванням у військовослужбовців визначеної мотивації, спрямовується на навчання їх прийомам психічної саморегуляції, зняття негативних психічних станів, методам надання собі і співслужбовцям першої психологічної допомоги, способам виживання в екстремальних умовах, згуртування, злагодження, підвищення соціально-психологічної сумісності та стійкості військових підрозділів.

Спеціальна психологічна підготовка – вид психологічної підготовки особового складу, завданням якого є розвиток специфічних військово-професійних якостей військовослужбовців відповідно до виду (роду) військ (сил), напрацювання високої бойової активності та психологічної стійкості, навичок поведінки в екстремальних умовах. Організовується з обов'язковим урахуванням основних завдань, що покладені на військову частину, підрозділ відповідного виду, роду військ (сил). Значна частина завдань спеціальної психологічної підготовки вирішується в процесі стрільб, пусків ракет, проведення тренувань та навчань в умовах, максимально наближених до бойових дій з метою сприяння розвитку у військовослужбовців уваги, пам'яті, здатності протистояти стресам, характерним для конкретного виду (роду) військ (сил). Тематика занять та довідковий матеріал

розробляються органом військового управління відповідного виду (роду) Збройних Сил України, затверджується та надається до підпорядкованих військових частин.

Цільова психологічна підготовка – вид психологічної підготовки особового складу, яка проводиться з метою максимального пристосування психофізіологічних функцій організму до умов виконання майбутнього бойового завдання, формування бойового психічного стану, чіткої внутрішньої установки на підготовку до конкретного бою. Тематика занять цільової психологічної підготовки затверджується відповідними командирами (начальниками), які відповідають за організацію та проведення операції (ведення бою, бойового завдання). Вона проводиться в комплексі з тактичною (тактико-спеціальною) підготовкою особового складу та може бути розподілена на ряд етапів:

1-й етап (перед виконанням бойового завдання) – мобілізація особового складу на виконання (бойового) завдання;

2-й етап (безпосередньо в ході виконання бойового завдання) – запобігання негативним психічним станам, підтримання бойової готовності, ініціативності, мотивації;

3-й етап (після виконання бойового завдання) – зняття психічної напруженості, відновлення бойової готовності, підтримання пильності, запобігання стану відчуття розслабленості.

У процесі психологічної підготовки особового складу керівники занять повинні імітувати різні бойові ситуації з метою набуття первинних бойових навичок. Чим ближче до реальності змодельовані умови бою, тим ближче за своєю психологічною структурою навчальнобойова діяльність наближається до бойової. У військовослужбовця, що здійснює навчально-бойову діяльність,

мотиви, цілі, дії, операції повинні бути якомога більш схожі з тими, які потрібні для успішного вирішення реальних бойових завдань та які можуть виникнути в реальному бою. За емоційним забарвленням навчально-бойова діяльність також повинна бути схожа з бойовою.

Для відтворення психологічних чинників бою використовуються різноманітні прийоми моделювання бойової обстановки. Вони класифікуються за такими ознаками: засоби моделювання бою; модальність впливу (на зорове, слухове, тактильне або інше сприйняття); механізми впливу на військовослужбовців. За засобами моделювання психологічних чинників бою виділяють такі прийоми моделювання:

1. Словесно-знакові. При цьому моделюванні вплив на військовослужбовців здійснюється через другу сигнальну систему за допомогою слів, знаків, інформативних жестів. Це може бути розповідь, або пояснення про майбутній бій, можливості отримати травму, поранення тощо.

2. Наочні. При цьому моделюванні вплив здійснюється шляхом показу різних предметів (наприклад, після впливу на них стрілецької та інших видів зброї).

3. Комп'ютерні. Вплив на військовослужбовців здійснюється шляхом моделювання чинників бою в ході вирішення завдань та комп'ютерних ігор.

4. Тренажерні. Вплив здійснюється шляхом моделювання чинників бою з використанням технічних засобів, що сприяють виробленню у військовослужбовців тих або інших навичок і умінь.

5. Імітаційні. Вплив на військовослужбовців здійснюється з використанням засобів імітації зовнішніх ознак бойової обстановки.

6. Бойові. Вплив здійснюється шляхом моделювання чинників бою з використанням бойової техніки, озброєння і підручних засобів, що застосовуються для організації і ведення бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Військова публікація ВП 1-00(160)237.31 Інструкція «Порядок роботи груп контролю бойового стресу у військових частинах Збройних Сил України», затверджена заступником начальника Генерального штабу Збройних Сил України 11.11.2022.

2. Кокун О.М., Клочков В.В., Мороз В.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій, метод. посіб. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 128 с.

3. Організація психологічної підготовки у Збройних Силах України: навч.-метод. посіб./ За редакцією генерал-майора В. Клочкова. Київ: НДЦ ГП ЗС України, 2023. 325 с.

Н.О. Зобкова,
*здобувач вищої освіти,
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»),*

**Науковий керівник:
Олексій САБАДУХА,**
*кандидат філософських наук
доцент кафедри психології та соціального забезпечення
(«Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В РЕАГУВАННІ НА СТРЕС

Стрес є невіддільною частиною життя кожної людини, але реакція на стрес може істотно відрізнитися в залежності від індивідуальних характеристик особистості. Актуальність даної теми особливо загострена в сьогоденні, адже кожна людина будь-то військовий, мешканець окупованих територій, житель відносно спокійного регіону, біженець відчуває втому та стрес, хоча його сила, інтенсивність і наслідки для психіки та фізичного здоров'я можуть відрізнитись.

Метою даного дослідження є вивчення природи стресу, його форм, причин динаміки, оцінки, а також формування знань, умінь та практичних навичок щодо найбільш ефективних способів запобігання негативних наслідків стресу.

Отже, неоднозначність розуміння природи стресу призвела до розбіжностей упоглядах на його сутність. Як і багато років тому визначення стресу запропоноване Г. Сельє є спірним поняттям, та викликає багато спорів серед науковців. Якщо запити у звичайних людей що для них є «стрес» то для кожного він буде асоціюватися з різними характеристиками.

Феномен стресу настільки цікавий, що при впливі одного й того самого стресора/подразника реакції різних людей можуть бути навіть протилежними. До прикладу, у когось одна і та сама подія буде викликати гнів, а для іншого може бути приємною. Хронічний стрес може призводити як до набору ваги, так і до схуднення без спеціальних дієт.

Однак, усі вчені виділяють дві складові виникнення стресу: фізіологічний і психологічний механізм.

З фізіологічної точки зору при виникненні стресової ситуації активізується гіпоталамус, який передає команду корі наднирників, що виконують адаптаційну функцію. З одного боку, гіпоталамус підвищує активність симпатичної нервової системи, а з іншого кора надниркових залоз виділяє антистресові гормони. Роль симпатичної нервової системи полягає в тому, щоб допомогти організму вижити в кризовій ситуації, забезпечуючи організму стільки ресурсів, скільки йому потрібно для боротьби (якщо він може перемогти) або втечі (якщо ворог сильний). При виснаженні запасів енергії в організмі активується парасимпатичний відділ, відповідальний за зберігання ресурсів, що активізується під час сну, їжі та відпочинку.

Психологічний стрес може запускатися не тільки під реально діючими, але й вірогідними подіями, які ще не відбулися, але настання яких людина боїться. Тут відіграє значення оцінка людиною ступені участі і активному впливі на ситуацію. При усвідомленні можливості впливові на ситуацію, активізується симпатичний відділ нервової системи, тоді як пасивна роль в ситуації стимулює парасимпатичні реакції (збереження ресурсів).

Також, серед причин виникнення стресу дослідники розділяють суб'єктивні (батьківські установки, переконання

особистості, неможливість реалізації актуальної потреби, неправильна комунікація, невміння використовувати час та об'єктивні (житлові умови, люди з якими взаємодіємо, соціальні умови та надзвичайні обставини, такі як війна, катастрофи, хвороби, тощо).

І саме інтенсивність переживання стресу залежить не стільки від об'єктивних, скільки від суб'єктивних факторів, тобто від особливостей самої людини, її оцінки, та власних можливостей, сил, що вимагає від неї ситуація.

На сьогодні, згідно з даними дослідження «Досвід українців щодо звернення по психологічну допомогу та бар'єри на цьому шляху Gradus Research», більше половини українців оцінюють свій психологічний стан як середній, понад 70% відчують стрес і знервованість, найголовніша причина – російська агресія. Серед опитаних дві групи найбільше відчують стрес: жінки та вікова група 25-34 роки. Серед жінок таких 79% опитаних, серед вікової групи 24-34 – 76%.

Також високий рівень стресу у віковій групі 45-54 роки – 70%, серед чоловіків 63% заявили що відчують високий рівень стресу, серед молоді віком від 18 до 24 – 67%. Найменше спостерігають у себе підвищення рівня стресу люди вікової групи 55-60 років - 59%.

Найголовнішою причиною стресу та знервованості 72% респондентів назвали повномасштабну війну росії проти України. Крім того, серед причин фінансові складнощі вказали 44% опитаних, соціально-політичну ситуацію в країні – 30%, стан власного здоров'я – 25%, безробіття – 25%, робота, робочі питання – 23%, високий рівень інфляції – 23%, сімейні справи та стосунки – 22%, стан здоров'я близьких – 20%, курс гривні – 19%.

Серед аспектів війни, які викликають сильну знервованість та стрес, респонденти назвали безпеку близьких (63%), втрату джерела доходу (42%), ризик втрати майна (37%), ризик померти під час бойових дій (37%), розлуку з рідними сім'єю – 32%, ризик отримати поранення – 24%, страх перед тим, що чекає на новому місці – 16%, проблеми, пов'язані з рідними, близькими, друзям – 16%, відсутність можливості залишити країну – 14%, проблеми з доступом до медикаментів – 10%, отримані під час війни поранення – 9%, проблем з доступом до продуктів – 9%, відсутність можливості покинути своє місто при окупації – 9%.

З метою більш глибокого вивчення впливу стресових ситуацій на різні вікові та статеві групи, планується проведення більш деталізованих досліджень за Шкалою тривоги Спілбергера (STAI). Метод Шкали тривоги Спілбергера (State-Trait Anxiety Inventory, STAI) є інформативним способом самооцінки рівня тривожності в даний момент (реактивна тривожність як стан) та особистісної тривожності (як стійка характеристика людини), що дозволить прийти до більш релевантних висновків відносно впливу стресових подій на конкретну людину, враховуючи її індивідуальні особливості та природну тривожність.

У психологічному розумінні існує широкий діапазон різноманітних методів та практик з управління та подолання стресу, зменшення негативних наслідків для фізичного і психічного здоров'я людини. Вирішуючи питання вибору методу, слід враховувати індивідуальні характеристики особистості, та показники які найбільше відхиляються від нормальних значень. Однак усі методи умовно можна поділити на дві великі групи: 1) методи зменшення фізичного ефекту стресу та тілесної

терапії; 2) психотерапевтичні, які полягають в активній взаємодії зі стресором і зміні погляду на проблему.

До першої групи належать фізичні методи: вплив високими або низькими температурами, світлом різного спектрального складу та інтенсивності і т.д.; фізіологічні методи – масаж, акупунктура, фізичні вправи і прояви, м'язова релаксація, дихальні техніки; психологічні методи оптимізації та управління рівнем стресу – аутогенне тренування, медитація, біологічний зворотній зв'язок. До другої групи більш характерним є методи психоаналізу, КПТ, транзактний аналіз та гештальт психотерапія.

З попередньо описаного, зрозуміло, що іноді стреси можуть нам навіть допомагати оптимізувати власні ресурси та можливості, але при не правильному управлінні та невмінні їх нейтралізувати це може призвести до погіршення психічного і фізичного стану.

Як вже зазначалося, виникнення і переживання стресу залежить не стільки від об'єктивних як більш від суб'єктивних факторів (тобто оцінкою людиною ситуації та її здатності впливати на неї). Однак значення індивідуальних відмінностей в реагуванні на стрес зменшується при надзвичайних ситуаціях, таких як війна. Тому заволодіння поданими методами нейтралізації та управління стресом мають стати щоденною рутинною з підтримки психічного і фізичного здоров'я людини, для мінімізації наслідків впливу війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дослідження: Стрес відчують понад 70% українців, головна причина - агресія РФ <https://www.ukrinform.ua/rubric->

society/3602316-stres-vidcuvaut-ponad-70-ukrainciv-golovna-pricina-agresia-rf.html.

2. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.

3. Сабадуха О. Метод само трансцендентної психосоматичної терапії як спосіб корекції фізичного та психологічного здоров'я людини. 2019. Том 4. № 3 е0403-04159.

4. Article: Stressand Coping – Jennifer Walinga – introduction to psychology – 1st Canadian edition, <https://opentextbc.ca/introductiontopsychology/chapter/15-2-stress-and-coping/>.

5. Радченко О.М. Теорія стресу та філософські погляди Ганса Сельє: значення для сучасної медицини. *Сімейна медицина*. 2007. № 1. С. 122 – 123.

6. Методичні рекомендації з надання першої психологічної допомоги переміщеним особам [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://legalspace.org/index.php/ua/korisnyres/biblioteka/item/2659-metodychni-rekomendatsii-znadannia-pershoi-psykholohichnoi-dopomohy-peremishchenym-osobam>

7. Наугольник Л. Б. Дослідження індивідуальних відмінностей в реагуванні на стрес у працівників ОВС. *Збірник тез 6-ї звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників факультету психології*, ЛьвДУВС: (22 листопада 2012 р.) / упоряд. З. Р. Кісіль. Львів: Ліга-Прес, 2013. 110 с. С. 26–31.

Марина Осецька,
*здобувач вищої освіти
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЖИТТЄВОГО СТРЕСУ ТА ВИНИКНЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ РОЗЛАДІВ АФЕКТИВНОГО СПЕКТРУ

Стрес в житті людини є суттєвим фактором, який може призвести до розвитку емоційної дезадаптації та розладів афективного спектру. Стрес може впливати на різні фактори людського організму, а психологічні особливості впливу на особистість, вони включають генетичні та середовищні фактори, які можуть визначити, як людина реагує і як поводить себе у стресових подіях. Стрес, також може впливати на фізіологічні процеси в організмі, сприяючи виникненню хронічних захворювань та фізичних симптомів, що можуть бути пов'язані з емоційною дезадаптацією.

Емоційна дезадаптація може виявлятися в різних формах, таких як: зниження самооцінки, втрати інтересу до життя та ізоляцію від соціального оточення. Також може розвиватися депресія та біполярний розлад. На стрес людини можуть впливати як сексуальність, так і статеві ролі. Ці фактори впливають на стрес через соціокультурний контекст, через самооцінку та міжособистісні відносини. Тут присутній також соціальний тиск або невідповідність очікуванням.

Кожна людина має різний рівень схильності до емоційної дезадаптації під впливом стресу, що обумовлено індивідуальними характеристиками та резервами психіки. До кожного індивіда потрібно знайти психологічну підтримку, вона

важлива для того, щоб зменшити вплив стресу на емоційний стан людини та запобігти розвитку розладів. Важливо досліджувати стресові реакції, для кращого розуміння психологічних особливостей впливу стресу.

Підходи до діагностики та лікування емоційної дезадаптації та розладів афективного спектру, можуть різнитися в залежності від віку, статі та інших факторів. Лікування може включати в себе терапію, яка спрямована на розвиток емоційної інтелігентності та вміння управляти стресом. Для дітей можуть застосовувати ігрову терапію, а для дорослих когнітивно-поведінкову терапію, різні методи релаксації, також можуть бути ефективними інструментами лікування емоційної дезадаптації та розладів афективного спектру, які виникають внаслідок стресу. Звісно варто враховувати індивідуальні особливості індивіда. Також варто зазначити, що використовуватися медикаментозний метод лікування, але це є індивідуальним для індивіда. Не менш важливою є підтримка з боку родини та соціального оточення, це може відігравати важливу роль у процесі відновлення.

Стрес та негативні емоції можуть впливати на фізичне та психічне благополуччя. Розуміння цих явищ і широкий спектр психотерапевтичних та медикаментозних методів можуть допомогти людям ефективніше керувати своїм емоційним станом та покращувати якість свого життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барлоу Д. Г. (2000). Розгадування таємниць тривоги та її розладів з точки зору теорії емоцій. Американський психолог.

2. Лазарус Р. С., &Фолкмен, С. (1984). Стрес, оцінка і пристосування. Нью-Йорк: Springer.

3. МакІвен, Б. С. (2008). Центральні ефекти гормонів стресу на здоров'я та хворобу: Розуміння захисних та шкідливих ефектів стресу та посередників стресу. Європейський журнал фармакології.

Розділ «ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ»

Liliia BABYCH,

*master of industrial training,
State educational institution «Berdychiv Higher Vocational School»*

FORMATION OF LEADERSHIP SOFT SKILLS IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL (VOCATIONAL AND TECHNICAL) EDUCATION: PROSPECTS AND PROBLEMS

The modern education system actualizes the requirement of forming not only professional and technical skills of a student, but also universal non-professional qualities. These qualities are aimed at adapting to changing labor market conditions and teamwork.

Soft skills include communication skills (they contribute to the establishment of interaction with other participants of professional activity), organizational skills (on this base, the employee carries out effective planning and management of working time), critical and problem thinking (allows generating ideas and analyzing their implementation in production activities), leadership skills (production processes management through group management, making management decisions).

The educational training of specialists in the system of professional (vocational and technical) education emphasizes, of course, the training of a future specialist in a specific field. Educational strategies are also implemented in training.

At the same time, the effectiveness of training depends on the trends in the transformation of the labor market and the requirements of students as customers of educational services to acquire soft skills that will allow them to realize an individual career path in the professional future. The coronavirus pandemic and

Russian aggression in Ukraine revealed the total vulnerability of the existing labor organization.

National systems of professional (vocational and technical) education, which were oriented towards the requirements of the establishment of the labor market in the conditions of «Industry 4.0», faced challenges that are the basis of the new concept of «Industry 5.0».

As noted by scientists M. Polakova, J. Horvathova Suleimanova, P. Madzík, L. Copuš, I. Molnarova, J. Polednova, one of the answers to modern challenges can be progressive management methods based on stability, sustainability and people-centeredness. This, in turn, involves the formation of employees' adaptive skills in order to be able to navigate in these new circumstances through the application of the necessary soft skills needed for work in the unique socio-economic framework of each respective organization [5, p. 2].

In the context of new types of social relations, complicated by the socio-economic crisis, social structural transformations, processes of commercialization and digitalization of all spheres of life, the elements of motivation for self-realization of the individual are transformed. And the destruction of values that are significant for a person, the awareness of the need to change the leading motives, deepen the social maladjustment of psychologically rigid people who are unable to quickly adapt to changing social conditions [4, p. 20: 3].

Under these conditions, the task of forming leadership soft skills is actualized, which can be implemented as a motivating persuasion of partners to complete specific tasks to achieve goals and ideas, integrating the efforts of a professional group, coordinating the work of its members. This is possible due to the introduction of topics or

modules related to management and administration when studying disciplines for special purposes .

Special attention should be paid to management problems in crisis situations. At the same time, the toolkit for the formation of emotional intelligence can be used, since it increases the ability to communicate effectively, the ability to maintain a certain emotional mood in a group, flexibility in communication, and the ability to «feel the moment» in which it would be better to make one or another proposal [1, p. 18].

In addition to training emotional intelligence, it is possible to use meditation and music therapy, as this will help students to understand their own emotions and subsequently manage them, which will strengthen leadership qualities significantly. The implementation of thematic project and practical tasks for the formation of leadership qualities in the educational process can be significant [2, p. 246]. This will contribute to the formation of skills to solve real problems at work in a team, communication in which one of the subjects is a leader who forms an opinion with which others agree.

LITERATURE

1. Галушак А.С., Галушак І.В. Лідерство в умовах сучасного світу: компоненти soft skills та емоційного інтелекту. *Психолого-педагогічні аспекти розвитку лідерського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика*: Матеріали науково-практичної конференції 18 жовтня 2018 р. / За заг. ред. Романовського О.Г., – Х.: НТУ «ХПІ», 2017. – С. 17 – 19.

2. Краснощок І. Кравцова Т., Демченко О. (2023). Практичні аспекти розвитку soft skills в освітніх закладах

України: використання інноваційних методик та технологій. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*. 2023. № 10 (28). С. 246 – 256.

3. Слюсар В. М. Феномен свободи в культурній самореалізації особистості: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 256 с.

4. Слюсар В. М. Вплив соціально-культурної кризи на самореалізацію особистості. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 32. С. 20 – 24.

5. Poláková M., Horváthová Suleimanová J., Madzík P., Copuș L., Molnárová I., Polednová J. Soft skills and their importance in the labour market under the conditions of Industry 5.0. *Heliyon*. 2023. V.9, Is.8. Pp.1 – 20. (Електронний ресурс) – URL: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e18670>

Ірина Гайдай,

кандидат педагогічних наук, в.о. завідувача кафедри педагогічних технологій та мовної підготовки, (Державний університет «Житомирська політехніка»),

Олена Павлюк,

здобувач вищої освіти, (Державний університет «Житомирська політехніка»)

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ НЕМОВНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Питання підготовки майбутніх вчителів, зокрема вчителів англійської мови, давно перебуває у полі зору широкого кола науковців. Останнім часом така підготовка здійснюється не тільки в класичних та педагогічних ЗВО, але й немовних. Вивчення змісту професійної підготовки вчителів іноземної мови в таких ЗВО приділено набагато менше уваги.

В цілому проблема володіння іноземною мовою, зокрема англійською, актуалізувалася із введенням воєнного стану в Україні. Іноземна мова є засобом комунікації між людьми різних національностей. Поряд із розвитком спеціальностей, пов'язаних із інформаційно-коп'ютерними технологіями, в останні роки набувають актуальності професії, пов'язані з філологією, такі як викладач іноземної мови, прикладний лінгвіст, перекладач, SMM-менеджер, копірайтер та ін.

Огляд наукової літератури свідчить, що дослідженням проблеми підготовки вчителя-філолога, зокрема вчителя англійської мови, в Україні займалося багато науковців, серед яких М. Байда, О. Бігич, І. Гайдай, О. Місечко, С. Нікітчина, О. Семенов, І. Соколова, О. Шендерук та ін.

Метою даної наукової розвідки–проаналізувати особливості підготовки вчителяанглійської мови в Україні в умовах немовного ЗВО.

За визначенням М. Байди, професійна підготовка – це спеціально організований процес набуття професійних знань, умінь та навичок й формування професійних компетенцій, які сприяють формуванню готовності до діяльності в межах певної спеціальності, зокрема вчителя-філолога [1, с. 88]. О. Семенов розглядає професійну підготовку майбутніх учителів-філологів, варто наголосити на таких її якостях, як: цілісність, динамічність, гнучкість, керованість, упорядкованість та внутрішня гармонійність її компонентів [3, с. 56].

Окремо заслуговують на увагу дослідження, що стосуються професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога у ЗВО. Так, І. Соколова аналізує таку підготовку як складну поліфункціональну відкриту педагогічну систему, що характеризується динамічністю, наявністю інваріантних компонентів, з притаманними їй ознаками, ієрархічною побудовою, внутрішньо і міжсистемними зв'язками, що забезпечують її цілісність[4, с. 25].

На сьогодні підготовка вчителів-філологів в Україні здійснюється мало не в кожному класичному та педагогічному університеті в Україні. З розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій в Україні виникла потреба у підготовці таких фахівців з філології (вчителів, прикладних лінгвістів тощо) не лише у класичних університетах, а й у немовних ЗВО. Так, з 2021-2022 н.р. підготовка фахівців за спеціальністю 014 «Середня освіта. Англійська мова і зарубіжна література», здійснюється і в Державному університеті «Житомирська політехніка». У даній науковій розвідці ми зупинимося на аналізі циклів підготовки

фахівців зі спеціальності 014 «Середня освіта. Англійська мова і зарубіжна література» у 2023/2024 н. р. у Державному університеті «Житомирська політехніка». Так, навчальний план спеціальності поділяється на три цикли: загальної, професійної та практичної підготовки. Перші 2 цикли поділяються відповідно на 2 частини: нормативну та варіативну [2].

У нормативній частині циклу загальної підготовки майбутні вчителі англійської мови і зарубіжної літератури вивчають такі дисципліни, як загальна психологія, філософія, педагогіка, українська мова (за професійним спрямуванням), зарубіжна література, загальне мовознавство, література Великої Британії та США, лінгвокраїнознавство, інформатика, основи наукових досліджень, особиста безпека. Тобто тут вивчаються як загальнонаукові дисципліни, так і ті, що стосуються безпосередньо іноземної філології.

Варто зазначити, що навчання в університеті орієнтоване на те, щоб задовольнити індивідуальні потреби студента, всебічно розвинути його здібності. Відтак, у варіативній частині циклу професійної підготовки студент має вибрати 50 кредитів з врахуванням тижневого навантаження. Серед вибіркових дисциплін серед студентів користуються попитом врегулювання конфліктів, психологія особистості, основи перекладознавства правове забезпечення, професійної діяльності, грантова проектна діяльність, основи інклюзивної освіти та ін.

Крім того, з I курсу дисципліни професійної підготовки викладаються студентам англійською мовою. Вивчення іноземних мов майбутніми вчителями англійської мови і літератури у Державному університеті «Житомирська політехніка» здійснюється за автентичними підручниками, а також за підручниками та

навчальними посібниками високого рівня, написаними викладачами кафедри педагогічних технологій та мовної підготовки. Згідно з навчальним планом здобувачі вищої освіти опрацювають автентичну наукову, художньої та публіцистичну літературу. Варто зазначити, що з майбутніми вчителями-філологами працюють викладачі з міжнародною практикою викладання. Все це в комплексі сприяє якісній підготовці фахівців зі спеціальності 014 «Середня освіта. Англійська мова і зарубіжна література».

Аналізуючи зміст циклу професійної підготовки (нормативної частини), варто зазначити, що прослідковується розподіл всіх навчальних предметів на 2 підгрупи, які ми умовно назвали базовими філологічними та методичними дисциплінами. Відтак, до першої підгрупи ми віднесли такі дисципліни: практичний курс основної іноземної мови, практична фонетика основної іноземної мови, практична граматики основної іноземної мови, практичний курс другої іноземної мови, креативне письмо, сучасні лінгвістичні студії, стилістика, загальне мовознавство, інтерпретація тексту, академічне письмо. До другої підгрупи відповідно входять: методика навчання іноземних мов, методика навчання літератури, інтеграція мобільних технологій у процес викладання іноземних мов, особливості викладання іноземних мов в молодшій школі, законодавство в галузі освіти. До другої підгрупи ми також відносимо педагогічну практику, адже практика забезпечує відпрацювання навичок на робочому місці. На II курсі здобувачі вищої освіти проходять пропедевтичну (ознайомлювальну) педагогічну практику, на III курсі – психолого-педагогічну, на IV – переддипломну.

Аналіз навчальних планів для підготовки вчителів англійської мови та літератури на 2023/2024 н. р. у Державному університеті «Житомирська політехніка» засвідчив ґрунтовну підготовку із загальнонаукових та вузькоспеціальних філологічних дисциплін, про що свідчить розподіл навчального часу. Окрім того, фахова підготовка майбутніх вчителів англійської мови та зарубіжної літератури значно збагачується шляхом вивчення дисциплін, які студент може вивчати на вибір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байда М.В. Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до реалізації технологій кооперативного навчання у професійній діяльності: дис. ... канд. пед. наук. Житомир, 2016. 278 с.
2. Державний університет «Житомирська політехніка». Навчальний план освітнього ступеня «бакалавр» на 2021-2022 н. р. Спеціальність 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями) освітньо-професійна програма «Середня освіта (мова і література (англійська))».
3. Семенов О.М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету): дис. докт. пед. наук. Київ, 2005. 396 с.
4. Соколова І.В. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки майбутнього вчителя за двома спеціальностями на філологічних факультетах вищих навчальних закладів: автореф. дис. ... доктора педагогічних наук. Київ, 2008. 44 с.

Акуліч Дмитро,
здобувач вищої освіти
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»),

Слюсар Вадим,
доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософсько-історичних студій
та масових комунікацій
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

КОНЦЕПЦІЯ «СУСПІЛЬСТВО 5.0» ЯК ТРЕНД РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Діджиталізація майже усіх сфер життя характеризується застосуванням цифрових технологій і в освітні процеси. Тригером для обговорення їх ролі та місця став запуск чат-боту ChatGPT, розроблений лабораторією OpenAI. Передусім постало питання дотримання академічної доброчесності як один з найвагоміших аргументів проти його застосування у будь-яких формах в навчально-виховному процесі. Не менш значимими є контраргументи, оскільки застосування штучного інтелекту в освіті дозволяє вирішувати низку формалізованих процесів, а за умов володіння педагогом технологіями постановки проблемних завдань, застосовуючи діджитал-інструменти, дозволяє розв'язувати учням творчі задачі, економлячи час на обробку даних, на виконання елементарних завдань і т. і.

Концепція «Суспільство 5.0» стала своєрідним теоретичним викликом на соціально-економічні та соціокультурні трансформації, які відбуваються як наслідок тотального упровадження цифрових технологій. Розробка концепції, яка ініційована японським урядом у 2016 році, із залученням фахівців з асоціації крупного бізнесу «Кейданрен» стала маніфестом

утвердження цифрового суспільства. Сучасний тип суспільства якісно вирізняється від попередніх – суспільства мисливців та збирачів, аграрного, індустріального та інформаційного – орієнтацією на соціальні потреби та запити. Концепція «Суспільство 5.0» вирізняється від інших, які аналізують нинішній стан суспільного розвитку, прагненням прийняття рішень, які сприятимуть створенню спеціальних соціальних умов. У них кожен індивід буде мати можливість самореалізуватись, беручи активну участь у житті соціуму шляхом зняття за допомогою соціально-орієнтованих технологій фізичних, соціальних та адміністративних бар'єрів через інтеграцію ресурсів усього суспільства та утвердженням кібернетичного простору як складової фізичного [1, с. 95]. У контексті цього поглиблюється концепція «Віку уяви», за якою з упровадженням технологій віртуальної реальності саме креативність, здатність створення оригінальних образів стають джерелом формування економічної цінності товару. Освіта орієнтується на формування духовного світу світ особистості, який характеризує буття людини як таїнство з його безперервним та безкінечним бажанням розкривати власну індивідуальність, спонукає до утвердження волі та свободи як умови самореалізації особистості та основної форми існування людини в соціумі [2, с. 10].

Це, у свою чергу, зумовлює трансформації системи освіти. Наразі розроблено базовий концептуальний та теоретико-прикладний та методологічно-інструментальний матеріал-книгу для використання у вільному економічному розвитку та розвитку університету «Біла книга: штучний інтелект у вищій освіті» [3]. У ній описуються та визначаються можливості, повноваження та проблеми застосування штучного інтелекту в дослідження та

викладацькій діяльності. Винесення у публічний дискурс базових положень цієї книги сприяє обговоренню змін в університетському викладанні, культурі викладання та визначення можливостей викладання та розвитку освітнього контенту у взаємодії з використанням штучного інтелекту в контексті сучасної нейронауки [4, с. 4]. А відтак можна сміливо припустити, що у найближчій перспективі розвитку освіти в навчальному процесі парадоксально поєднуюватимуться такі дисципліни як математика, програмування, наука про дані та філософія, мистецтво, а також інші гуманітарні науки. Освіта повинна припинити демонізувати упровадження штучного інтелекту у навчально-виховному процесі, а знайти баланс технічних, фундаментальних і гуманітарних дисциплін з особливою увагою до питань етики, соціальної інтеграції, різноманітності та сталості [5, с. 5]. Наразі більш важливим для педагогічних наук нині є розробка та упровадження технологій застосування штучного інтелекту для створення творчих завдань для учнів та здобувачів, особливо технологій LLM, які дозволяють не лише суттєво прискорювати виконання механічної роботи по створенню продукту, надаючи більше часу на творчість, а навіть проводити дискусії, інтелектуальні батли на маргінесі неоднозначності та відсутності інформації. Заборона використання технологій LLM учнями у підготовці до занять може призвести до переходу на нелегальне його використання, але ніяк не виведе його з навчального процесу. А от створення навчально-методичних матеріалів для вчителя по упровадженню їх, з одного боку акумулюватиме зусилля на розвитку креативних здібностей учня, перейти від схеми «причісування» усіх під один гребінець до розвитку індивідуальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Симоненко С. П., Шубелка Н. В. Про можливі виклики та загрози реалізації концепції цифрового майбутнього «Суспільства 5.0». *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2022. № 1. С. 94 – 101.
2. Слюсар В. М. Духовна культура суспільства як чинник самореалізації особистості. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2009. № 47. С. 8 – 12.
3. Wittde C., Rampelt F., Pinkwart N. (Hrsg.) Künstliche Intelligenz in der Hochschulbildung. Whitepaper. Berlin: KI-Campus, 2020. 58 S.
4. Yakovleva O., Slyusar V., Kushnir O., Sabovchuk, A. New trend in scientific and technological revolution (STR) and transformation of science and education systems in the paradigm of sustainable development. *E3S Web of Conferences*. 2021. № 277. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202127706006>
5. Саух П. Ю., Саух І. В. «Суспільство 5.0». Архітектура освіти в умовах п'ятої промислової революції: виклики та перспективи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5 (2). С. 1 – 7. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5223>

Nataliia Pankovyk,
*assistant of Faculty of Pedagogic Technologies and Lifelong
Learning
Zhytomyr Politechnic State University,*

Arina Hrabowska,
*2nd year law student
Zhytomyr Politechnic State University*

**IMPLEMENTING E4J MODULES ON INTEGRITY, ETHICS AND
ANTI-CORRUPTION IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING
FRAMEWORK FOR LAW STUDENTS**

The aim of the paper is to review the E4J (Education for Justice) Modules on Anti-Corruption, Integrity, and Ethics and find ways of implementing them in a content-based learning framework for law students, as well as to enhance awareness of the modules among lecturers and explore capacity to use them.

At the University level, E4J aims to facilitate and promote teaching on issues related to anti-corruption, crime prevention and criminal justice, as well as on integrity and ethics among all. As part of these efforts, UNODC is developing university modules and teaching guides on the above areas, which lecturers can adopt and integrate into their courses as well as submit feedback and additional information.

E4J offers a series of 14 University Modules on Integrity and Ethics which focus on such issues as universal values, ethics and society, ethical leadership, diversity and pluralism behavioral ethics, gender dimensions of ethics, and how integrity and ethics relate to critical fields such as media, business, law, public service and the various professions. The Modules include discussions on different issues, suggestions for class activities and exercises, PowerPoint slides, video materials and other teaching tools. Each Module can be

used during a three-hour class as well as developed into a full course. The E4J can be used by the lecturers who deliver ethics education as well as lecturers who are not ethics lecturers but would like to incorporate ethics components in their courses. The lecturers are encouraged to customize and adopt to different local and cultural contexts. [2]

The Modules can be used to enhance students' ethical awareness and commitment to acting with integrity, develop necessary skills to imply these norms in life, work and society. The Modules help to develop critical thinking, problem solving, communication skills, which are important for ethics education. The Modules use innovative teaching methods such as experiential learning and group-based work. [2]

Together with law students and business students we have used some of the activities from the E4J Modules at English Language sessions. The activities were integrated into the module «Business» topic «Business Dilemmas». The students first discussed the ethical dilemmas - cases given in the coursebook «Language Leader Intermediate» in pairs and in groups which allowed us to estimate their views and behaviour in imaginary situations prior to teaching. The majority of the students responded in ways that showed they were not going to reveal the truth to other people and that they were not ready to make uneasy decisions like telling a friend they don't like their gift or that her husband has lost his job. Many responded in a supportive way to a person who was shoplifting from work because she wasn't given a bonus, others decided not to report on the person, few decided to talk to the person trying to persuade to stop stealing from work. Two thirds of the students decided to accept an expensive gift and work with a «generous» supplier. The situation was different

when the case with environmental pollution was discussed. The students decided to report on the chemical firm which dumped poisonous waste in the nearby river and lake notwithstanding they would lose their job and the company could go bankrupt. Only under the particularly serious threat to health and life of people did they «act» more decisively. The pre-teaching estimation showed the need for a change in students' behaviour through analyzing and understanding how to deal with problems involving integrity, ethics and law and their importance in resolving challenges they will face in the future. [1, p. 78-79]

Teaching phase deals with exposing the students to the cases where they make decisions in a close-to-real-life situation. Using e-learning tools students watch a short video with built-in questions and choices. As students answer the question or make a decision, they arrive at different consequent situation. As a rule the person seeking advice will reveal the right answer or the narrator will clarify the consequences of this or that choice. E-learning is then followed with group discussion and the concepts are defined and discussed more extensively. [3]

Law and ethics are clearly related, as they both reflect values and guide behaviour, but they are not the same thing. The main goal of using E4J Module is to equip students with the ideas they need to critically evaluate issues arising from interplay of integrity, ethics and law.

Ethics are principles that guide behaviour. Ethics refers to those standards that impose the reasonable obligations to refrain from stealing, murder, assault and any other forms of violence. Ethics also involves the examination of what is considered right or wrong, good or bad, and the justification of those judgments. Ethics provides a basis

for individuals and societies to make informed decisions based on principles that are generally accepted in a particular culture, community, or profession. As used in the E4J Module, ethics is understood to be a system of principles that guide how people make decisions and lead their lives. In contrast to ethics integrity is understood as a consistent application of ethical principles, particularly honesty. Different from integrity and ethics, law is a system of rules recognized by society and enforced via sanctions. Only behaviour considered by society to be truly hurtful or wrong is made illegal [4].

After having watched the videos and analyzed in groups the behaviour of the people involved in different cases - examples of ethics, integrity and anti-corruption issues, the students were more considerate about their choice of behaviour. By the end of the lesson, only few still decided to accept gifts. On the case of funding the children of the government officials groups were unanimous - they rejected and felt very strongly about their decision.

Although the amount of time spent on the topic is not enough to be able to change the behaviour patterns in some cases straight away, we can clearly see that even this short exposure to the concepts, ideas and principles of integrity, ethics and anti-corruption showed more consideration on behalf of the students having deeper understanding on what is acceptable and what isn't, and how to overcome pressures and temptations in real life.

As a follow-up students wrote feedback on the activities in which the majority of the students described working with videos as the most exciting part of the lesson. They stated that it was interesting to see the consequences of their choice/advice and many said they felt

as they were the main character of the case. Some students mentioned that they will use the new knowledge in their own lives.

Although it is difficult to evaluate the results, we can state the learning outcomes as follows:

- understand the concepts of integrity, ethics and anti-corruption;
- analyse a problem involving ethics and create and evaluate solutions;
- think critically about ethical issues;
- grasp the challenges posed by their profession;
- understand the role of professional codes of ethics and how they may apply in their career [5].

The University Modules E4J on Integrity and Ethics have deliberately been designed to be adopted to different regions, contexts and disciplines. The lecturer can take the following steps to adopt the content of the Modules:

- provide case studies and perhaps recent examples from the local media;
- replace or add case studies, the existing readings and exercises with local context;
- if appropriate, merge the E4J content with an existing module;
- adopt content to better relate to a certain discipline, specialization;
- the Modules can be reviewed at a workshop offered outside the scheduled sessions;
- the lecturer can add the E4J content to the existing ethics content of the coursebook;
- the time-frame is flexible: ranges between one and four hours, and more if needed [5].

The E4J Modules can be integrated in University learning framework for students of different specializations like law, business, engineering etc. The E4J University Modules on Integrity and Ethics include over 70 interactive exercises that can be used during one or more sessions, merging with the content of the Ethics module from the coursebook. These activities are intended to encourage students to reflect carefully on their current views and to stimulate their interest in learning more about ethical behavior, integrity and ways of fighting corruption especially when they are working in a professional environment. The idea is to turn knowledge into practical guidelines of ethical behaviour and integrity [5].

In times of war, when our country is under many threats and people are facing different challenges, the importance of teaching young people integrity, ethics and anti-corruption can't be underestimated. The necessity and the importance of teaching integrity and ethics in national and international contexts is dictated by the present and the future.

RESOURCES

1. Cotton D., Falvey D., Kent S. New Language Leader Intermediate, Pearson, 2014. 176 p.

2. Education for Justice (E4J) University Modules: Integrity and Ethics, UNODC, 2019, URL: https://www.unodc.org/documents/e4j/E4J-Ethics_Fact_Sheet_20190702.pdf (accessdate 01.12.2023)

3. The Fightagainst Corruption, an e-learning tool for the private sector on the UN Convention against Corruption and the UN Global Compacts' 10th principle against corruption, UNODC, URL: <http://www.thefightagainstcorruption.org/> (accessdate 01.12.2023)

4. Knowledge Tools for Academics and Professionals, Module Series on Integrity and Ethics, Module 12 Integrity, Ethic sand Law, URL:

[https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/Integrity and Ethics Module 12 Integrity Ethics and Law.pdf](https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/Integrity%20and%20Ethics%20Module%2012%20Integrity%20Ethics%20and%20Law.pdf)(accessdate 01.12.2023)

5. Teaching Guide for lecturersusing E4J Modules on Integrity & Ethics, UNODC, 2018, URL: <https://etico.iiep.unesco.org/en/teaching-guide-lecturers-using-e4j-university-modules-integrity-ethics>

Marina Kosheleva

Senior teacher of Faculty of Pedagogic Technologies and Lifelong Learning

Zhytomyr Politechnic State University

Andriy Hrytsai

1st year student

Zhytomyr Politechnic State University

LEARNING THE LANGUAGE BEYOND TEXTBOOKS AND CLASSROOMS

In the rapidly evolving landscape of education and language acquisition, traditional methods are giving way to innovative and engaging approaches. One such unconventional but highly effective method is learning a language through online gaming. For teenagers especially, the world of online gaming offers a dynamic platform where entertainment meets education, creating a unique environment for language learning [1, p. 77].

One of the key advantages of learning a language through online gaming is the immersive experience it provides. Unlike conventional language learning methods that often feel detached from real-life scenarios, online games plunge players into a virtual world where English becomes an integral part of the gaming experience. From navigating game menus to understanding plotlines and communicating with other players, every aspect contributes to language immersion.

Imagine a teenager embarking on a quest in a fantasy realm, deciphering clues, and interacting with characters all in English. The language becomes a living entity, not confined to the pages of a textbook but woven into the fabric of the virtual universe the player explores.

Many online games, particularly multiplayer ones, require players to communicate effectively with team members or opponents.

This real-time interaction fosters the development of both spoken and written English skills. Players engage in strategic discussions, collaborate on tasks, and even negotiate in English, creating an environment that mirrors real-world language use.

In a multiplayer setting, a teenager might find themselves leading a team, making split-second decisions, and coordinating actions—all while honing their language skills. This dynamic communication not only enhances linguistic abilities but also cultivates teamwork and leadership qualities.

Online games expose players to a rich and diverse vocabulary. Whether it is the fantasy realm of a role-playing game or the tactical language of a strategy game, players encounter a myriad of words and phrases. Moreover, games often introduce specialized terms related to the game's theme, contributing to the expansion of both general and domain-specific vocabulary.

Picture a teenager navigating a science fiction game, encountering futuristic technology and concepts. The game becomes a vocabulary playground, introducing terms that extend beyond everyday language into specialized fields, creating a holistic language learning experience.

Gaming is not just about hand-eye coordination; it involves complex problem-solving and critical thinking skills. Players must read and comprehend instructions, follow intricate storylines, and make decisions that impact their progress in the game all while engaging with English. This cognitive engagement enhances language learning by requiring players to process information and respond in English [2, p. 30].

Consider a teenager facing a puzzle or strategic challenge in a game. They must analyze, strategize, and execute all while navigating

the English-language interface. This cognitive workout goes beyond linguistic development, fostering skills crucial for academic and professional success.

Motivation plays a crucial role in any learning endeavor, and online gaming provides a natural source of it. The intrinsic motivation that comes from the enjoyment of playing games encourages teenagers to spend more time interacting with the English language. The desire to progress in the game and achieve goals becomes a powerful catalyst for language learning [3].

Imagine a teenager eagerly anticipating the next level of a game, not just for the thrill of victory but for the opportunity to engage with English content. The joy of gaming becomes intertwined with language learning, creating a positive feedback loop that sustains interest and commitment.

Many online games feature diverse settings, characters, and storylines, offering players a virtual journey through different cultures. This exposure goes beyond language and contributes to a more profound understanding of the global context of the English language. Players become not only language learners but also cultural explorers, broadening their perspectives in the process.

Envision a teenager exploring historical simulations or interacting with characters from various cultural backgrounds. The game becomes a window to the world, fostering cultural awareness and sensitivity alongside language proficiency.

Let's explore how a teenager might learn English while playing the game «Destiny,» a popular online multiplayer first-person shooter with both player versus environment and player versus player elements [4].

The game «Destiny» often involves team-based activities, such as raids and strikes. Players need to communicate effectively with teammates to coordinate attacks, call out enemy positions, and strategize.

Using voice chat or text communication, a teenager might say things like, «We need to focus on the boss’s weak points» or «Watch out for enemy players approaching from the left». This real-time communication enhances both spoken and written English skills.

The game introduces a range of vocabulary related to its science fiction setting, weapons, and abilities. Players might learn terms like «power ammo», «supercharged», «light level» or the names of different alien species [5].

Exposure to this unique gaming lexicon contributes to a teenager’s overall vocabulary growth, expanding their language proficiency in both general and game-specific terms.

Raids in «Destiny» are intricate and require teamwork and problem-solving. Players must figure out complex mechanics, adapt to changing situations, and make decisions on the fly.

This fosters problem-solving and critical thinking skills in English, as players analyze challenges, communicate solutions, and work together to overcome obstacles.

«Destiny» has a rich lore with a detailed backstory, diverse characters, and different planetary environments. Players engage with various cultures represented in the game, each with its own history and mythology.

Exploring these elements provides cultural exposure, allowing a teenager to learn about fictional worlds while encountering language that is both immersive and contextually relevant.

The desire to conquer challenging missions, acquire powerful gear, and excel in player versus player competitions motivates players to engage more deeply with the English language.

A teenager might actively seek out guides, watch tutorials, or participate in online discussions where English is the primary language—all driven by the intrinsic motivation to succeed in the game.

In the context of «Destiny», language learning becomes an integral part of the gaming experience. The combination of communication skills, vocabulary expansion, problem-solving, cultural exposure, and motivation makes «Destiny» not only a thrilling gaming environment but also an effective platform for language development.

In conclusion, learning a language through online gaming is a contemporary and effective approach, particularly for teenagers. It combines the thrill of gaming with the practicalities of language acquisition, creating an immersive and enjoyable learning experience. While gaming should be seen as a supplement to more traditional language learning methods, its unique benefits make it a valuable tool in the language learner's arsenal. As technology continues to shape education, embracing innovative approaches like learning through online gaming could very well be the key to unlocking language proficiency in the digital age.

RESOURCES

1. Benson P., Chik A. Towards a more naturalistic CALL: Video gaming and language learning. In *Explorations of Language Teaching and Learning with Computational Assistance*. IGI Global. 2013. Pp. 75 – 78. URL:

https://www.researchgate.net/publication/220475016_Towards_a_More_Naturalistic_CALL_Video_Gaming_and_Language_Learning/link/637b7f1237878b3e87ccd81c/download

2. Reinhardt J., Sykes J. «Conceptualizing digital game-mediated L2 learning and pedagogy: Gameenhanced and game-based research and practiceIn H. Reinders (Ed.), Digital games in language learning and Teaching», 2012. Pp. 32 – 49. URL: https://www.academia.edu/1972126/Reinhardt_J_and_Sykes_J_2012_Conceptualizing_digital_game_mediated_L2_learning_and_pedagogy_game_enhanced_and_game_based_research_and_practice_In_H_Reinders_Ed_Digital_Games_in_Language_Learning_and_Teaching_32_49_Palgrave_Macmillan

3. 3 Reasons Why Playing Games Helps You Learn English Faster, 2016, URL: <https://www.englishclass101.com/blog/2016/08/09/3-reasons-why-playing-games-helps-you-learn-english-faster/>

4. Teaching English vocabulary to students through online games, 2022, URL:https://www.researchgate.net/publication/364542283_Teaching_English_vocabulary_to_students_through_online_games

Play our favourite video games and learn English atthe same time, URL:<https://realenglishforgamers.com/>

5. Digital Game sand Second Language Learning. 2016, URL: https://www.researchgate.net/publication/314711003_Digital_Games_and_Second_Language_Learning

Olena Svysiuk

*Senior Lecturer, Department of
Pedagogical Technologies and Language Training
(Zhytomyr Polytechnic State University),*

Zoya Biloshytska

*Senior Lecturer, Department of
Pedagogical Technologies and Language Training
(Zhytomyr Polytechnic State University)*

ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN UKRAINE AND PROVISION OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT DURING THE PERIOD OF MARTIAL LAW

Introduction. The declaration of martial law in Ukraine has brought about a complex and transformative period in the country's history. This turbulent phase has had far-reaching effects across various fields of Ukrainian society, from its political landscape to its economy, and notably, its educational system. The state of educational process during the period of martial law in general and its organization in particular is of paramount importance, as it delves into the profound challenges faced by educators, students, and the educational infrastructure amidst a backdrop of political instability and armed conflict.

Martial law, imposed in response to the ongoing crisis and security threats in Eastern Ukraine, has brought unprecedented disruptions to the nation's educational institutions.

The aim of the paper is to shed light on the multifaceted impact of martial law on the Ukraine's educational landscape, examining obstacles, adaptations, and innovations that have emerged in response to these challenging circumstances.

The war's impact on Ukraine's educational system. Ukraine's education system has faced significant challenges during the war with Russia. This period has witnessed schools and universities with their

students and educators facing the harsh reality of war being a daily background in their work to pursuit knowledge.

These challenges have had a profound impact on the quality and accessibility of education in the country. Some of the key challenges include disruption of schooling, lack of resources, displacement and access as well as security concerns.

The conflict has led to the displacement of thousands of people, including students and teachers. Many schools have been damaged or destroyed, and students have had to leave their homes and communities, disrupting their education.

The war has strained Ukraine's resources, making it difficult to allocate funds for education. This has resulted in a lack of essential resources for schools, including textbooks, teaching materials, and infrastructure.

Schools and higher educational establishments in conflict-affected areas face security risks, including the threat of shelling and violence. This can make it dangerous for students and teachers to attend educational institutions, leading to further disruptions in education.

Taking into account the constant threat to the safety of participants in the educational process, the complete restoration of a full-time training in the first term of the academic year 2022/2023 was not possible. Only 15 % of educational institutions worked in full-time format, 33 % - remotely, 51 % worked on a mixed basis combining full-time and distance learning. Distance learning prevailed in the East and South of Ukraine, mixed learning in the Center and the North, mixed learning in cities and full-time learning in villages in the West [1].

The war has led to the displacement of students and their families, making it challenging for them to access education. Many of them have had to move to areas where they may not have easy access to schools or where the language of instruction was different.

Due to Russia's full-scale war against Ukraine, about 800,000 pupils changed the form of education from full-time to distance education (from 17,669 schoolboys/schoolgirls in 2021 to 772,909 in 2022) and family (home) education (from 4,695 to 64,409 schoolboys/schoolgirls respectively) [1].

Yet another challenge all participants of the educational process faced is psychological trauma. The war has taken a toll on the mental health of both students and teachers. Many of them facing uncertainty and danger, often experience significant psychological impacts. The students' psychological state has worsened over the past year. The number of students who feel anxious and tense almost doubled compared to the beginning of February 2022, and those who feel tiredness increased by one and a half times [1].

The stress and anxiety associated with war can have long-lasting effects on their mental health and well-being. Many have experienced trauma and are in need of psychological support, which is often lacking in schools. Uncertainty about the future and ongoing danger often lead to chronic anxiety and fear. Constant worries about their safety and the well-being of their family members interfere with their ability to focus on their studies. Concentration, memory, and motivation are negatively affected.

Thus, the stress and emotional turmoil associated with danger and uncertainty are often viewed as the reasons leading to a decline in academic performance.

The results of the study on the quality of the educational process organization in the conditions of war in 2022/2023 academic year, conducted by the State Service of Education Quality of Ukraine assisted by the project “Supporting Ukraine’s Government Reforms” (SURGe), indicate that one-third of learners did not have full access to the educational process due to the war. Among the factors that affected the quality of the educational process, it is worthwhile mentioning frequent power outage and lack of technical capacities.

Despite the fact the vast majority of teachers and students have technical means for learning, problems related to the electricity supply and access to the Internet became the main challenge for 75% of teachers in terms of organizing the distance educational process in the first term of the academic year 2022-2023 [1].

Meanwhile, it should be noted that it is difficult to imagine the educational process without the use of digital technologies in the conditions of distance learning which our educational establishments were forced to transit for providing the educational process. Since the use of digital technologies is an extremely influential factor in reaching successful results in youth education.

Conducting classes via Google Meet enabled the teachers to create a quality learning environment and provide learning material in various interesting formats:

- ✓ PowerPoint presentations help to present information to a wide audience in a visual and concise form, quickly move from one slide to another in an arbitrary order;
- ✓ freely available video lessons are useful for those who did not manage to attend the online class;
- ✓ captivating videos according to the levels accompanied by tasks to check the understanding of the content and context of the video

itself, are certainly of a big advantage, because the result is immediately visible after completing the task proposed;

✓ useful links to various educational sites empower learners to find and process additional information on the topic provided by the discipline curriculum.

Conclusions. The psycho-emotional state of all participants in the educational process has undergone significant changes during the war period, therefore one of the primary challenges and tasks facing educators is correcting their emotional state and overcoming a rather high level of anxiety and insecurity. In fact, this state of anxiety and instability is often the root cause of students' lack of motivation and self-discipline.

It's crucial not only to recognize the importance of providing psychological support and mental health services to students facing uncertainty and danger. It is advisable for schools and universities to consider implementing a number of strategies including:

- Access to counselling and mental health services;
- Trauma-informed care and support for affected students;
- Creating a safe and supportive learning environment;
- Offering flexibility in academic requirements and deadlines to accommodate students' needs during challenging times;

Students facing danger and uncertainty will benefit greatly from a support network of friends, family, and professionals who can help them navigate the psychological challenges associated with these situations.

The change in the form of obtaining education, the use of distance and mixed learning, unstable conditions of the educational process organization are those factors that affected the educational process as a whole as well as results of student education. Therefore,

the main teachers' task is to maintain the effectiveness of the educational process. Despite the fact that the war is destructive in its origin, it became a turning point and contributed significantly to the reviewing principles and methods of teaching and gave an impetus for teaching process alterations. The main teachers' task today is not only the mere transmission of information. The teachers' assignment nowadays is to become a coach or a facilitator able to motivate students to enrich their knowledge. Yet another teachers' task is to find and successfully apply in their professional experience such technologies, tools and forms of organizing educational activities that will really assist future specialists in becoming competitive in the world labour market.

REFERENCES

1. One-third of learners did not have full access to the education alprocessdue to the war — results of the study. Accessmode: <https://sqe.gov.ua/tretina-uchniv-v-umovakh-viyni-nemali-po/>
2. Study on the quality of the organizing the education alprocessin war condition sin the academic year 2022/2023. Key finding sand tendencies. Access mode: <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf>

К.В. Байдюк,
здобувач вищої освіти
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ПСИХОЛОГІЯ ЛІДЕРСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ.

Дослідження присвячено визначенню практичних напрямів удосконалення системи управління персоналом підприємства, для досягнення стабільності в умовах несприятливого середовища, з урахуванням психологічних особливостей впливу лідерів на колектив. Розглянуто особливі риси характеру, притаманні лідерам, які сприяють стабільному функціонуванню підприємств на ринку. Визначено ефективні способи впливу на колектив через співпрацю з лідером.

Актуальність теми. Успішна діяльність підприємства залежить від трудового колективу, його згуртованості, злагодженості, та готовності змінюватись в залежності від обставин.

Метою роботи є дослідження методів впливу лідерів на персонал підприємства за допомогою психологічних підходів.

У сучасних умовах стрімких змін на ринках виробництва та праці вже не достатньо стереотипних засобів впливу на персонал, таких як матеріальне заохочення чи стягнення. В умовах високої конкуренції, лише заробітних плат та премій не достатньо для того, аби виділити себе, як роботодавця, на ринку праці.

Через суттєвий відтік кваліфікованих кадрів за кордон та мобілізацію наразі існує суттєвий дефіцит як висококваліфікованих працівників, так я робітників, до яких висуваються значно нижчі вимоги до вмінь а навичок.

Тому, працівники зараз висувають вимоги не лише до оплати праці та так званих «Соціальних пакетів», а й до трудового колективу загалом.

Перед працевлаштуванням, зараз все більше шукачів роботи ознайомлюються з відгуками про підприємство в мережі інтернет, або ж намагаються поспілкуватися з працівниками, які мають досвід роботи та можуть розповісти про «атмосферу в колективі».

Сам же «мікроклімат» у колективі напряму залежить від лідерів, їх позицій та їх кількості.

Тож для ефективного функціонування підприємств, установ, організацій в умовах стрімкого розвитку технологій та регулярних глобальних криз, необхідно приділити окрему увагу вивченню питання лідерства, як елементу управління персоналом.

Найкращим сучасним прикладом висвітлення актуальності даного питання є Проект USAID «Підтримка реформи охорони здоров'я» Центри передового досвіду первинної медичної допомоги. Він проводився 1 2018 – 2020 роках на всеукраїнському рівні. Для участі у проекті було відібрано 15 закладів охорони здоров'я, які знаходились у різних куточках України, мали різний штат, різну структуру, різні проблеми. Єдине, що їх об'єднувало – надання первинної медичної допомоги та бажання стати лідерами у своїй галузі.

В той самий час відбувалось кардинальне реформування системи охорони здоров'я. Тож обрані заклади мали стати не лише лідерами на ринку надання медичних послуг, а й прикладом для всі медичних закладів країни.

Отже, даний проект зробив акцент саме на питанні лідерства, як елементу розвитку ринку медичних послуг,

приділивши при цьому належну увагу лідерству в системі управління персоналом.

Менеджмент та лідерство часто використовують як тотожні та взаємозамінні поняття. Проте Майкл Вест, один з керівників впливової аналітичної агенції у сфері охорони здоров'я «King's Fund», говорить про те, що «менеджмент – це про підтримку, ресурсність та організацію щоденної роботи, тоді як лідерство створює вектор руху, злагодженість та відданість». Він також наголошує, що ці два поняття тісно пов'язані між собою і не варто їх розділяти, оскільки «лідерство має бути ефективним, а менеджмент повинен включати лідерство» [5, с. 68].

У чому полягає різниця між менеджером і лідером?

МЕНЕДЖЕР

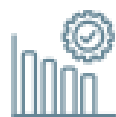
Планує і рахує

Організовує
та добирає персонал

Контролює
та вирішує проблеми

Основне завдання менеджера - операційне управління організацією.

ЛІДЕР

Визначає напрям

Шукає союзників

Обмінюється
інформацією

Основне завдання лідера - керувати змінами в умовах високої конкуренції та швидкого технологічного розвитку.

Згоден із цією думкою також Джон Коттер, професор лідерства Гарвардської бізнес-школи, відомий автор і дослідник у сфері бізнесу, лідерства та управління змінами. Коттер наголошує,

що для досягнення успіху в сучасному світі «керівнику необхідно опанувати обидві системи дій: і лідерство, і менеджмент» [5, с. 68].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лич Г. В. Стратегія управління трудовими ресурсами підприємства / Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 4 (35). – С. 53–56.
2. Грузіна І. А. Проблеми розвитку персоналу в системі стратегічного управління підприємством : монографія. Харків: Вид-во ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 252 с.
3. Парій В.Д. Економіка охорони здоров'я: підручник, Житомир: Бук-Друк, 2021. 288 с.
4. Центри передового досвіду первинної медичної допомоги. Посібник Проект USAID «Підтримка реформи охорони здоров'я». Київ: 2020. 154 с.

ЗМІСТ

ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНІ ТА КОМУНІКАТИВНІ СТУДІЇ

Вітюк І., Кірієнко М. Філософія української перемоги і майбутнє світу.....	3
Мосієнко О., Гоша К. Українське суспільство та НАТО: зміна сприйняття.....	8
Гордійчук О., Гриценко Ю. Роль громадянського суспільства у захисті національної безпеки України.....	14
Петроченко В., Кондратюк Ю. Діяльність польських громадських організацій Житомира середини ХІХ – початку ХХ століть.....	20
Голубовська М., Яблонська Н. Поняття «бренд» у розвитку коучингу та консалтингу.....	25
Kosheleva M., Ponomarenko I. Bridging language and technology: exploring telecommunication system sin english.....	29
Slyusar V. Manipulation und dialogische Kommunikation im postfaktischen Zeitalter.....	35
Nerasyumchuk Yu., Mikriukova A., Pokhilchenko K. Digital communication barriers in the organisation.....	39
Слюсар В. Історична пам'ять як детермінанта медіації у військових конфліктах на основі іредентизму.....	43

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ СТУДІЇ

Дзюбанчук О. Молодь на ринку праці та пріоритети соціальної політики.....	49
Хоценко Т. Проблема безробіття в Україні під час повномасштабної війни.....	54
Войналович І., Галицька О. Соціальна безпека в системі пріоритетів розвитку України.....	58
Сітайло А. Державне регулювання соціального страхування в Україні та його розвиток.....	65
Прищепа А. Безробіття: соціально-економічні наслідки та вплив на систему соціального забезпечення.....	68
Омецинська В. Оптимізація соціального захисту в системі управління людськими ресурсами.....	71

Тараненко Д.	75
Видатки бюджету на соціальний захист населення: реалії та перспективи	

ПСИХОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Максимчук Д., Оксютович М.	79
Арт-терапія як засіб корекції особистісних порушень дошкільників.....	
Коротушич А.	83
Психокорекційна робота з підлітками із агресивною поведінкою.....	
Кулаківська О.	86
Психологічні особливості онлайн-консультування військовослужбовців та членів їх сімей	
Титаренко С.	89
Дослідження копінг-стратегії студента у процесі подолання кризи навчальної адаптації.....	
Данілевська Н., Оксютович М.	94
Арт-терапія як засіб самопізнання та самоусвідомлення.....	
Артемчук О.	98
Особливості прояву синдрому емоційного вигорання та засоби його подолання.....	
Нагорська Д., Оксютович М.	103
Дитяча агресивність: особливості виникнення та корекції.....	
Стасюк Я.	107
Критерії психологічної готовності до подружнього життя.....	
Кулініч Ю.	110
Клініко-психологічні аспекти порушень харчової поведінки.....	
Запорожець А., Сабадуха О.	113
Корекція розвитку пізнавальної сфери молодшого школяра.....	
Бабій Б.	117
Тілесні та психічні прояви тривожності у підлітків.....	
Колесник М., Сабадуха О.	121
Цифрова реальність: виклики та стратегії збереження психічного здоров'я.....	
Алмейдаде Г. Р. М.	124
Екстремальні стани у спорті: діагностика та психокорекція.....	
Саюк К., Оксютович М.	127
Роль особистісного фактору у виникненні та розвитку феномену емоційного вигорання.....	
Svysiuk O., Davydovych M.	131
The significance of mental health preservation and psychological support.....	
Савчук І., Оксютович М.	136
Емоційні та психологічні наслідки у людей які пережили самогубство близької людини.....	

Польовий С.	Особливості психологічного стану військовослужбовців в зоні проведення бойових дій.....	140
Зобкова Н.	Дослідження індивідуальних відмінностей особистості в реагуванні на стрес.....	147
Осецька М.	Психологічні особливості впливу життєвого стресу та виникнення емоційної дезадаптації розладів афективного спектру.....	153

ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ

Babych L.	Formation of leader ship soft skills in the system of professional (vocational and technical) education: prospect sand problems.....	156
Гайдай І., Павлюк О.	Особливості підготовки вчителя англійської мови в умовах немовного закладу вищої освіти	160
Акуліч Д., Слюсар В.	Концепція «Суспільство 5.0» як тренд реформування системи освіти.....	165
Pankovyyk N., Hrabowska A.	Implementing E4J modul esonintegrity, ethicsandanti-corruptioninenglish language learning frame work for law students.	169
Kosheleva M., Hrytsai A.	Learning the language beyond text books and classrooms.....	176
Svysiuk O., Biloshytska Z.	Organization of the education alprocessin ukraine and provision of psychological support during the period of martial law.....	182
Байдюк К.	Психологія лідерства, як елемент управління персоналом.....	188

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ТРЕНДИ ЯК ПРЕДМЕТ
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК**

Збірник матеріалів Інтернет-конференції молодих науковців

(м. Житомир, 23 листопада 2023 р.)

Матеріали подано в авторській редакції, за зміст матеріалів, підбір джерел та коректність цитування несуть відповідальність автори та їх наукові керівники.

Видавець і виготівник

Державний університет «Житомирська політехніка»

вул. Чуднівська, 103, м. Житомир, 10005

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ЖТ № 08 від 26.03.2004 р.